

Notes

Notes

VOLUM 9
CENTRE D'ESTUDIS MOLLETANS
1995

*Esteve Baqué, Jordi Bertran, Josep Ma. Blanch, Joan Bosch,
M. Mercè Bruguera, Joan Corbalán, Antoni Durà, Oriol Fort,
Josep Gordi, Carme Macià, Ferran Pérez, Xavier Pérez, Ramon Renedo,
Mercè Tarragó, Joan Ventura, Jaume Vilaginés, Santiago Villanueva.*

NOTES

VOLUM 9



Centre d'Estudis Molletans
Mollet del Vallès
1995

DIBUIX PORTADA: *Joan Abelló*

És rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la repografia i el tractament informàtic i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

AQUEST LLIBRE HA ESTAT EDITAT AMB EL SUPORT DE L'EMPRESA
Kao Corporation S.A. ㊤

TIRATGE: 500 ex.

© TEXT: Els autors

© EDICIÓ: Centre d'Estudis Molletans - Ajuntament de Mollet del Vallès.
La Marineta, Plaça de l'Església, 7

CONSELL DE REDACCIÓ: Jaume Vilaginés, Joan Corbalán, Consol García-Moreno i Antoni Lardín.

DISSENY GRÀFIC: Laia Bosch

IMPREMTA: IG Santa Eulàlia, Santa Eulàlia de Ronçana

ISSN: 1133-7818

DL: B-37-059-1987

SUMARI

	Pàg.
PRÒLEG	7
PRESENTACIÓ	9
<i>Sota els camps i l'asfalt: els fonaments geològics de Mollet del Vallès i els seus entorns</i> , Jordi Bertran i Mercè Tarragó	11
<i>Troballa arqueològica a Can Flaquer</i> , Josep M ^a Blanch	25
<i>Notes sobre la caça al Sant Fost medieval</i> , Xavier Pérez	33
<i>Notícia d'un retaule del Roser i d'alguns episodis de la Contrareforma a Sant Vicenç de Mollet</i> , Joan Bosch	39
<i>Gaietà Ventalló, sobre la llegenda i la història</i> , Jaume Vilaginés	53
<i>Els orígens de l'excursionisme a Mollet del Vallès</i> , Ferran Pérez	75
<i>Ball de Gitanes: el record d'un passat agrari</i> , Carme Macià	89
<i>Mollet del Vallès i «El Calderí»</i> , Joan Corbalán	99
<i>La transformació del paisatge urbà del carrer Jaume I, Mollet 1900-1995</i> , Josep Gordi	111
<i>Migracions de Santa Coloma de Gramenet cap a Mollet del Vallès i el seu entorn</i> , Antoni Durà	129
<i>Mollet: la gestió de l'aigua via satèl·lit</i> , Esteve Baqué	137
<i>Els mitjans de comunicació de Mollet a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1995</i> , Ramon Renedo	145
<i>MoledoMundis I</i> , Oriol Fort	165
<i>Jaume Busquets i Mollera, dibuixant, pintor, escultor</i> , Joan Ventura.	175
<i>Joan Amadó, pioner de l'anàlisi clínica</i> , Santiago Villanueva.	187
<i>L'Ayun...</i> , M ^a Mercè Bruguera	209

PRÒLEG

La possibilitat de prologar el número 9 de la revista NOTES indica, si més no, dues realitats importants i emotives: la consolidació d'una revista i amb ella d'un equip de persones, i la certesa que la creació del Centre d'Estudis Molletans ha servit, entre d'altres moltes coses, per enfortir una línia editorial —de nou anys d'existència— de plena i harmònica combinació entre la recerca, l'anàlisi i la divulgació en el marc d'un ampli i obert sentit molletà i baixvallesà.

El CEM ha seguit, també, durant l'any 1995 el camí de la divulgació de temes d'interès molletà o, més ampliament, ciutadà; i és per això que ha organitzat dues conferències, sobre els incendis i els boscos mediterranis, i sobre el terrible i inhumà conflicte de l'antiga Iugoslàvia. També, unes intenses jornades sobre Gallecs, el patrimoni natural més important de Mollet i de bona part de Vallès.

Per tots aquests motius ens és plaent felicitar a totes les persones que hi han contribuït —i especialment els representants dels col·laboradors, de la Sala Fiveller, de la Parròquia i de l'Ajuntament en el Consell directiu del Centre—, i desitjar que tant aquesta revista que avui presentem com el conjunt de treballs del CEM, tinguin la repercusió que l'esforç dels seus autors mereix.

Montserrat Tura i Camafreita

Alcaldeessa de Mollet i Presidenta del CEM

Josep Gordi i Serrat

Director del CEM

PRESENTACIÓ

Com ja ha esdevingut un costum cada any, ens retrobem per Sant Vicenç a la presentació de NOTES. Ara amb el volum nou, que incorpora un variat reguitzell d'articles que parlen de Mollet i el seu entorn.

El present volum destaca per la incorporació de nous col·laboradors i per la seva extensió, la qual cosa demostra el vigor de la revista i fa pensar amb optimisme en el futur.

Els articles estan ordenats per ordre cronològic i temàtic; el lector, primer, trobarà els articles de caire històric, després els de temàtica geogràfica, seguidament un sobre toponímia, dues biografies i, finalment, un conte.

El consell de redacció vol agrair la participació dels autors que han col·laborat en aquest número. També desitja destacar que el proper número de NOTES marcarà una fita important, ja que es commemorarà el desè aniversari de la revista. Aquesta celebració voldríem que es fes extensiva a tots els lectors que han anat seguint la revista durant els darrers deu anys i, per això, els convidem a participar-hi amb l'aportació de qualsevol material (fotografies antigues, il·lustracions, cartells, premsa molletana, documents, etc.), que pugui ajudar-nos a preparar els actes de la commemoració i un desè volum especial.

El Consell de redacció

SOTA ELS CAMPS I L'ASFALT: els fonaments geològics de Mollet del Vallès i els seus encontorns

Jordi Bertran i Duarte

Mercè Tarragó i Vidal

INTRODUCCIÓ

Aquest és el primer article, íntegrament geològic, que apareix en aquesta publicació. Per estrenar-nos en aquesta temàtica, hem escollit un tema introductori que abasta els trets més significatius de la geologia d'aquesta contrada. Un article que pretén donar una visió global de l'on, com i perquè de la geologia dels voltants de Mollet del Vallès.

Us presentem una síntesi de caire divulgatiu del què és el "teatri geològic" on s'assenta la nostra població. Un escenari tridimensional que caldrà mirar-lo pels quatre costats: el que hom pot veure (la superfície) i el que s'ha d'interpretar per mètodes geofísics (els fonaments profunds).

El que hom pot veure: la geologia de superfície

Un talús obert per fer els fonaments d'un edifici o per fer passar una carretera, un camí o una via de tren poden ser bons llocs per observar el subsòl immediat a camps i zones urbanitzades. Si aquestes observacions les fem al terme municipal de Mollet del Vallès, descobrirem que no hi ha roques dures i compactes sinó materials poc o gens cohesionats i, per tant, fàcilment engrunables amb les mans o amb l'ajuda d'un pal. Graves amb còdols més o menys grans, sorres grolleres o fines i sediments molt fins (llims i argiles) constitueixen el basament immediat que ens oculten els camps, els carrers i les cases. Però hem d'anar "ràpids" a mirar ja que, en aquest sector del Vallès, el que ahir era un camp, avui és el començar d'unes obres i demà ja és un edifici fet. Tanmateix, degut a la naturalesa dels mate-

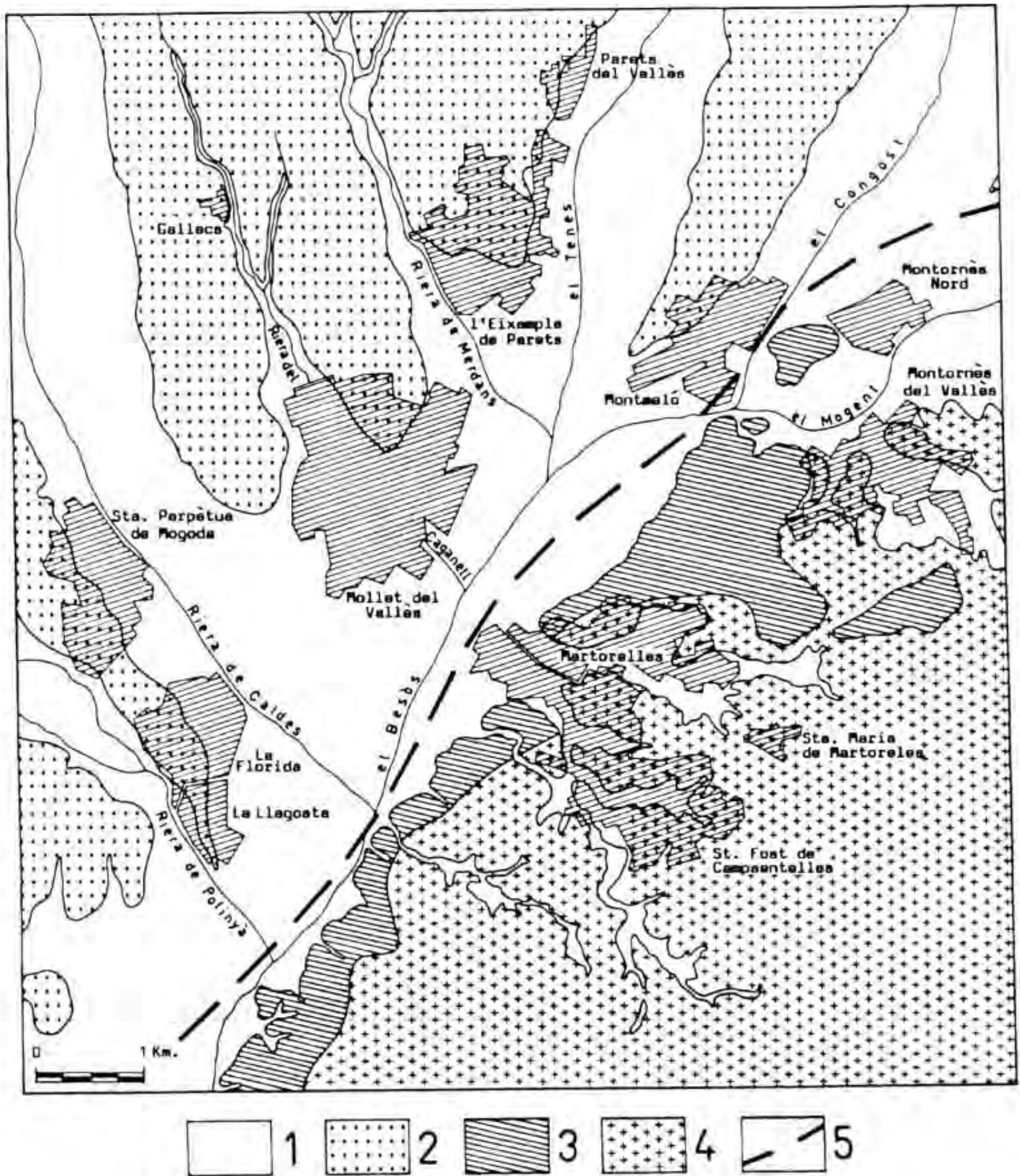


Figura 1. Esquema geològic de Mollet del Vallès i àrees properes. 1: Graves, sorres, llims i argiles (Quaternari); 2: Sorres, llims, argiles i conglomerats (Miocè); 3: Pissarres i esquists (Paleozoic inferior); 4: Granitoides (granodiorites, tonalites i granits); 5: Falla no aflorant. (BERTRAN, 1995).

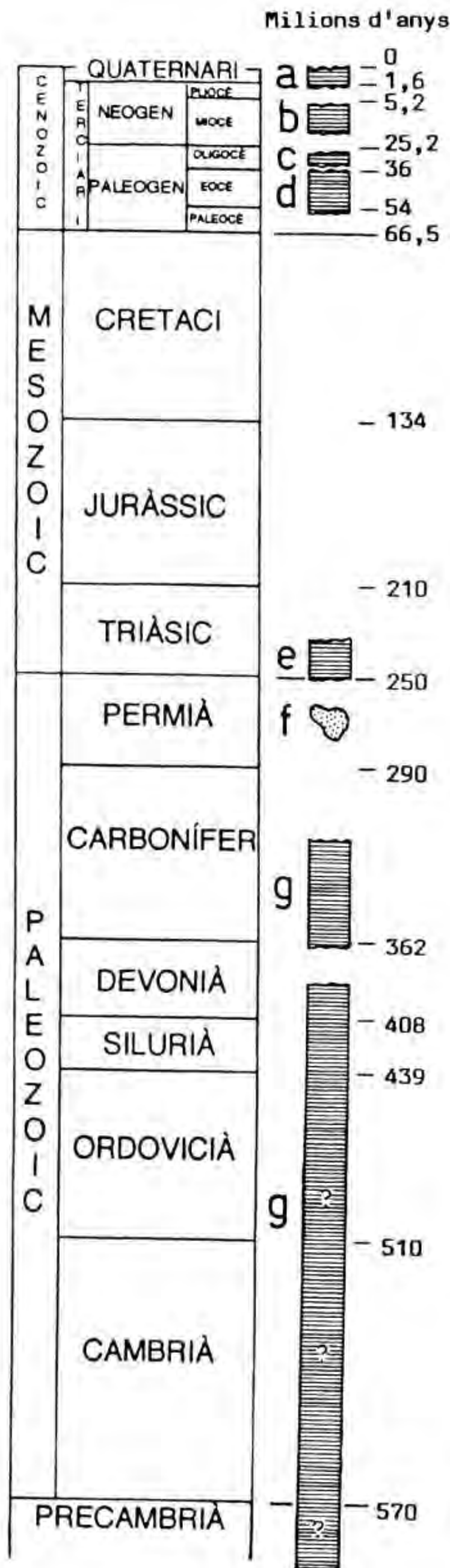


Figura 2. Taula dels temps geològics on s'han indicat (en ratllat) els temps representats estratigràficament al Vallès Oriental i (en puntejat) l'edat de la intrusió dels granitoides. **a:** Sediments quaternaris; **b:** Sediments neògens de la fossa del Vallès; **c:** Sediments oligocènics de Campins; **d:** Roques sedimentàries paleògenes de la Conca de l'Ebre; **e:** Roques sedimentàries triàsiques; **f:** Granitoides; **g:** Roques metasedimentàries paleozoiques. (BERTRAN, 1995).

rials i a la climatologia vallesana els talussos dels camins i carreteres són coberts de vegetació al cap de pocs anys. No hi ha, doncs, gaires bons afloraments on contemplar aquesta geologia municipal, però són suficients per fer-nos cinc cèntims dels que hi ha sota el que trepitgem habitualment.

Ara bé, si no volem caminar en busca d'afloraments, sempre tenim el recurs de mirar un mapa geològic (*Fig. 1*). Un primer cop d'ull és suficient per a adonar-nos que, pels voltants de Mollet del Vallès, tot són sediments detrítics sense cohesionar: graves, sorres, llims i argiles. Materials sedimentaris originats en un lapsus de temps comprès entre 11 i 8 milions d'anys (Ma.), és a dir, a finals del Terciari, durant el Miocè (*Fig. 2*). Aquesta datació ha estat possible gràcies a la troballa, en el sector occidental del Vallès, de nombrosos jaciments de mamífers fòssils (Can Llobateres a Sabadell, Can Pònsic a Sant Quirze del Vallès, Castell de Barberà a Barberà del Vallès, etc.). Endemés d'aquests materials, n'hi ha d'altres de característiques litològiques similars, però molt més moderns. Es tracta de sediments quaternaris, acumulats durant els darrers 1,6 Ma. i que, en alguns casos, encara avui continuen dipositant-se. Aquests darrers es localitzen majoritàriament al llarg dels principals cursos d'aigua (el Besòs, les rieres de Caldes, del Caganell, de Merdans), ja que han estat aquests rius i rieres els encarregats d'erosionar, transportar i finalment sedimentar aquests materials.

Aquesta resumida síntesi exposada fins ara és vàlida per a tots els territoris situats a uns pocs quilòmetres al voltant de la nostra població, a excepció dels localitzats cap al SE. Per aquesta banda, si creuem el Besòs i enfilem cap a Martorelles o Sant Fost de Campsentelles, ens adonarem que sí que hi ha roques dures i compactes: algunes d'origen metamòrfic, com són les pissarres i els esquists (anomenades popularment llicorelles) i, en més gran extensió, altres d'ígnies com granits, granodiorites o tonalites (difícils de diferenciar entre si a simple vista i que, per evitar problemes, hom les anomena, en conjunt, granitoides). També són presents alguns materials poc o gens cohesionats, com el sauló, que és un material sorrenc producte de la meteorització dels granitoides i alguns sediments quaternaris, majoritàriament relacionats amb els cursos d'aigua d'aquest sector.

Som ja en condicions de poder diferenciar aquests dos grans "móns geològics" que tenim prop de casa: el sector Martorelles-Sant Fost de Campsentelles amb roques ígnies i metamòrfiques, i l'àrea on està Mollet del Vallès, constituïda per sediments poc o gens cohesionats.

Per continuar serà necessari fer una petita excursió fins al dipòsit d'aigua dels Pinetons, per tal d'obtenir una bona panoràmica d'aquest sector del Vallès. De NE a SW observem la depressió o plana



Fotografia 1. Vista parcial de Mollet del Vallès des dels Pinetons. Els edificis situats en els sectors topogràficament més elevats dels barris de Santa Rosa (primer terme de la fotografia) i Plana Lledó s'assenten sobre els sediments d'edat miocènica, mentre que la resta del poble es situa sobre materials quaternaris. Al fons, els relleus de la Cadena Litoral (Turons de la Llicorella i de Castellruf) formats per pissarres, esquists i granitoides.



Fotografia 2. Panoràmica de la depressió vallesana des dels Pinetons. Al fons s'observen els Cingles de Bertí i les estribacions més occidentals del massís del Montseny (Tagamanent). Malgrat la clara localització geogràfica dels Cingles de Bertí i del massís del Montseny, geològicament la Cadena Prelitoral queda reduïda només a l'estreta franja de materials que formen les primeres estribacions d'aquests relleus.

vallesana, de relleu suaument ondulat i ocupada per conreus, zones urbanitzades i petites taques forestals. Cap al SE, darrera de Mollet del Vallès, veiem un sector muntanyós ocupat, majoritàriament, per boscos: és la Cadena Litoral (La Coscollada, Turó de Galzeran o d'En Mates, Turó de Castellruf, Turó del Castell de Sant Miquel, així com la resta de relleus que els succeeixen vers el NE i el SW). Aquests dos sectors es corresponen justament amb els dos "móns geològics" que havíem descrit anteriorment. Així, la depressió vallesana és formada pels sediments poc cohesionats, mentre que la Cadena Litoral es correspon amb els afloraments de roques ígnies i metamòrfiques. Si, des del nostre punt d'observació, ens girem d'esquena, descobrirem a la llunyania nous relleus que corresponen a altres "móns geològics" que de moment deixarem de banda: la Cadena Prelitoral, el massís del Montseny i els Cingles de Bertí.

El que s'ha d'interpretar: l'estructura profunda

La geologia de "superfície" de l'àrea que ens ocupa és ben coneguda des de fa temps. Ja de bell antuvi els pioners de la geologia es van interessar pel relleu, el rocam i la tectònica del Vallès. D'aquells inicis cal destacar els treballs realitzats a principis d'aquest segle pel geòleg i eclesiàstic Jaume Almera i Comas (Vilassar de Mar, 1845 - Barcelona, 1919). Molt més difícil i recent ha estat saber com és la geologia a uns pocs quilòmetres de fondària. El fet de conèixer els fonaments geològics profunds ens permetrà saber què passa en fondària amb els materials de la cadena Litoral i la plana del Vallès, veure com són els contactes entre aquests dos "móns geològics" i, fins i tot, descobrir aspectes que només amb la geologia de "superfície" serien molt difícils o impossibles de deduir. Tot i que els primers estudiosos de la nostra geologia ja van perfilar, encertadament, com havia de ser la geologia en fondària, no és fins a l'aparició del treball de LLOPIS-LLADÓ (1947) i especialment de FONTBOTÉ (1945a i 1945b) que es dedueix amb claredat com ha de ser l'estructura geològica del Vallès. Però la clarificació definitiva trigarà encara alguns anys a arribar. A partir dels anys 70, amb la formulació de la teoria de la tectònica de plaques i amb l'augment de l'aplicació dels mètodes geofísics en l'estudi del subsòl, s'aportaren les dades definitives per tal d'interpretar l'estructura profunda de la comarca i situar-la en el context geo-tectònic del NE peninsular. Aquests importants avenços, que marquen l'inici d'una nova època de la geologia, han estat, majoritàriament, impulsats per les campanyes de prospeccions geofísiques realitzades principalment amb la finalitat de recerca d'hidrocarburs. A casa nostra, però, el motor que ha fet possible l'obtenció

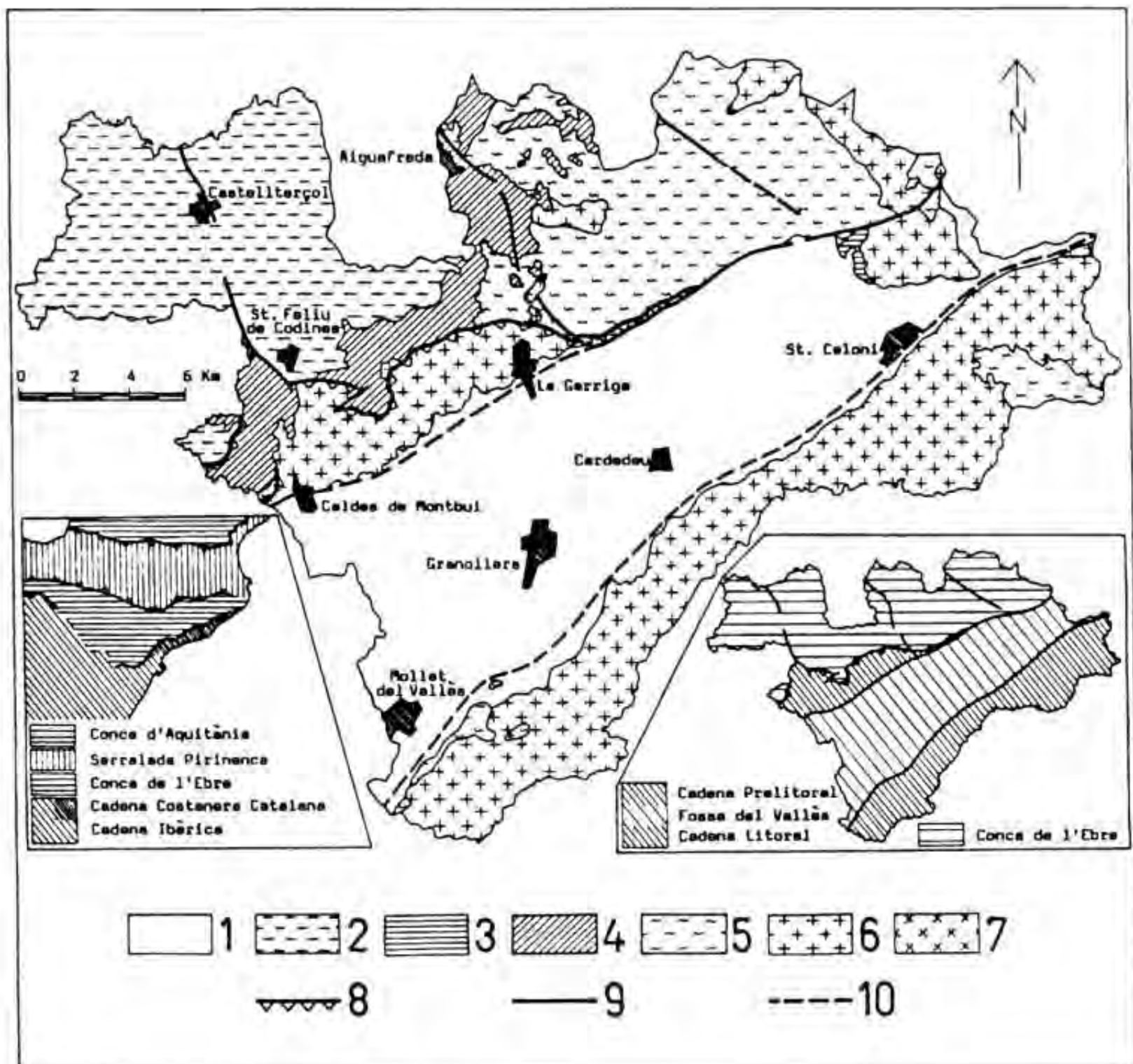


Figura 3. La figura principal mostra un **esquema geològic del Vallès Oriental**. No s'han representat els materials d'edat quaternària. Les figures petites corresponen a dos esquemes on es mostren les unitats geològiques del NE penínsular i del Vallès Oriental. **1:** Sediments neògens de la fossa del Vallès (sorres, llims, argiles i conglomerats); **2:** Sediments oligocènics de Campins (conglomerats, gresos, llims, argiles, margues i calcàries); **3:** Roques sedimentàries paleògenes de la Conca de l'Ebre (conglomerats, gresos, llims, argiles, margues i calcàries); **4:** Roques sedimentàries triàsiques (gresos, llims, argiles, conglomerats, calcàries i dolomies); **5:** Roques meta-sedimentàries paleozoiques (pissarres, esquists, lidites, quarsites, marbres, calcàries i conglomerats); **6:** Granitoides (granodiorites, tonalites i granits); **7:** Dioritoides; **8:** Encavalcament; **9:** Falla. **10:** Falla no aflorant. (BERTRAN, 1993).

d'aquestes dades, ha estat la prospecció d'aigües calentes. De 1977 a 1986 l'*Instituto Tecnológico y Geo-Minero de España* (ITGE) va començar un programa d'avaluació dels recursos geotèrmics al Vallès. Les dades obtingudes durant aquestes campanyes, conjuntament amb l'acumulació de dades de camp aparegudes aquests darrers 30 anys, han permès conèixer amb exactitud l'estructura profunda de la comarca.

Després d'aquesta ressenya històrica, ja és hora d'entrar en matèria i veure com és, en fondària, aquesta geologia (*Fig. 3, 4 i 5*). Comencem delimitant el contacte entre el "món geològic" dels materials sedimentaris poc cohesionats i el de les roques metamòrfiques i ígnies. Recordem que, en aquest cas, aquestes dues unitats geològiques coincideixen exactament amb les unitats geogràfiques que anomenem depressió del Vallès i Cadena Litoral. El contacte en qüestió és una falla, que recorre de NE a SW tot el sector meridional del Vallès Oriental, posant en contacte aquestes dues unitats geogràfiques i geològiques. Una falla, però, que en superfície mai la veurem, només la intuirem, ja que sempre apareix coberta per un gruix important de sediments quaternaris. Si continuem observant la secció del bloc diagrama (*Fig. 4*), ens adonarem que les roques que constitueixen la Cadena Litoral (pissarres, esquists i granitoides) apareixen també al fons de la depressió del Vallès, per sota d'un gruix variable de materials sedimentaris (de 800 a 4.000 metres). Molt més al NW descobrim el contacte entre la depressió del Vallès i els relleus de la Cadena Prelitoral, el massís del Montseny i els Cingles de Bertí. El contacte correspon a una altra falla, molt més important que la deduïda anteriorment. Aquesta falla, anomenada pels geòlegs falla del Vallès, si que és en alguns indrets visible en superfície. Al costat nord d'aquesta gran falla trobem una variada sèrie de litologies que configuren els relleus del Montseny i el Bertí. Ara bé, si orogràficament tots els relleus situats al NW d'aquesta falla constitueixen una clara unitat geogràfica —la "Serralada" Prelitoral—, geològicament aquests relleus corresponen a diferents unitats geològiques delimitades per importants estructures tectòniques (falles, encavalcaments, etc.). En aquest cas no hi ha coincidència entre les unitats definides amb criteris geològics (unitats geològiques o estructurals) i aquelles definides des d'un punt de vista purament geogràfic (unitats geogràfiques o orogràfiques). Així els geòlegs, en parlar del sector comarcal de la Cadena Prelitoral (en sentit geològic estricte), es refereixen només a una estreta franja de granitoides situats entre la falla del Vallès i l'encavalcament (falla inversa de baix angle) que posa en contacte aquests granitoides amb els materials que constitueixen els relleus del massís del Montseny i els Cingles de Bertí. Aquesta unitat estructural correspon, en fondària, a un bloc en forma de tascó, de

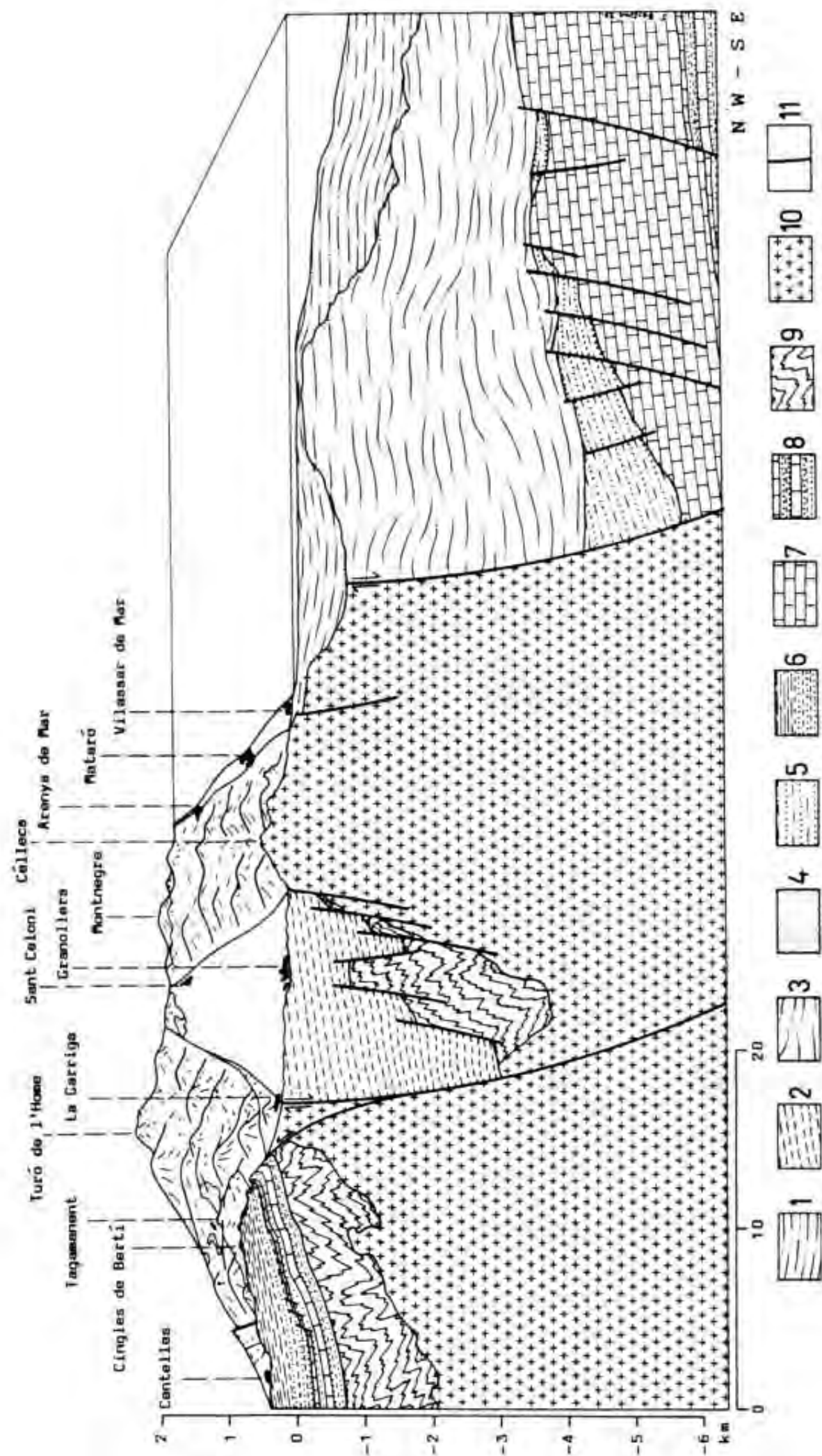


Figura 4. Bloc diagrama geo-estructural del Vallès Oriental i àrees properes. 1: Sediments quaternaris de la fossa de Barcelona (sorres, llims i argiles); 2: Sediments neògens de la fossa del Vallès (sorres, llims, argiles i conglomerats); 3: Sediments neògens de la fossa de Barcelona (llims, argiles, margues, sorres i conglomerats); 4: Sediments oligocènics de Campins (conglomerats, gresos, llims, argiles, margues i guixos i calcàries); 5: Roques sedimentàries paleògenes de la fossa de Barcelona (conglomerats, gresos, llims, argiles, margues, calcàries i guixos); 6: Roques sedimentàries paleògenes de la Conca de l'Ebre (conglomerats, gresos, llims, argiles, margues i calcàries); 7: Roques sedimentàries juràsiques i cretàciques (calcàries i dolomies); 8: Roques sedimentàries triàsiques (gresos, llims, argiles, margues i calcàries); 9: Roques sedimentàries paleozoiques (pissarres, esquists, lilites, quarzites, marbres, calcàries i conglomerats); 10: Granitoides (granodiorites, tonalites i granits); 11: Fractures (falles i encavalcaments). (BERTRAN, 1995).

granitoides. Per altra banda, el massís del Montseny i els Cingles de Bertí formen part, des d'un punt de vista estrictament estructural, del vorell SE del sector català de l'anomenada Conca de l'Ebre o Depressió Central Catalana.

Sense amoïnar-nos excessivament per aquesta controversia de noms, continuem tafanejant en les figures 3, 4 i 5, però ara cap al SE, és a dir, més enllà de la Cadena Litoral. Si el límit geogràfic d'aquesta unitat de relleu acaba clarament a la plana del Maresme davant de la costa mediterrània, el límit geològic continua un poc més, mar endins, i correspon a una important falla normal que separa aquesta unitat estructural de l'anomenada fossa de Barcelona. Aquesta fossa constitueix un nou "món geològic" de característiques molt similars a la depressió vallesana, però submergit sota les aigües del davant de la costa barcelonina i maresmenca.

Fet aquest repàs ràpid sobre l'estructura profunda de Mollet, comarca i àrees properes, som ja en condicions d'entendre alguns dels "detalls" més rellevants del "món geològic" més estretament lligat a Mollet: la depressió vallesana.

Un primer relat de 25 Ma: la formació de la depressió vallesana

L'origen de la depressió vallesana és un esdeveniment tardà en comparació amb la dilatada història geològica de la comarca del Vallès. Dels 600 Ma. d'història geològica vallesana, la formació de la depressió cal cercar-la en els darrers 25 Ma., com a resultat de la tectònica distensiva que afectà i encara afecta bona part de l'Europa central i mediterrània. Des de l'inici dels temps neògens (Terciari superior, 25 Ma.) i fins a l'actualitat, l'àrea compresa entre les Illes i la costa catalano-valenciana, va ser i és sotmesa a una tectònica distensiva que ha comportat "l'estirament" de l'escorça superior terrestre segons forces divergents de direcció NW-SE. Això ha comportat un aprimament cortical considerable i l'aparició de nombroses fractures que actuen com a falles normals davant dels esforços distensius. Un dels resultats més significatius d'aquesta tectònica és l'enfonsament de tota una sèrie d'àrees anteriorment enlairades. Així es formen una sèrie de zones deprimides, generalment allargades de SW a NE, que, de forma lenta però progressiva, s'aniran enfonsant. Coetàniament a l'enfonsament, aquestes àrees deprimides —anomenades pels geòlegs fosses tectòniques o *gräbens*—, es van reblint amb materials sedimentaris procedents de l'erosió dels relleus tectònicament enlairats (*horsts*) que les envolten. Aquest ha estat i és el procés que ha originat les fosses i depressions de la costa catalano-valenciana: Ròsselló, Empordà, Selva, Vallès-Penedès, Camp de Tarragona,

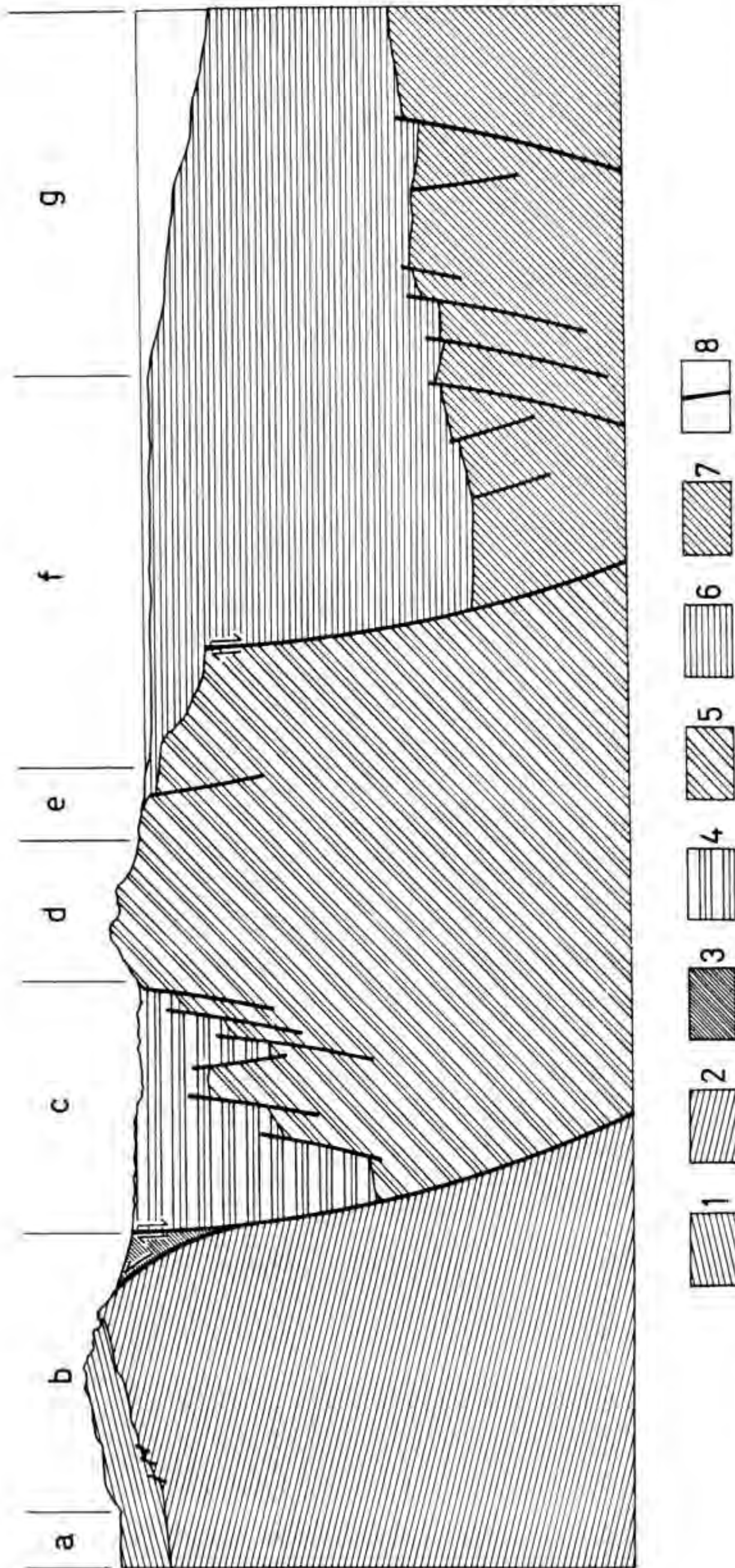


Figura 5. Relació entre les unitats definides amb criteris geològics (unitats geològiques o estructurals) i aquelles definides des d'un punt de vista purament geogràfic (unitats geogràfiques o orogràfiques) al Vallès Oriental i àrees properes. UNITATS GEOGRÀFIQUES. a: Depressió Central Catalana (depressió o plana de Vic); b: Serralada Prelitoral (Cingles de Bertí); c: Depressió o Plana Prelitoral (depressió o plana del Vallès); d: Serralada Litoral (massís de Céllecs); e: Depressió o Plana Litoral (depressió o plana del Maresme); f: Plataforma continental de la mar catalano-balear; g: Talús continental de la mar catalano-balear. b+c+d+e: Serralada Costanera Catalana o Catalànids. UNITATS GEOLÒGIQUES. 1: Conca o Depressió (terciària) de l'Ebre; 2: Basament de la Conca de l'Ebre; 3: Cadena Prelitoral; 4: Fossa tectònica o gràben o depressió tectònica (neògena) del Vallès; 5: Cadena Litoral (horsts de Sant Mateu-Montnegre) i basament de la fossa del Vallès; 6: Fossa tectònica o gràben o depressió tectònica (neògena) de Barcelona; 7: Basament de la fossa de Barcelona; 1+2: Conca o Depressió de l'Ebre; 3+4+5: Cadena Costanera Catalana o Catalànids o branca catalana de la Cadena Ibèrica; 8: Fractures (falles i encavallaments). (BERTRAN, 1995).

Tortosa-Ulldecona, Maestrat, etc. Altres fins i tot es situen més a l'interior, com és el cas de les fosses del Conflent, la Cerdanya o de la Seu d'Urgell. I encara unes altres, les més importants per les seves dimensions, es situen sota les aigües de la mar catalano-balear, com és el cas de l'anomenada fossa de Barcelona, que es situa davant de la costa barcelonina i maresmenca.

Encara més enllà: 600 Ma d'història geològica

La "recent" formació de la depressió o fossa vallesana ha estat l'esdeveniment geològic que més fortament ha condicionat les bases del relleu actual. La comarca del Vallès, però, té una història geològica molt més gran, d'uns 600 Ma. Una llarga història, plena d'esdeveniments, que ha comportat importants i continus canvis en el relleu, el clima i les formes de vida que han poblat la comarca durant aquest enorme lapsus de temps, 600 Ma. que corresponen a l'edat que hom suposa per a les roques més antigues que afloren a la comarca del Vallès. Una llarga, molt llarga història, de la qual ens "parlen" les roques dels "mons geològics" que envolten la plana vallesana. Roques com les que afloren en el sector de la Cadena Litoral més proper a Mollet del Vallès. Roques metamòrfiques "molt antigues", anteriors amb tota seguretat a 458 Ma., però d'edat absoluta problemàtica, degut a la inexistència de mètodes fiables de datació. Així la seva antiguitat pot estar compresa entre un mínim segur de 458 Ma. i un màxim hipotètic de 600 Ma. El seu origen cal cercar-lo en el metamorfisme de materials inicialment sedimentaris (sorres molt fines, llims i argiles), que a causa d'un augment de pressió i temperatura, es transformaren en pissarres i esquists. I també, roques ígnies plutòniques, procedents de la intrusió i posterior solidificació d'un magma a l'interior de l'escorça terrestre a una fondària aproximada d'un quilòmetre. Granits, granodiorites i tonalites amb una edat absoluta, obtinguda pel mètode isotòpic Rb-Sr (rubidi-estronci) de 269 ± 4 Ma. (ENRIQUE & DEBON, 1987).

Fins aquí hem vist una breu descripció de les roques "antigues" que hom pot trobar en el sector de la cadena Litoral més proper al nostre municipi, i que també són les que trobaríem sota els 1.500 metres de sediments que reomplen el sector molletà de la fossa del Vallès. En altres sectors de la Cadena Litoral, com el Montnegre i Collcerola, afloren roques de característiques i edats diferents. Tanmateix en els altres "mons geològics" comarcals, que no hem descrit, hi ha una gran diversitat de roques. El relat del que són aquestes roques, del quan, com i perquè es van formar serà, però, una nova història que deixarem per un altre dia.

BIBLIOGRAFIA

- AGUSTÍ, J., CABRERA, L. & MOYÀ, S. (1985).- Sinopsis estratigràfica del Neògeno de la fosa del Vallès-Penedès, *Paleont. Evol.*, 18: 57-81. Sabadell.
- ALONSO, A., ESTRADA, A., OBRADOR, A., PEÓN, A., ROSELL, J., RUIZ, T., TOSAL, J.M., TRILLA, J. & VILLANUEVA, O. (1976).- Mapa Geol. España, Esc. 1:50.000, hoja nº 393 (Mataró). Inst. Geol. Min. España. Memoria: 25 p. (mapa: A. ALONSO, A. OBRADOR, J. PEÓN, J. ROSELL, J. TRILLA & O. VILLANUEVA). Madrid.
- ANADÓN, P., CABRERA, L., GUIMERÀ, J. & ROCA, E. (1992).- La distensió neògena del marge mediterrani *In: Història Natural dels Països Catalans*. Ed. Fund. Enc. Cat., 2 (Geologia, II): 279-371. Barcelona.
- BARNOLAS, A., DURAN, H., ENRIQUE, P., GÁLLEGO, C., GARCÍA, A., JULIVERT, M., MARTÍNEZ, F.J., MARZO, M., ROSELL, J. & TRILLA, J. (1984).- Mapa Geol. España, Esc. 1:200.000, hoja nº 35 (Barcelona). Inst. Geol. Min. España. Memoria: 124 p. (mapa: A. BARNOLAS, P. ENRIQUE, C. GÁLLEGO, A. GARCÍA & J. ROSELL). Madrid.
- BERTRAN, J. (1993).- L'estructura geològica del Vallès Oriental. Síntesi divulgativa. *Lauro*, 5: 16-21. Granollers.
- ENRIQUE, P. (1987).- Les roques ígnies de la Serralada Costanera Catalana *In: Història Natural dels Països Catalans*. Ed. Fund. Enc. Cat., 1 (Geologia I): 191-196. Barcelona.
- ENRIQUE, P. (1990).- The Hercynian intrusive rocks of the Catalanian Coastal Ranges (NE Spain). *Acta Geol. Hisp.*, 25 (1-2): 39-64. Barcelona.
- ENRIQUE, P. & DEBON, (1987).- Le pluton Permien calcoalcalin de Montnegre (Chaînes Cotières Catalanes, Spagne): étude isotopique Rb-Sr comparaison avec les granites hercyniens des Pyrénées, Sardaigne et Corse. *C. R. Acad. Sci. Paris*, 305 (13): 1157-1162. Paris.
- FONTBOTÉ, J.M. (1954a).- Sobre la evolución tectónica de la depresión Vallès-Penedès. Ed. Arrahona, 37 p. Sabadell.
- FONTBOTÉ, J.M. (1954b).- Las relaciones tectónicas de la Depresión del Vallès-Penedès con la Cordillera Prelitoral Catalana y con la Depresión del Ebro. *Mem. R. Soc. Esp. Hist. Nat.* (homenaje a E. Hernández-Pacheco): 281-310. Madrid.
- LLOPIS-LLADÓ, N. (1947).- Contribución al conocimiento de la morfoestructura de los Catalánides. Publ. Inst. "Lucas Mallada" CSIC, 372 p. Barcelona.
- MARTÍNEZ, B. (1985).- El neógeno del Vallès-Penedès *In: El medi natural del Vallès*, I Col. Nat. Vallesans (Sabadell, 1985), Annals del CEEM, 1: 23-26. Sabadell.

TROBALLA ARQUEOLÒGICA A CAN FLAQUER

Josep M^a Blanch i Esteve

INTRODUCCIÓ

El meu escrit publicat a NOTES N^o 8, relatiu a les masies de Can Pantiquet i Can Flaquer, ha despertat la inquietud dels pagesos de Can Flaquer per conèixer l'origen de la casa on varen néixer. Les circumstàncies de l'enfonsada d'una mina situada a la part esquerra de la façana, al costat del pou i la torre de guaita de Can Pantiquet, ha fet que, en la neteja de la mina, apareguessin restes arqueològiques de gran interès.

La troballa l'han feta els germans Pedragosa a principis de 1995. Amb molta cura s'han anat separant la terra, les pedres i els bocins de ceràmica. Passo a la descripció de les peces que s'han descobert una vegada rentades i estudiades, per tal que quedi constància del fet.

Descripció de les troballes

Figura 1. Primera troballa. Fragment de la part estàtica d'un molí manual prehistòric del tipus barquiforme, de pedra granítica rogenca, pròpia de la Conreria. Li falta la part mòbil que normalment era de la mateixa pedra de base plana, amb incisions, per afavorir l'esmicolament del gra.

Dit fragment té tota la perifèria encerclada d'una capa calcària fortament incrustada, el que fa pensar que porta molts anys rodejada d'ambients humits.

Podria ser un dels molins ibèrics, de l'època romana, ja que més tard quedaren en desús.

La majoria dels molins es troben al costat del forn domèstic. El fet que aquest fragment s'hagi trobat enterrat en l'argamassa de la mina avala la hipòtesi que, posteriorment a la seva època, possible-

ment en l'edat mitjana, fou fragmentat i reutilitzat com a material de construcció.

Figura 2. Segona troballa. Són dos fragments de ceràmica possiblement ibèrica, segle V a. de JC., fins a finals del Segle I d. de JC. És una ceràmica feta a torn, de pasta depurada, cuïta a una temperatura d'uns 950°C. i decorada externament per un pigment de color granatós. La decoració, tal com s'ha dit, és feta a pinzellades de color manganès, de fines línies concèntriques, en número de quatre, i que denoten clarament la utilització del pinzell-pinta. Per la forma esfèrica, color, gruix i decoració plena de primitivisme, s'hi descobreix una reminiscència ibèrica, que es conserva al sud de Catalunya fins a l'Edat Mitjana, i, al Sud de l'Aragó fins ben entrat el segle passat.

Figures 3, 4, 5 i 6. A principis de l'any 1892, E.S. MORSE publicà en el Butlletí de l'Institut d'ESSEX, volum XXIV, part 1.2.3., un valuós estudi sobre les antigues formes de terracota per a cobertes. La més primitiva, trobada a les ruïnes del temple d'Hera a l'Olimpia (640 a. de C.), consistia en dos elements, una teula ampla, quadrada o rectangular (*tègula*) i una teula estreta semicilíndrica (*ímbrex*), lleugerament afinada en un extrem, amb la finalitat de l'encaix. La teula era col·locada a la teulada, amb la part còncaua mirant a dalt, i la imbrex al revés, o sigui la cara còncaua mirant a baix, cobrint l'enpiuladura entre les dues *tègules* adjacents.

MORSE va acabar el seu estudi afirmant que les teules antigues per a cobertes s'agrupaven en tipus: (*Fig. 3*)

- A.- Teula asiàtica, aràbiga normal.
- B.- " belga.
- C.- " plana o germànica.

La tipus A (o normal) es la forma més primitiva coneguda i que cobreix la majoria de teulades de la nostra comunitat i d'Àsia, Àsia Menor, Grècia, Itàlia, Sicília i Espanya; en general, tot el nord de la Mediterrània i les Colònies Portugueses i Espanyoles d'Ultramar.

La *tègula* còncaua o aràbiga, dona pas a la *tègula* ampla i plana que dominà els edificis monumentals de Grècia i Roma (*Fig. 4*), (veure Museu de Badalona), col·locades també en els enterraments romans, al costat dels camins (*Fig. 5*), tal com es pot contemplar en la Plaça de la Villa de Madrid, a Barcelona.

Les fraccions de *tègules* romanes trobades a la mina de la masia de Can Flaquer, (*Fig. 6*) corresponen al tipus de les existents en el Museu de Badalona, trobades en les excavacions arqueològiques de

dita ciutat. Segurament foren empleades a l'Edat Mitjana per a vestir la mina d'aigua o el pas de fugida de la masia en cas de perill, donada la seva proximitat a la torre de defensa i a la poca profunditat de la mina, fet que fa dubtar que fos construïda per a la recerca de l'aigua.

De les *tègules* trobades a Can Flaquer, podem dubtar que s'utilitzessin en una coberta o en una incineració, però el que si és segur és que els fragments corresponen a les clàssiques *tègules* romanes utilitzades a Catalunya entre els segles II a.C. i IV d.C.

Cal veure, doncs, que sembrar inquietuds és recollir uns fruits molt estimats per ajudar a la recerca de la nostra història. Si el Centre d'Estudis Molletans continua la tasca, com espero i desitjo, el contagi d'inquietuds arribarà a la gent estudiosa més jove, més preparada i, per tant, valgui la redundància, més inquieta i per a ells està reservada la capsa tancada de les recerques de les restes arqueològiques de Mollet, que sens dubte hi són i a voltes passem i no les sabem veure. Aquesta és l'ambició que ens mou i fa que NOTES sigui el confident dels seus lectors i, com a tal, segueixi aportant la riquesa d'una ajuda modesta però eficaç.

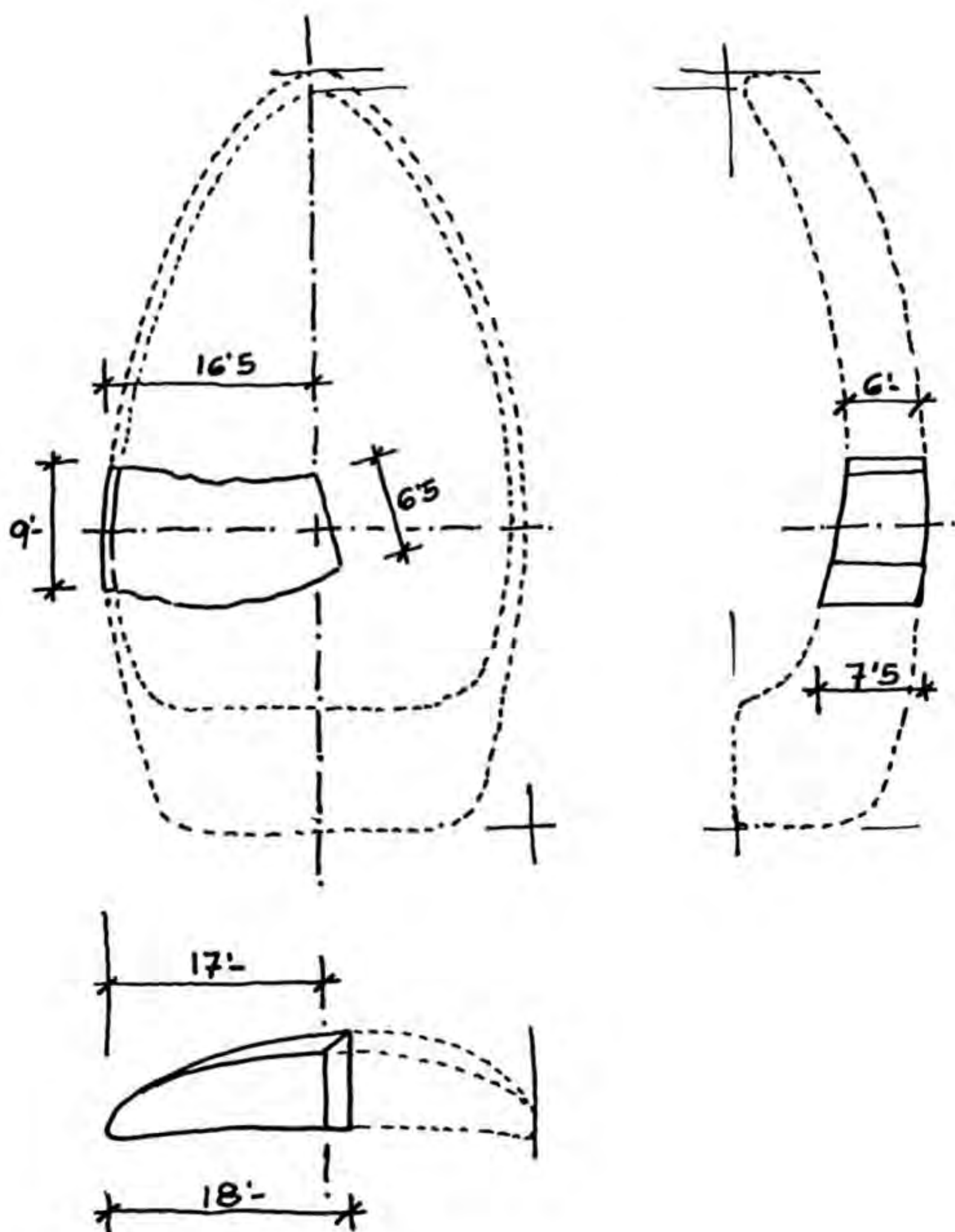


Figura 1. Fragment de molí prehistòric, tipus barquiforme, part interior o estàtica

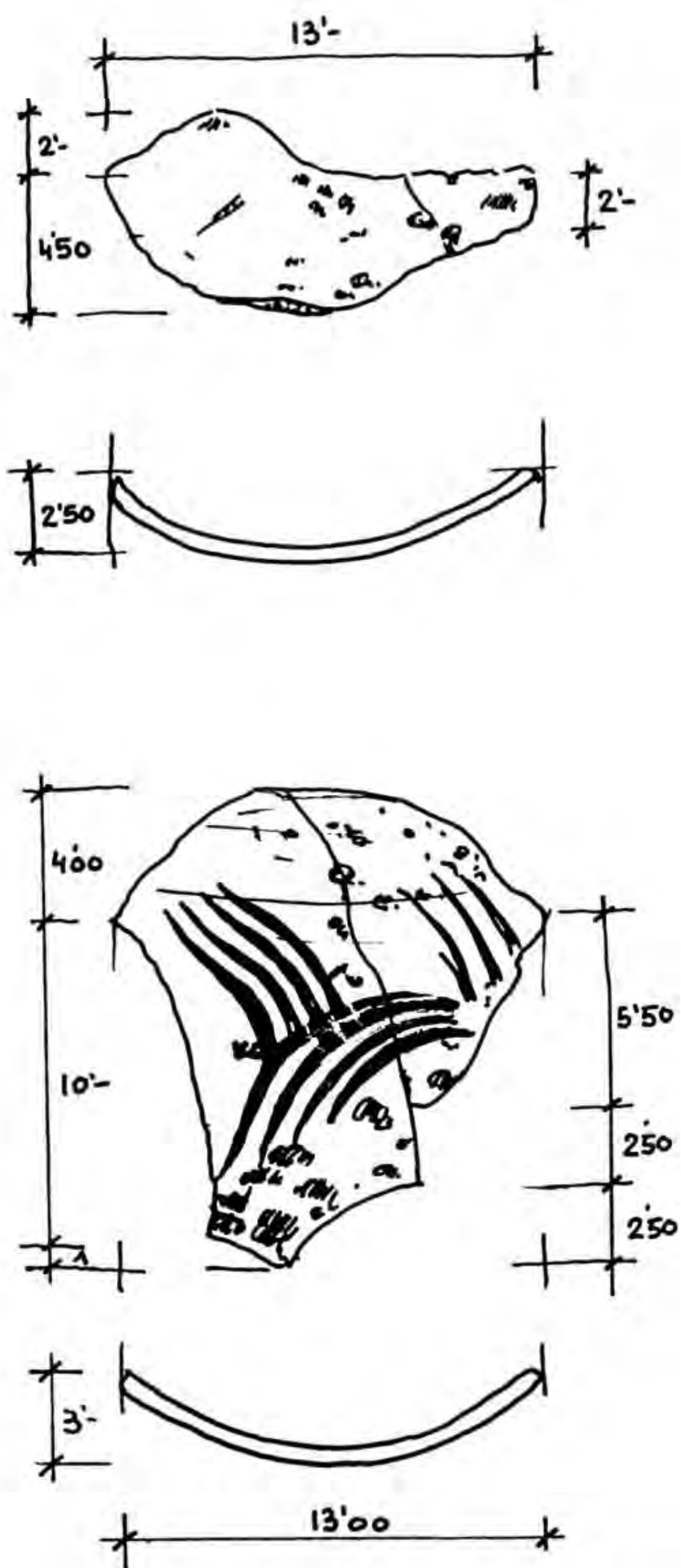


Figura 2. Fragments de ceràmica ibèrica (s. V aC.-finals s. I dC.)

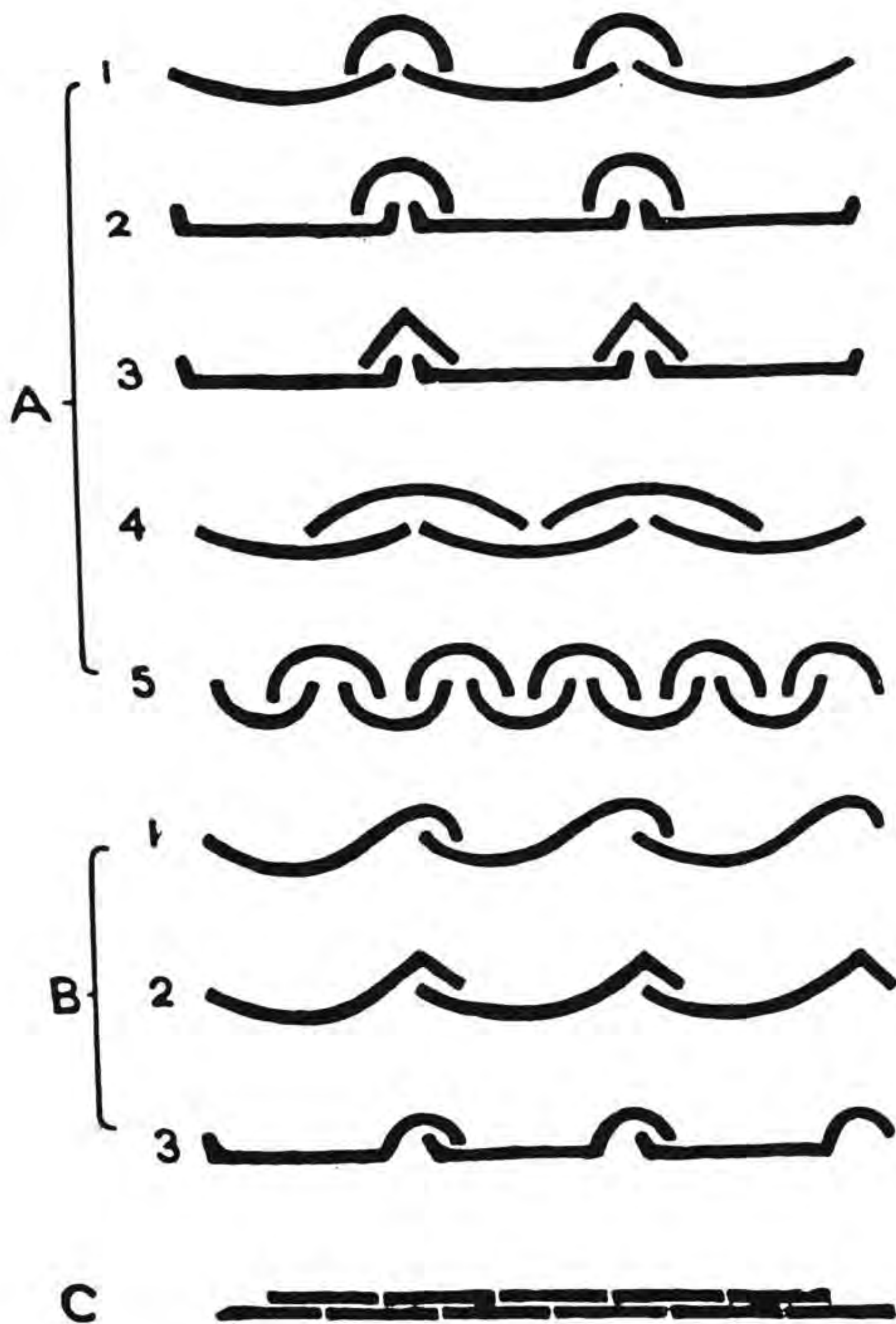
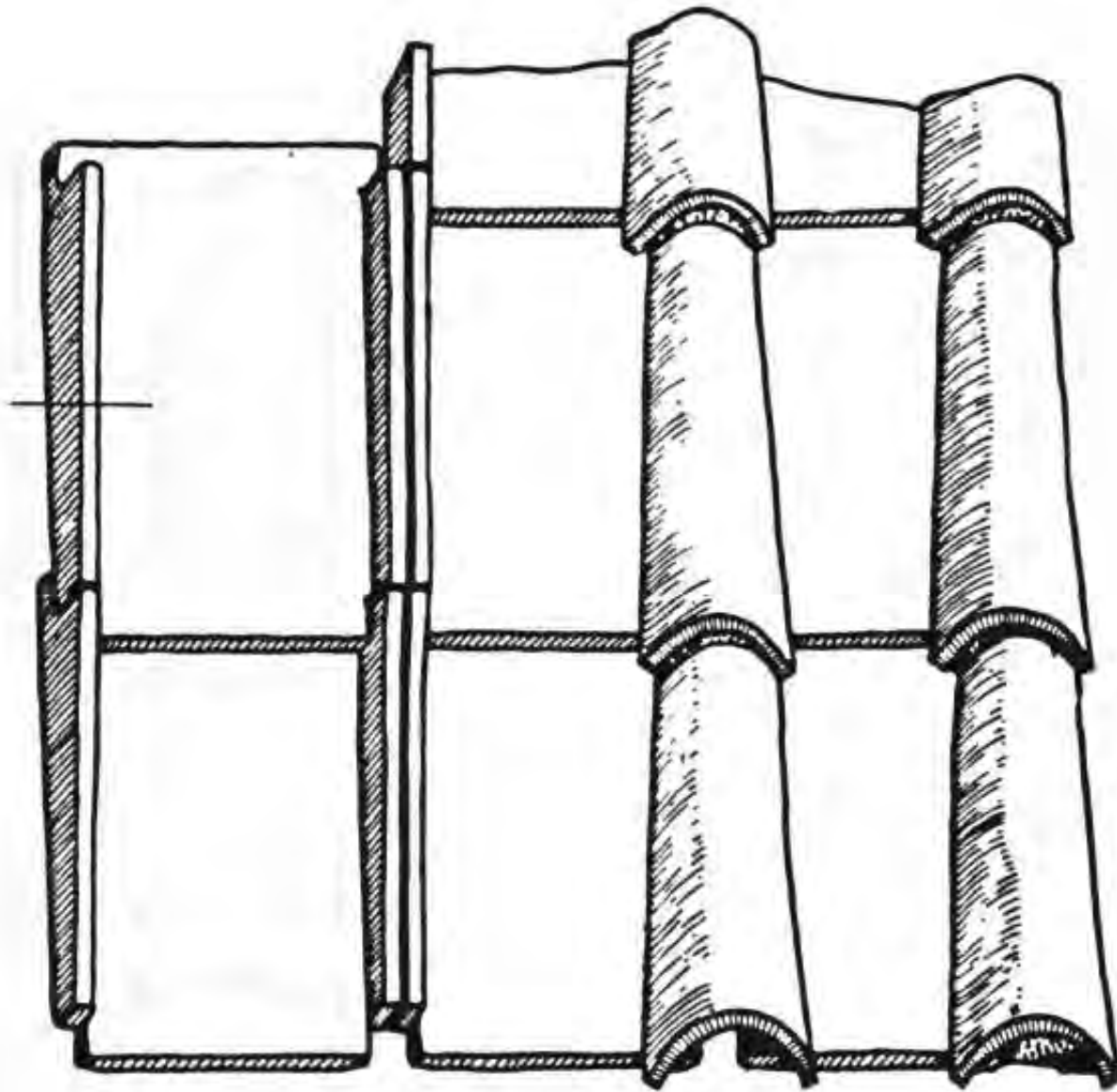
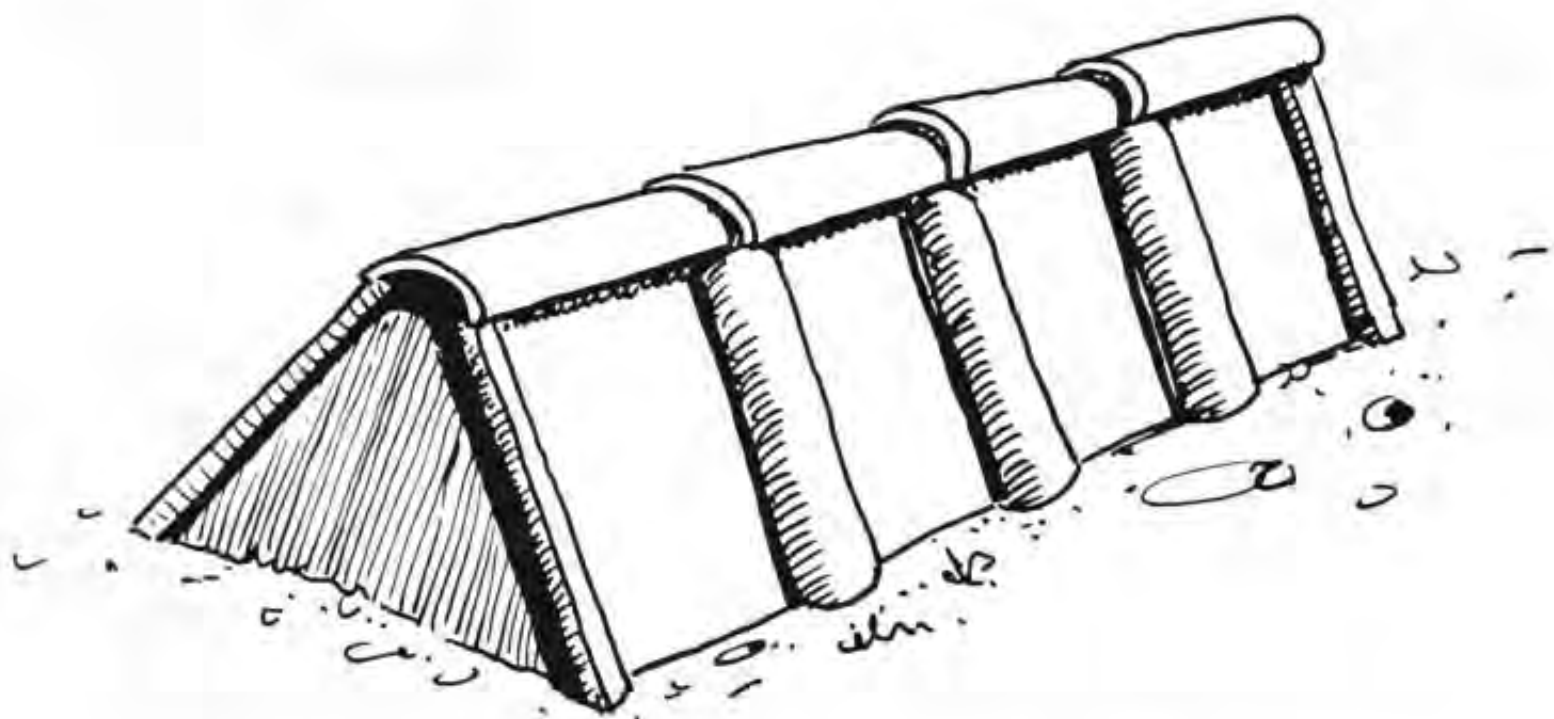


Figura 3. Tipus de teules antigues



Figures 4. Disposició de les tègules



Figures 5. Tègules d'un enterrament romà

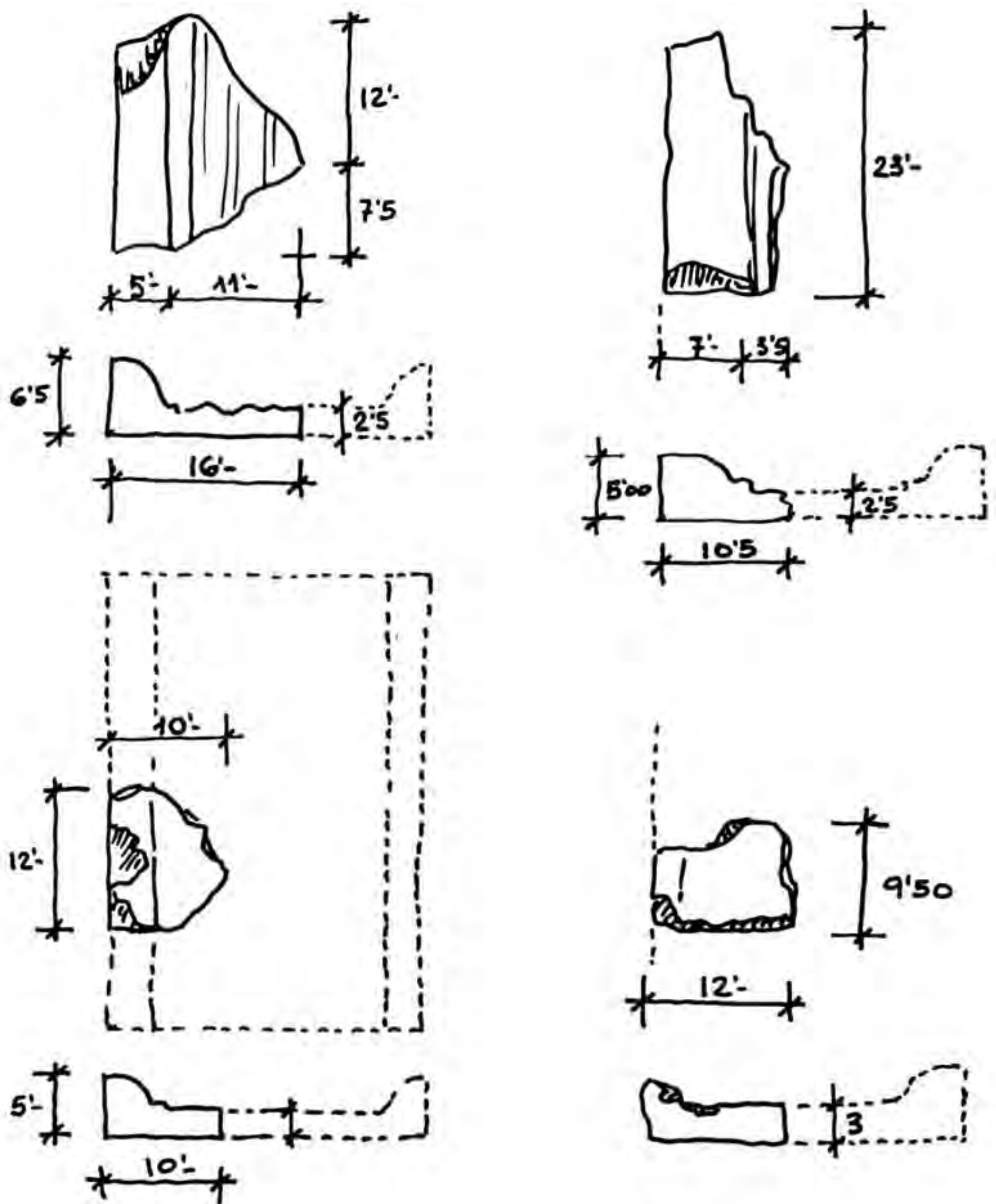


Figura 6. Fragments de les tègules romanes de la troballa de Can Flaquer.

NOTES SOBRE CAÇA AL SANT FOST MEDIEVAL

Xavier Pérez Gómez

Sant Fost de Campsentelles és un poble amb una llarga tradició cinegètica, tradició que es comprèn molt bé si tenim en compte l'orografia muntanyosa i la secular abundor de boscos al nostre terme municipal. La troballa de certs documents relatius a la caça en època medieval m'ha impulsat a escriure aquest breu estudi, precisament avui que per la finestra de casa meva sento les escopetades dels caçadors que acaben de començar la temporada.

Costums i usos en la caça baix-medieval

A Catalunya, a l'igual que a la resta de regnes hispànics, la caça era lliure, en principi, a diferència d'altres països europeus on els barons la practicaven en exclusivitat¹. Senyors feudals i súbdits podien, en teoria, caçar lliurement al Principat, però, a la pràctica, els barons aconseguiren ben aviat certs privilegis, entre ells la potestat de crear zones de veda exclusives per a ells, i també el dret d'autoritzar i denegar la caça als seus vassalls i a exigir part de les peces caçades. Les Corts catalanes legislaren alguns preceptes sobre caça, com per exemple una constitució aprovada l'any 1333 en la cort de Montblanc, on ja es regulava de forma primitiva la temporada de veda de les perdius:

“E que nengú no gose pendre o matar perdius dins los X anys si no ab aucells, de la festa de Pasqua de Resurrecció de Nostre Senyor fins a la festa de Sent Miquel del mes de septembre no gose destruir los nius de perdius. E que nengú no gose pendre coloms d'altre ab enceses, sembell o filats o d'altra manera²”.

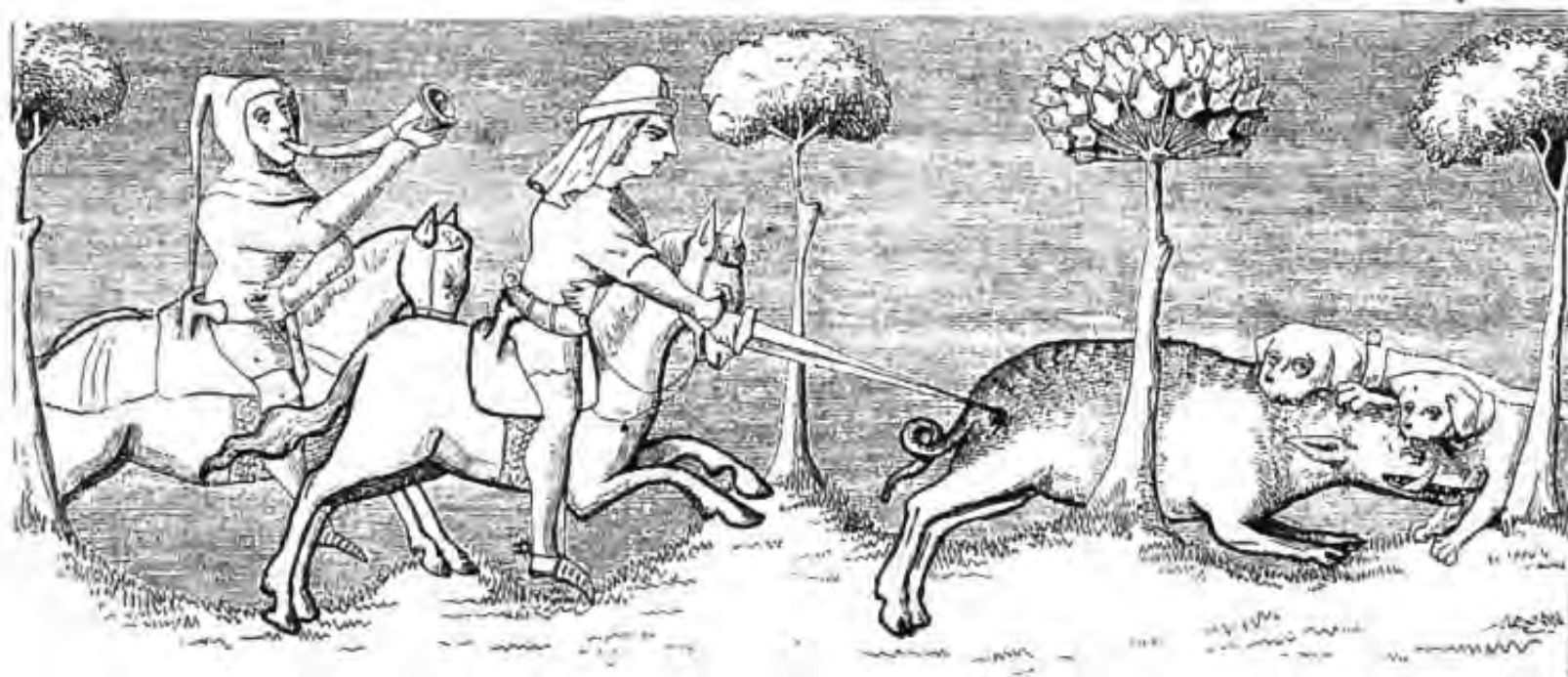
Com ja hem comentat, els barons o senyors feudals regularen i fins i tot prohibiren amb certa freqüència la caça dins els termes jurisdiccionals dels seus castells i baronies. Altre exemple il·lustratiu que podem esmentar és el del castell de Brunyola (comarca de la Selva) on el seu senyor dictà el 1581 un ban on, entre altres coses, s'estipulava *"que no sia ningú qui gos ni presumisca cassar flaysans, francolins ni perdius en tot lo dit terme de Brunyola sens licència de dit senyor demanada primer y obtinguda sots pena de X lliures per cascú y cascuna vegada que serà fet lo contrari, y de perdre los perdigots y altres artifficis ab que cassaran³"*.

També, quan els senyors feudals permetien caçar dins els seus termes, solien obligar els seus súbdits a lliurar una part de la carn de la peça, tal com estipulaven, per exemple, els costums de Girona seguint la pràctica general a Catalunya, on es deia que en cas de caçar o matar un animal dins els termes d'un castell el senyor tenia dret a rebre una "perna" o pernill⁴.

Les tècniques de caça diferien segons la potència econòmica del caçador: els nobles caçaven normalment a cavall, ajudats de gossos, falcons i armats amb ballestes i, més tard, amb primitives armes de foc. Els vassalls solien utilitzar, a més de ballestes i gossos, artificis com filats i llaços, i fures en la caça de conills. Un magnífic llibre de l'any 1617 deia respecte a la caça amb fures: *"Quant ab la fura, se posa dins dels caus dels conills per a fer-los la guerra, del qual estordits, de temor hixen fora encontinent de llurs caus, y cauhen en los llassos posats a la entrada dels llurs caus. Algunes voltes la fura los constreny dins del cau, y és causa de la llur llarga tardansa de esperar-la moltes voltes lo cassador⁵"*.



Caça amb falcó, segons un manuscrit del s. XIV.



Caça del porc senglar amb gossos. Manuscrit del segle XIV.

Plet pels senglars a Sant Fost, any 1383

A través d'una breu nota tenim notícia que, a finals del segle XIV, hi hagué una disputa jurídica entre els senyors de la baronia de Mogoda, que aleshores eren els canonges de la Pia Almoina de la Seu de Barcelona, i els habitants de Sant Fost. La causa de la disputa és que els senyors de la baronia de Mogoda, amb jurisdicció a tot el terme parroquial santfostenc, exigien rebre una quarta part de la carn de cada porc senglar mort dins el terme de Sant Fost. Aquesta pretensió no va ser acceptada pels pagesos de la nostra població i l'afer fou portat a la cúria eclesiàstica de Barcelona, ja que els sacerdots i religiosos tenien el privilegi de ser jutjats únicament per tribunals eclesiàstics.

El 13 de novembre de 1383, el reverend Guillem de Fonts, canonge i oficial eclesiàstic de Barcelona, dictaminà a favor de la Pia Almoina de la Seu: "*tots els que en la parròchia de Sant Fost mataran porchs senglars, tenen obligació de donar als administradors de la Pia Almoina de la Seu un quarter per cada hu...*"⁶ Aquests drets passaren després a Montalegre, en comprar aquest monestir la jurisdicció de la baronia de Mogoda, el 1434.

Els porcs senglars, juntament amb els cérvols, eren els animals preferits pels nobles i feudals en les seves caceres. Potser per això es considerava que podien reservar-se la seva caça en exclusiva en detriment dels seus vassalls, sempre que hi hagués un acord o pacte des d'antic. En relació amb aquest tema, un llibre imprès a Saragossa el 1595 diu:

"Los Reyes y Príncipes pueden aplicar para sí los lugares comunes de la república, para que ellos solamente puedan caçar en ellos los puercos

monteses, y los venados. Porque justo es que a tales personas se les dé para su recreación alguna caza particular, la qual sea prohibida a la gente común. (Sin embargo) a ningún Grande es lícito prohibir a sus vasallos caçar qualquiera caza hallándola en sus possessiones y heredades, como lo hagan con los instrumentos concedidos por las leyes destos Reynos: lo qual se entiende aunque caza de venados, o puercos monteses, salvo si hay algún pacto en contrario del señor con sus vasallos, hecho sin algún género de fuerça y miedo⁷.

Aquestes consideracions eren vàlides com a mínim a la Corona d'Aragó, i segurament també al Principat de Catalunya. Si els tractadistes consideraven els senglars i els cérvols com a peces de caça pròpies de la noblesa, no és d'estranyar, doncs, la sentència emesa el 1383, segons la qual els veïns de Sant Fost havien de lliurar part dels senglars morts als seus senyors feudals.

Un vedat a La Conreria l'any 1400

Un altre fet interessant que ens pot donar una idea de l'abundor de caça als nostres boscos és que, el 2 de maig de 1400, el rei Martí d'Aragó concedí a fra Arnau de Torrevella i als ermitans que habitaven l'antic convent de Montalegre (avui Seminari Menor de La Conreria), el privilegi segons el qual totes les terres que envoltaven el monestir fossin vedat. En aquell temps l'edifici de La Conreria era dins el terme de Sant Fost i el vedat, doncs, s'estengué tot al voltant de La Conreria, tant per Sant Fost com per Tiana. El document esmenta que dins aquesta devesa es podran caçar llebres, perdius i galls fers⁸.

Poc després de dictar-se aquest privilegi sorgiren problemes de caire jurídic amb els senyors de la baronia de Mogoda i castell de Cabanyes, els quals tenien jurisdicció sobre la part dels boscos de la La Conreria que miraven a Sant Fost. Per això el rei Martí hagué d'anul·lar el privilegi en les terres tocant al terme santfostenc, segons sentència dictada pel monarca el 4 de maig de 1401: *"el rey Martí revoca, en quant á las terras que miran al Vallès, el privilegi que havia concedit als hermitans del Monestir de la Mare de Déu de Montalegre de que todas las terras contingues al dit Monastir fosen devesa o vedat, deixant dit privilegi en sa forza y vigor per lo corresponent a los que miran al mar, sitas en la parròchia de Tiana⁹".*

Amb aquest fet donem per acabat aquest breu article que, creiem, ens ha pogut il·lustrar sobre la caça al Sant Fost del segle XIV i XV.

NOTES

1. Víctor Ferro. *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo Editorial, 1987, p. 182.
2. *Constitucions y altres drets de Catalunya*, incunable de 1495. Generalitat de Catalunya, Dept. de Justícia, edició facsímil de 1988. Veure també edició facsímil del 1995, fol. 252.
3. Enric Claudi Girbal. *El castillo de Brunyola*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, 1885, p. 42-43.
4. J.M. Pons i Guri. *Les col·leccions de costums de Girona*. Compilació de Tomàs Mieres, de 1439. Barcelona: Fundació Noguera, 1988, p. 328.
5. Miquel Agustí. *Llibre dels secrets d'agricultura, casa rústica i pastoril*. Barcelona, 1617. Edició facsímil d'editorial Alta Fulla, 1988, fol. 164 v.
6. *Registro y Resumen de todos los papeles y escrituras que en el año 1718 se hallaron en el Archivo de esta Santa Cartuxa de Montalegre*. fol. 303 v. Manuscrit propietat de l'autor.
7. Manuel Rodríguez. *Summa de casos de conciencia, con advertencias muy provechosas para confesores*. Capítulo XXXV: *De la caza y pesca, quanto a las personas que la pueden prohibir*. Saragossa: Impremta de Lorenço Robles, any 1595, pàg. 98-99.
8. Arxiu de la Corona d'Aragó. Monacals, pergamins de Montalegre, docs. 1951, 1964 i 1965. "*Attendentes pro parte vestri religiosorum nostrorum fratrum heremitarum habitantium et servientum Deo in monasterio sive domo Beate Marie de Montalacri in parochi Sancti Efausti, in diocesi et vicarie Barchinone (...) bestiarum grossa sive minuta (...) permittere ingredi vel venari urogallos, lepones, perdice aut alias venationes*".
9. ACA. Monacals. Ibidem.

NOTÍCIA D'UN RETAULE DEL ROSER I D'ALGUNS EPISODIS DE LA CONTRAREFORMA A SANT VICENÇ DE MOLLET

Joan Bosch i Ballbona

No sembla, almenys a través del que desvelen les visites pastorals del primer terç del segle XVII, que la vida parroquial de Sant Vicenç de Mollet fos gaire agitada; en concret en l'esfera artística, no hi cap fenomen comparable a l'aixecament del gran retaule major el 1531 per part de Joan de Tours, Martí Diez de Liatzasolo i Joan Massiques. Tanmateix, des del darrer terç del Cinc-cents veiem com la modesta parròquia de Sant Vicenç procurava seguir el ritme de reorganització espiritual, pastoral, litúrgica i material dictat per l'Església sorgida del Concili de Trento (1563). Amb la rebuda dels decrets tridentins als Concilis de la Tarraconense des de 1564-1566 l'església catalana comença la paulatina, lenta i segura aplicació de la reforma impulsada per Trento que, poc a poc i sota la tutela del bisbe corresponent, aspirava a convertir les parròquies del país en organismes pastoralment impecables, administrativament sanejats, espiritualment dinàmics i materialment dignes i millorats.

Alguns dels resultats més tangibles d'aquest transcendental procés de la vida religiosa i social del país van ser, primerament, la millora de l'estat material de les esglésies, en part degut a l'optimització de l'explotació dels recursos de les administracions parroquials (obreria, confraries, rector); segonament, la decidida tasca pastoral per part dels rectors —que el Concili obligava a residir a la parròquia de que curaven— que, sols o assistits puntualment per eficaços ser-

monaires o pels visitadors que trametien les mandats episcopals, sabien mobilitzar els ànims i els cabals de la comunitat envers l'enriquiment del culte i el temple, el gran centre d'identificació comunitària; i finalment —pel que ens haurà d'interessar d'aquí en endavant—, la promoció d'un nou model devocional, pròpiament tridentí, que podem intuir interpretant les dades de l'esquema 1.

ESQUEMA 1

Evolució dels altars de la parroquial de Sant Vicenç de Mollet a través de les visites pastorals de 1591 a 1657¹

- 1591:** Major// Sant Joan// Verge Maria de la Pietat// Sant Sebastià// Santa Maria.
- 1604:** Major// **Roser**// Sant Joan// Pietat// Sant Sebastià.
- 1606:** Major// Sant Joan Evangelista // Pietat// Sant Joan Baptista// Santa Maria// Sant Sebastià.
- 1609:** Major// Sants Joans i Sant Sebastià// Pietat// Roser.
- 1610:** Major// Sant Joan Evangelista// Sant Sebastià// Roser// Pietat.
- 1624 ca.:** Major// Roser// Sant Sebastià// **Sants Joans**// **Sant Isidre**// Pietat.
- 1626:** Major// Roser// Sant Sebastià// Sants Joans// Sant Isidre.
- 1627:** Major// Roser// Sant Sebastià// Sants Joans// Pietat// Sant Isidre.
- 1628:** Major// Roser// Sants Joans// Sant Isidre// Sant Sebastià.
- 1629:** Major// Roser// Sants Joans// Sant Isidre// Sant Sebastià// Pietat.
- 1657:** Major// Roser// Sant Sebastià// Pietat// Sant Isidre// Sants Joans.

En una part molt substancial aquell ambiciós procés de renovació espiritual es va sustentar en la difusió d'un seguit de confraries

emblemàtiques (la Minerva, i el Roser, sobretot). S'ha dit, ben encertadament, que elles van ser un utilíssim instrument per a una Església que va mirar de reconduir la religiositat utilitària i especulativa de les classes populars —molt lligada encara a la «mútua de socors» formada per un esquadró de sants guaridors i protectors— cap a una religiositat de caràcter més institucional i més preocupada pel tema de la salvació personal, assegurada amb el detallat compliment dels preceptes eclesiàstics en vida —compliment sacramental, participació individual o col·lectiva en els actes de culte— i amb l'encarregament de quantes més misses i aniversaris millor, un cop mort².

A Sant Vicenç de Mollet els efectes de les primeres onades contrareformistes (1566 i 1574) van afectar a la millora material de l'església: reforma i amoblament de la sagristia, arranament del cementiri, construcció d'escaleres...³ i, segurament, també a la renovació dels altars, el parament i la vestimenta litúrgica i a la normalització en clau tridentina dels llibres de culte (Missal, Breviari...). Immediatament després, a la darrerïa del segle XVI i durant el primer quart del segle XVII, els anys que la parròquia la regia el rector Bernat Joan Mates se senten a Mollet alguns dels primers efectes de la nova religiositat propiciada per la contrarreforma. Hi percebem l'implantació d'unes noves devocions que convisqueïren amb les tradicionals com ara la de sant Sebastià, la Pietat o les dels sants Joans. Així, per exemple i per començar pel cas més significatiu, des de 1604 tenim notícia de la institució a la parroquial d'un altar, un retaule i una confraria del Roser, la devoció que tot i ser d'origen baix medieval, s'ha de considerar l'emblemàtica i la més popular, ja que aglutinava la majoria de la població de cada indret on era instituïda en aquesta vital etapa de la història de l'Església, juntament amb la confraria de la Minerva que sembla que en aquell temps encara no era present a Mollet. També s'hauria de considerar indicativa de l'ajustament de la parroquial als models devocionals tridentins la presència, cap el 1624-1625, del culte a sant Isidre, tot just canonitzat el 1622 i aviat promogut com sant patró dels pagesos tot unificant, superposant-se o suplantant (després d'una etapa de convivència o de copatronat) les tradicionals devocions a sant Medir, sant Galderic o els sants Abdó i Senén, antics advocats de pagesos i hortolans⁴.

Aquests fenòmens de renovació i redreçament també van dur associats esforços de control social, manifestos per exemple a Mollet quan el visitador de 1626 manà al rector que controlés els saraus —a parer seu excessius i escarnidors del sagrament matrimonial— que

els molletencs movien per celebrar les noces de vidus i vídues; i, evidentment, van tenir conseqüències transcendents en l'esfera artística. El nou clima religiós creat per la reforma catòlica afavorí, al llarg dels segles XVII i XVIII, l'ampliació i la reedificació de molts temples i el seu paulatí enriquiment. El nou marc organitzatiu i les noves institucions devotes, esteses a gairebé totes les esglésies del Principat, van reclamar de seguida, i quan les finances dels fidels ho permetien, l'erecció de nous i sumptuosos retaules i, de retop, van incitar l'esperit emulador dels devots i les administracions dels altars més antics que, de vegades, acabaren afegint-se als esforços milloradors.

A Mollet es poden exemplificar els dos darrers fenòmens esmentats: primerament la renovació del retaule d'una devoció antiga, tradicional, el dedicat a sant Sebastià, el gran sant profilàtic, advocat contra el contagi de la pesta, i segonament, el gran episodi artístic de la primeria del segle XVII a Mollet, l'erecció d'un gran retaule del Roser.

L'altar de sant Sebastià era solemnitzat abans de 1604 per un retaule decorat amb pintures («*retabulum depictum*») que va ser retirat i substituït per un de nou i més luxós abans del 1626. En aquella data les visites pastorals deixen d'evocar el «*retabulum depictum*» i ens parlen d'un «*retabulum novum nondum depictum*», un retaule nou que encara no s'havia ni pintat ni daurat. El 1628 el visitador ens aproxima encara una mica més a l'aspecte d'aquest nou conjunt quan ens indica que era «de relleu», és a dir un retaule ben característic d'aquelles dates, una estructura de fusta amb frisos, columnes i enriquiments decorada amb relleus al·lusius a la història del sant. Encara que a part d'aquestes lacòniques descripcions res no se'n sap d'aquesta obra, val la pena recordar un episodi interessant relacionat amb els esforços realitzats pels administradors d'aquesta devoció per a fer-lo pintar i daurar. L'any 1627, quan el visitador episcopal manava als obrers de Mollet que fessin pintar immediatament el nou retaule de sant Sebastià, aquests s'excusaven explicant-li que ja ho havien intentat contractant un pintor, un tal «Jacinto Lorena», potser un pintor francès passavolant, desconegut encara en la història de l'art català, que després havia desaparegut sense atendre el seu compromís amb els parroquians. El visitador, que com tantes altres vegades havia de vetllar pel bon curs de les empreses d'art devot a les esglésies del bisbat, reclama del rector i dels obrers que s'afanyin a contractar un altre mestre: «Primo mana al senyor Rector y obres de dita Iglesia en pena de 10 lliures per quiscun de aquells, que dins

dos mesos fassen pintar lo retaule de sant Sebastià a persona hàbil attés nos troba ni sap nova de Jacinto Lorena an al qual era donat a pintar y lo temps a ell presigit y en lo acte de consert passat y mes que passat».⁵

Però el gran moment artístic del Mollet del segle XVII s'ha de relacionar amb l'obra d'un retaule esculpit per a l'altar del Roser. Com s'ha dit, la popular confraria rosariana apareixia mencionada per primera vegada el 1604 però la seva fundació podria datar d'alguns anys abans, potser de poc després de la visita de 1591 que encara no l'esmentava. Les visites dels anys 1604 al 1609 documenten que l'altar del Roser el presidia un retaule pintat (*«retabulum depictum»*), potser una estructura pseudo-arquitectònica enriquida amb teles pintades amb els misteris de la devoció. En canvi, el 23 de novembre de 1610, el visitador episcopal Simó Rialp, rector de Granollers, ressenya que l'altar del Roser era presidit per un retaule ben divers la descripció del qual ja suscita una certa expectativa: *«retabulum de novo mig relleu constructum nondum dpictum ne deauratum cum imagine beate Marie de bulto in qua est confraternitas»*,⁶ un retaule nou amb mig relleus distribuïts entorn de la imatge de bulto de la Verge Maria i encara no pintat ni daurat —no ho seria fins alguns anys després, cap el 1626, que figura com *«noviter depictum»* a la visita d'aquell any.

Aquest conjunt va sucumbir, com l'església mateixa, a la febre destructora del juliol de 1936, però abans l'havien vist i ponderat el rector Tutusaus, que el 1921 el descrivia (*«Altar del Roser. Estil Neoclàssic. Les imatges de la Mare de Déu del Roser, Sant Domènec i Santa Caterina eren de talla. En el retaule hi havien representats els misteris del rosari»*), i Manuel Trens, que el comptava entre els de més gran valor artístic de la parròquia.⁷

En aquest sentit, la sort del retaule del Roser de Mollet no va ser diversa del 95% dels retaules que abans del 1936 farcien els temples del nostre país. De molts d'ells només n'ha quedat constància documental però d'alguns d'altres, una reduïda minoria d'afortunats, en queda també alguna imatge fotogràfica. És el cas, sortós, d'una impagable imatge del retaule rosarià de Mollet que vàrem localitzar a l'arxiu fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya (*Fotografia 1*). Certament, es tracta només d'un detall del plafó de l'Adoració dels Reis, al sector dret del pis baix del retaule, en el que s'hi aprecia també una part de la figura de santa Caterina agenollada en acte de recollir el rosari de mans de la Verge que presidia la fornícula cen-



1. - Obrador dels Rubio. **Relleu de l'Epifania.** Retaule del Roser de Mollet (1609-1610) (Cremat al 1936) *Foto C.E.C.*



2. - Francesc i Jaume Rubio. **Relleu de l'Epifania.** Retaule Major de Sant Pere de Rubí (1599-1607) Església Parroquial de Rubí.

tral; però és un detall preciós ja que, tot i la manca de documentació, permet aventurar-nos cap una hipòtesi d'autoria. Tenint en compte la seva segura datació entre 1609 i 1610 i, sobretot, la semblança del plafó de Mollet amb el relleu de l'Epifania del retaule major de Sant Pere de Rubí realitzat entre 1599 i 1607 i parcialment conservat a la parròquia (*Fotografia 2*), sembla enraonat de pensar que el relleu de Mollet va ser un treball de l'obrador dels fusters i escultors de Moià, Francesc, Jaume i Jacint Rubió, un dels tallers més prestigiosos i eficients del principat, molt actiu, entre d'altres indrets, a les actuals comarques del Vallès, el Baix Llobregat i l'Anoia (Rubí, Terrassa, Castellbisbal, Esparreguera, etc.).

La trajectòria d'aquests escultors sembla iniciar-se a Cervera (al marge de les obres inicials a Moià, encara desconegudes) el 1596, quan Francesc i Jaume Rubió van a treballar amb l'escultor Claudi Perret al retaule major de Santa Maria. El 1599 feien el retaule major de Sant Hilari Sacalm i entre 1599 i el 1607 el major de Sant Pere de Rubí. Contemporàniament havien contractat les fàbriques dels majors de Sant Pere de Ripoll i de Santa Eulàlia de Berga, una empresa aquesta especialment accidentada, que durà fins el 1621 que en visurava els resultats l'insigne escultor Agustí Pujol II. L'any 1612, per tant just després del seu pressumpte pas per Mollet, Francesc i Jaume Rubió «pare i fill admiginaires de la vila de Moyà» contractaven l'obra del retaule del Roser d'Esparreguera, juntament amb el fuster Pau Boxadell. Aleshores va morir Francesc Rubió i la titularitat de l'important empresa familiar quedà en mans de Jaume i del seu fill Jacint, un escultor que arrelaria més tard en àrees del Bages. L'any 1614 tots dos treballaven per a la «Seu» de Manresa: hi van confeccionar dotze cadires pel cor i la part escultòrica de l'orgue nou. El 1615 eren a Terrassa fent quatre imatges pel retaule de sant Lluç a la parroquial. Les darreres empreses de Jaume Rubió són les més ben conegudes: els retaules majors de Sant Pere de Castellfollit del Boix (1618), amb Jacint Rubió, Pau Boxadell i Pere Fernández, i de Sant Vicenç de Castellbisbal (1619), amb el seu fill Jacint. Sembla que quan va morir Jaume Rubió, cap el 1626, després d'haver acabat el retaule de sant Mateu i sant Eloi del convent del Carme de Manresa (contractat el 1621), l'obrador familiar, ara en mans de Jacint i del fill d'aquest Josep, va caure en una etapa de fàtica decadència, accedint tant sols a contractes de poca volada (retaule de santa Llúcia de Manresa, retaule major de Rocafort...) i a feines subsidiàries per encàrrec d'altres escultors (Joan Generes, Miquel Vidal).

De la vital trajectòria d'aquesta destacada nissaga d'artesans escultors i fusters n'ha quedat, finalment, la presència, quasi intacta, del retaule major de Castellfollit del Boix, sectors molt significatius del retaule major de Sant Pere de Rubí, unes relíquies de les intervencions de Cervera i de l'orgue de Manresa, i una bona documentació fotogràfica de les feines del Roser d'Esparreguera i del major de Castellbisbal, a banda, des d'ara, de la fotografia que ha fornit l'excusa per aquestes línies, l'Epifania del retaule del Roser de Mollet.⁸

De tota la producció dels Rubió ara hauríem de fixar-nos d'una manera més atenta en els plafons conservats del retaule de Rubí, l'obra precedent als treballs de Mollet i la pedra de toc de la nostra conjectura. Si bé els relleus de Rubí es manifesten com un treball més ambiciós i contextualitzable en una demanda de majors expectatives, les semblances entre les Epifanies de Rubí i Mollet són moltes i prou evidents de la identitat de l'autoria de tots dos conjunts. Les composicions de les escenes són idèntiques, encara que la de Mollet és menys prolixa en detalls —la glòria angèlica de Rubí s'ha reduït ara a un senzill estel situat sobre la Sagrada Família—; i aspectes tan significatius com els rostres de la Verge i del rei agenollat, les actituds del Nen i dels reis i el dibuix dels plegats i de les vestimentes, resulten d'una proximitat evident, pròpia d'una sola caligrafia; o gairebé, ja que s'imposa un matís de prudència quan notem algunes diferències en el tractament de les fesomies i de les expressions, a Mollet més atent, serè i mòrbid. Aquestes dissonàncies, però, no invalidarien l'atribució proposada si la sabem contextualitzar en un mercat artístico-devot com el català, regit per obradors de filiació artesana en els que es diluïen les personalitats individuals. Per això fem cas de les semblances, definidores del comportament peculiar i de les solucions creatives del taller dels Rubió, al marge que després la factura final del producte es degué a un o altre dels membres de l'obrador. Així com el retaule de Rubí, l'obra de Mollet hauria de situar-se decididament dins la catalogació de l'empresa dels Rubió, acceptant, però, que l'aspecte final del relleu potser fou realitzat per un membre del taller divers d'aquell que s'havia responsabilitzat de l'acabament dels plafons de Rubí.

Per acabar, voldríem esbossar dues observacions entorn de dos aspectes molt remarcables del retaule del Roser de Mollet. De primer, tot i acceptant l'evidència que de moment i comptant només amb aquest testimoni, no hi ha manera de conèixer la forma general del conjunt ni d'indivduar cap altre dels misteris que devien ser traslla-

datos al relleu, convé anotar que el retaule de Mollet tenia una notable peculiaritat iconogràfica: justament que en un conjunt dedicat al Roser hi aparegués l'Epifania, una escena que no formava part de cap dels misteris de goig del recitat rosarià. Aquesta peculiaritat no s'ha de considerar, però, una raresa ja que es basa, potser, en una certa consuetud temàtica ja documentada en altres casos del bisbat de Barcelona, com ara al retaule del Roser de Teià. El 1611 els jurats de Sant Martí de Teià, en exigir dels pintors Baptista Palma i Hubaldo Niverto que «*en lloch de la Predicatio al Temple hajan de pintar lo Adoratio dels Tres Reys*», avalaven una transgressió iconogràfica que substituïa un dels misteris de goig canònics per l'Epifania, una escena potser de major popularitat i de més predicament que aquells sectors de la clientela es devien resistir a abandonar.

Finalment, la imatge del relleu de l'Epifania de Mollet, com la del seu bessó de Rubí, serveix per a documentar un ús creatiu característic dels tallers artístics catalans de l'època moderna: l'ús d'estampes de traducció com a font suggeridora o inspiradora de composicions per a quadres, escultures o relleus. Les reproduccions gravades (a Itàlia i a Flandes, sobretot) de quadres o escultures famoses eren l'únic mitjà que tenien els nostres artistes per accedir a la cultura artística més moderna, l'art italià (però també el flamenc) de la segona meitat del segle XVI. Les estampes gravades circulaven per tota Europa i eren usades pels obradors d'artistes com a eina d'estudi i com a solució per resoldre les composicions de moltes escenes. En concret, el nostre relleu s'hauria de considerar lligat a dues estampes. Una, (*Fotografia 3*), pertany als oficis del més gran dels incisors holandesos de la segona meitat del segle XVI, Cornelis Cort, que el 1566 reproduïa per a l'estampa un dibuix de l'artista italià Giulio Clovio que va inspirar als nostres mestres els reis del primer terme i alguns motius de les vestimentes. La segona (*Fotografia 4*) és una estampa, de datació una mica posterior, del bolonyès Agostino Carracci, feta des d'un disseny del pintor Marco del Moro, que devia servir als Rubió per a la composició de la Mare de Déu.

Aquest poder d'evocar un dels més importants dels mecanismes creatius dels nostres artesans del XVII seria el darrer dels valors que convenia ponderar de l'obra del retaule del Roser de Mollet; si el posem al costat de la peculiaritat d'adscriure l'obra del conjunt a les empreses dels hàbils artesans de Moià, tindrem prou bons arguments per celebrar la conservació de la fotografia del C.E.C., un retall d'un bell episodi de la història artística i religiosa de Mollet.



3. - Cornelis Cort. Gravat de l'Epifania. (1566).



4. - Agostino Carracci. Gravat de l'Epifania.

NOTES

1. Les dades d'aquest Esquema 1 provenen del buidatge de les visites pastorals corresponents a Mollet en els anys citats obtingudes dels volums 47 i 54 de l'Arxiu Diocesà de Barcelona (A.D.B.), així com també la resta de les notícies mencionades dins del nostre text.

2. La comparació amb una mutua de socors és divertida i eloqüent i la devem a M. Baxandall, *Scultori in legno del Rinascimento tedesco*. Torino, 1989; la perspicaç consideració entorn de la nova religiositat tridentina és de J.M. Puigvert, *La parròquia rural a Catalunya (segles XVIII-XIX, Bisbat de Girona)*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 1990, pp. 464-466.

3. Vegeu Joan Galtés i Pujol, *Guia Històrico-Artística de l'Església de Sant Vicenç de Mollet del Vallès*, Sala Fiveller, Mollet, 1985, p. 27.

4. Vegeu A. Roig i Torrentó: «Coexistencia de las primeras advocaciones a santos locales en la nueva devoción a San Isidro Labrador (XVII-XVIII)», *Boletín del Museo e Instituto «Camón Aznar»*, XXXIII, 1988, pp. 81-103.

5. ADB. Visites Pastorals, vol. 54, 1629-1630, f. 642.

6. ADB. Visites Pastorals, vol. 54, 1610, f. 336.

7. Les descripcions citades les transcrivim de Joan Galtés, *op. cit.*, pp. 30-31.

8. Els estats de la qüestió més recents sobre la trajectòria dels Rubió els tenim a J. Bosch i Ballbona: *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*, Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1990, pp. 85-90 i 161-168; i a Id.: *Els Agustí Pujol i l'escultura a la Catalunya del seu temps 1580-1630*. Tesi de doctorat, Universitat de Barcelona, 1994, vol. I, pp. 454-474.

GAIETÀ VENTALLÓ, SOBRE LA LLEGENDA I LA HISTORIA*

Jaume Vilaginés i Segura

*A la memòria de la Montserrat,
que també es deia Ventalló.*

Sobre la llegenda

La comunicació oral és la forma com es transmeten les llegendes. Els narradors van afegint, als fets que expliquen, elements fantàstics que enriqueixen el relat, però que l'allunyen de la veritat. Es tracta de relacions que tenen una base històrica, però que es narren amb ingredients originats en la imaginació dels transmissors i, d'aquesta manera, esdevenen fantàstiques i irreal.

De petit, vaig sentir parlar repetidament a casa, i de la boca de la meva àvia, sobre les gestes d'un avantpassat mític. Es tractava d'en Gaietà Ventalló. La meva àvia¹ portava el seu mateix cognom i es referia a ell com "el rebesavi". El situava a l'època de la Guerra del Francès i, comptant aproximadament, coincidia amb les generacions que havien passat des de la seva existència.

Segons la meva àvia, en Gaietà havia estat un indomable guerriller que s'havia enfrontat amb l'exèrcit ocupant. Es va fer famós pel coratge i l'enginy amb els quals havia combatut l'enemic. La llegenda havia convertit els soldats francesos en ingenus i, sobretot, els feia

* Abans de res, he de fer constar el meu inapreciable reconeixement a la col·laboració d'en Jaume Ventalló que, en facilitar-me la consulta dels documents notariais que van pertànyer al nostre comú avantpassat, ha permès l'elaboració d'aquest article. Vull agrair també a Miquel Ventalló la col·laboració que, sense pretendre-ho, m'ha prestat.

Finalment, he d'afegir un darrer però també inestimable agraïment a Ferran Pèrez, un bon coneixedor de l'obra de Vicenç Plantada i més bon amic, que m'ha proporcionat alguns interessants articles sobre en Vicenç Plantada.

enyoradissos de la seva pàtria. En Gaietà els entabanava amb la promesa de renéixer al seu lloc d'origen, si morien aquí. Se'ls emportava a una vinya seva i allà els executava.

Les gestes d'en Gaietà, explicades d'aquesta manera, semblaven increïbles, però tenien una sorprenent connexió amb la realitat. Efectivament, hi havia —encara hi és— un carrer que portava el seu nom. A més, l'àvia assenyalava una casa semiderruïda que estava en el mateix carrer, on, afirmava, havia viscut ella, la seva família i també en Gaietà.

Això doncs, el relat fantasiós de les aventures d'en Gaietà tenia un fonament de veritat. Per a un xicot era gratificant formar part d'una nissaga que tenia entre els seus membres un personatge tan notable com en Gaietà Ventalló.

L'explicació del cronista

Les aventures d'en Gaietà van quedar en la memòria col·lectiva del poble. Com hem vist, posaren el seu nom a un carrer². Els herois de la Guerra del Francès, especialment ell, en Pere Falguera i el pagès de Polinyà, l'Alzina, van quedar en el record de les generacions posteriors.

La memòria col·lectiva es transmetia oralment, però, a finals del segle XIX, en Vicenç Plantada va recollir les llegendes que es coneixien de viva veu —encara vivia algun supervivent dels fets³— i les va deixar escrites en diversos articles de revistes de l'època.

En Vicenç Plantada va ser un personatge cabdal en la història de Mollet⁴. Va néixer l'any 1839 a Mollet i també hi va morir l'any 1913. En acabar els estudis de magisteri i veterinària a Barcelona i Saragossa, va exercir de mestre i veterinari a Mollet. Va participar activament en la vida política local, fundà i presidí el Centre Catalanista de Mollet i va col·laborar en les Bases de Manresa. Va ser un erudit i divulgador de la història i costums locals. A més, va destacar per la seva labor de difusió de noves tècniques agràries i pel seu esperit de curiositat científica.

Probablement, el senyor Plantada, que feia de cronista local, havia escoltat les històries sobre la Guerra del Francès que els vells del poble recordaven i va decidir deixar-les per escrit. Potser, també va conèixer alguna font documental directa, algun informe dels esdeveniments que van passar durant la Guerra del Francès, que explicaria la descripció tan precisa dels fets del que ell va anomenar "la batalla de Mollet".

En Vicenç Plantada va parlar diferents vegades d'en Gaietà a la revista "**Renaixença**".

En el número del 7 de gener de 1893, a la secció "Catalunya", que estava dedicada a recollir notícies referents als municipis del Principat, fa palès el seu agraïment per la informació recollida en el calendari l'"**Ermità dels Pirineus**", que donava a conèixer en Gaietà Ventalló ("*fill d'aqueix poble (Mollet)*") i les seves heroicitats durant la Guerra del Francès. Més avall, reivindicava la figura d'en Pere Falguera, "*coetani d'en Gayetá, perquè obrava impulsat pel mateix esperit patri*".

En el número del 5 de març de 1893, també a la secció "Catalunya", informava de la mort de n'Isidre Falguera, fill d'en Pere Falguera, "*alies Pere del Mestre, qui, ab lo Gayetá Ventalló foren dos héroes d'aquí (Mollet) durant la guerra de la Independencia, anomenada del any vuit, com ho explicà la revista Renaixença, any XIII, planas 202 y 203*".

Va ser en aquest darrer número, del mes d'abril, quan va explicar les peripècies d'en Gaietà. El va titular "**El turó de la bandera**".

El títol de l'article tenia a veure amb la primera anècdota històrica que explicava. Es tractava d'un rudimentari sistema de senyals que, en l'època de l'ocupació francesa, permetia que els habitants del poble coneguessin quan arribava un comboi enemic. D'aquesta



"El timbaler del Bruc". Ramon Martí i Alsina. *El somatent del Bruc* 1866

manera, podien reaccionar amb temps davant del perill que suposava la presència de l'host enemiga, que tant podia saquejar i destruir, com exigir impostos i serveis elevats.

Un vilatà s'encarregava de vigilar i, quan s'acostava l'exèrcit francès, abaixava una bandera que s'havia hissat a can Canyelles, al terme de Sant Fost.

Aleshores tothom reaccionava de manera diferent.

Vicenç Plantada explica les diferents respostes al crit de "*la bandera cova*", que es difonia entre els molletans. Uns, diu, fugien del poble amb el que podien, algú es quedava a comerciar amb els soldats de l'exèrcit ocupant, finalment hi havia qui s'atrevia a fer front als enemics, amb un coratge que, si no és amb una lectura patriòtica, resulta als nostres ulls incomprensible i suïcida. En Pere Falguera i en Gaietà van ser els dos que es van llaurar la fama d'herois enfrontant-se amb els francesos.

El que resultava més eficaç, perquè les seves accions no s'acabaven en la mera provocació, era en Gaietà. Actuava amb l'afany de perjudicar l'enemic, encara que fos amb uns resultats insignificants davant l'omnipotència de l'oponent, i tot esmerçant un risc molt elevat. Vicenç Plantada no s'estava d'elogiar l'esperit patriòtic que (suposava) guiava les arrauxades accions del molletà: "*s conta d'ell que un dia armat sols ab un fusell anã uns dos kilòmetres lluitant contra dos soldats de caball: arrivà à una torrentera y escapà*".

En Gaietà era "*home petit, magre, aixerit y també molt lleuger*"; qualitats físiques que el permetien esmunyir-se fàcilment dels enemics quan el perseguïen, aprofitant també el coneixement que tenia del terreny. Quan el poble es mobilitzava davant l'advertiment de la bandera, en Gaietà, ens explica Vicenç Plantada, saltava d'alegria i preparava un garrot d'alzina ("*que tenia una bona porra*") i la Santa Teresa ("*un ganivet llarch ab molas que ell li donava aquell nom*") i es dirigia als llocs que vorejaven la carretera per on passava l'exèrcit enemic (la Pineda Fosca, el Trench, les Alzinetes)⁶.

Allà, amagat entre els matolls i les bardisses esperava trobar-se amb algun soldat endarrerit, l'estabornia i el sotmetia. La Santa Teresa, diu en Plantada, només la mostrava quan trobava una forta resistència. Els presoners, sembla ser que els lliurava a l'exèrcit espanyol.

Així ho va fer un cop que, en una gesta de més envergadura, va comptar amb la col·laboració d'uns soldats de l'exèrcit regular. El fet va passar a l'Hostal de can Prat. Dintre de l'hostal hi havia uns soldats francesos que passaven l'estona; a fora hi havia un sentinella i els fusells en pavelló. El destacament corresponia a l'exèrcit francès acampat al voltant de la Casilla de Mollet.

En Gaietà buscà l'ajuda dels soldats de l'exèrcit espanyol que anaven a unir-se amb el gros de la seva unitat a Caldes. Després d'una acció ràpida i espectacular, van sotmetre el sentinella i els soldats que hi havia dintre de l'hostal i van obtenir el botí, gens menyspreable, dels fusells que pertanyien als soldats enemics. Un dels francesos va fugir; va anar corrents a buscar ajuda —un tret li va fer caure el barret, alarmant els seus companys— i en Gaietà, els soldats nacionals i els presoners van haver de correr perquè no els atrapessin. Finalment, van arribar davant el comandament de l'exèrcit nacional i, com diu el senyor Plantada, *“d'aqueix particular atreviment de'n Gayetà resultà que aquell grapat de soldats espanyols pogueren presentar a llurs gefes alguns presoners ab llurs fusells”*

Aquestes petites però també grans aventures, eren les que van fer d'en Gaietà un heroi local; un heroi que ens l'imaginem, petit, eixerit i esmunyedís com una mostela⁷.

El context històric

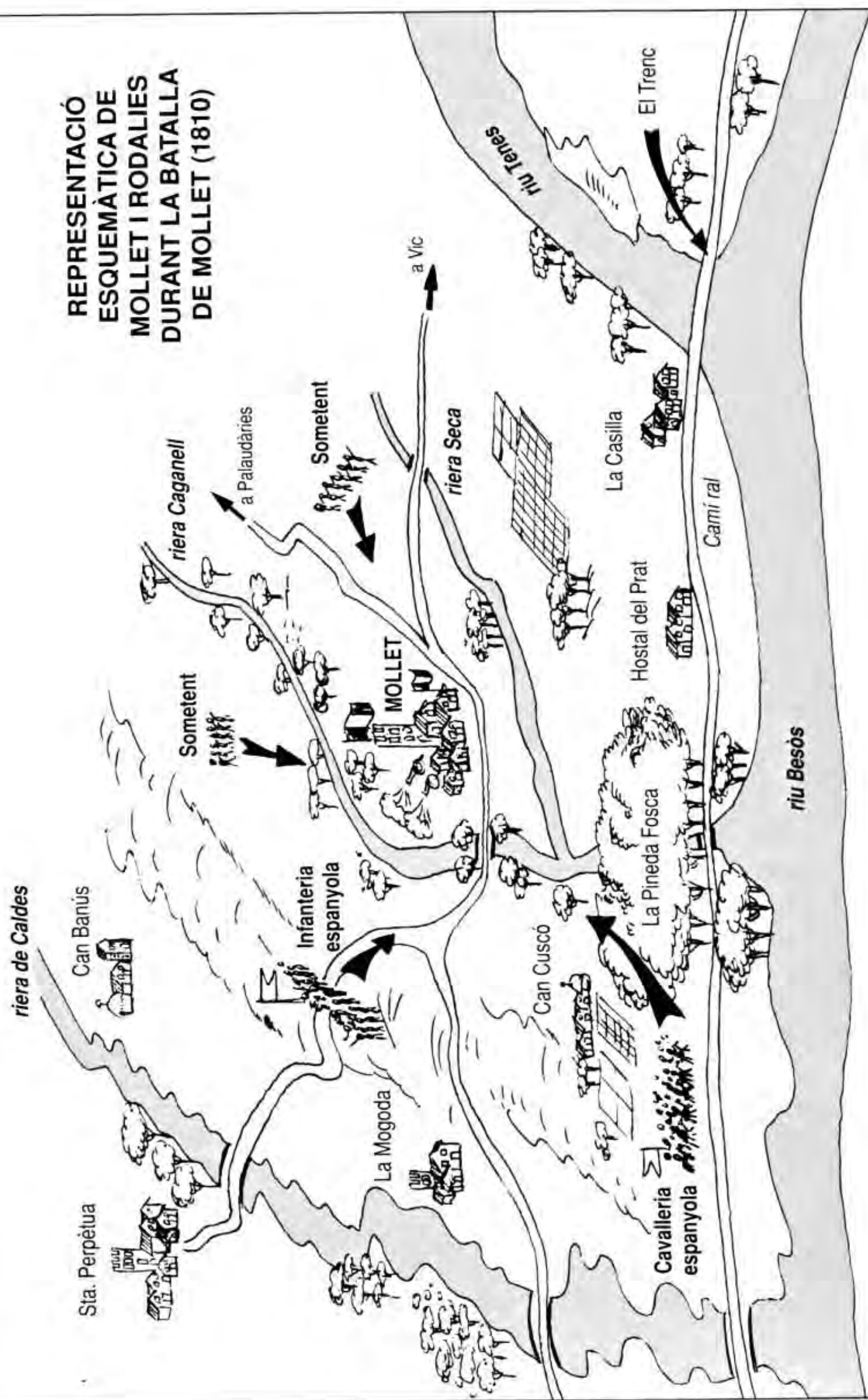
A començaments del segle XIX el territori espanyol va ser ocupat per les tropes franceses, la presència de les quals es justificava per la intenció que tenia Napoleó, emperador de França, d'envair Portugal⁸. L'estratègia de Napoleó era ocupar les places fortes, com Barcelona o Figueres, des d'on es podia actuar en tot el territori. Així doncs, la població de Mollet, com a àrea rural, no va estar ocupada permanentment, encara que en ser zona de trànsit de la via que comunicava la capital amb la frontera, era freqüentada per exèrcits francesos. També cal afegir que, a prop, cap a la serralada prelitoral, hi havia una zona d'actuació de les forces espanyoles, organitzades en guerrilles i en un exèrcit convencional.

El pas sovintejat de les tropes franceses per la població i les rodalies era motiu de malestar entre els molletans, que eren amenaçats perquè allotgessin les tropes i complissin les ordres dels comandaments francesos. És en aquest context que hem de situar les atrevides i arrauxades actuacions dels guerrillers molletans, Pere Falguera i Gaietà Ventalló.

No obstant, l'anecdotal de la guerra del Francès no acaba amb aquests actes esporàdics. L'any 1810 Mollet va ser escenari d'un enfrontament entre els dos exèrcits, el francès i l'espanyol.

Pel gener, les tropes del mariscal Augerau van posar setge a Hostalric. El general Duhesme es va dirigir a Granollers, des de Barcelona, amb tres batallons d'infanteria, un esquadró de cuirassers

REPRESENTACIÓ ESQUEMÀTICA DE MOLLET I RODALIES DURANT LA BATALLA DE MOLLET (1810)



i dues peces d'artilleria. A Granollers hi havia d'acudir Augüerau, però no es presentà el dia convingut, així que el general Duhesme va deixar el destacament, perquè havia de dirigir les operacions al Llobregat. Deixà les tropes hostatjades per separat a Santa Perpètua, Mollet i Granollers, sota les ordres del coronel Guéry.

Aleshores, estant l'exèrcit dividit, és quan les tropes espanyoles decidiren atacar-les.

La batalla de Mollet no va tenir repercussions bèl·liques importants, encara que sí polítiques⁹. L'exèrcit espanyol va considerar-se guanyador, encara que va abandonar la plaça i, en conseqüència, els francesos la van recuperar amb facilitat poc després.

La família d'en Gaietà

Ningú dubta de la historicitat d'en Gaietà. Però limitat el seu coneixement a les narracions d'en Plantada, queda com un personatge llegendari.

Afortunadament, tenim informació que ens apropa més a l'home, que ens permet conèixer més la seva biografia i la història de la comunitat en la qual vivia.

Ens han arribat fins a l'actualitat una sèrie de documents sobre el personatge, que la família ha conservat durant varies generacions. Es tracta dels capítols matrimonials i del seu testament¹⁰.

En Gaietà es va casar l'any 1831. Sorprenentment tard, perquè havien passat vint-i-tres anys des dels fets heroics de la guerra. Si tenim present que pels volts de 1808, que es quan va començar la contesa, ell devia tenir a l'entorn de vint anys, pel cap baix, s'ha de pensar que quan es va casar havia de tenir poc més de quaranta anys. Es podria pensar que el document matrimonial correpongués a una altra persona, ja que en el document firma amb el cognom patern de Raventós-Ventalló.

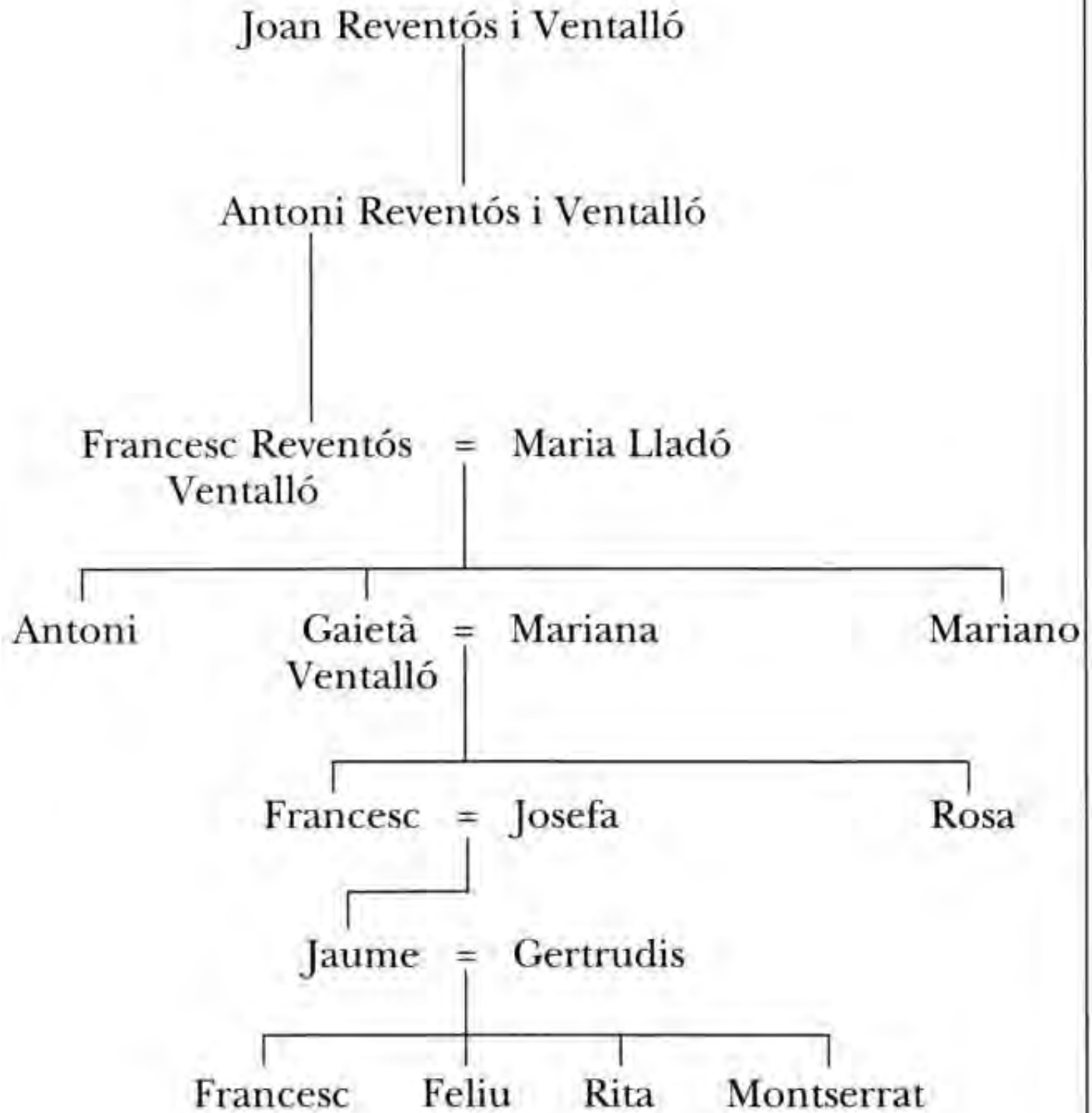
Però hi ha raons suficients com per pensar que es tracta de la mateixa persona. De fet, amb el temps, va perdre la primera part del cognom i, en el seu testament, se l'anomena Gaietà Ventalló.

D'altra banda, la data de la seva mort va ser l'any 1853, que entra en la lògica d'una biografia de l'època: va morir als seixanta anys i escaig.

També cal considerar que es va casar amb una vídua, que el va sobreviure, encara que només onze anys.

El seu nom complet era Gaietà Raventós-Ventalló i Lladó. Va ser fill de Francesc Raventós i Ventalló, apotecari de la parròquia de Mollet i de Maria Lladó. Els Raventós-Ventalló van ser una família

ARBRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA VENTALLÓ



important a Mollet¹¹. No per les terres que tenien, que com veurem eren poques i arrendades, sinó per la seva tasca professional i perquè, en el segle XVIII, alguns dels seus membres van formar part del consistori local.

Concretament Joan Raventós i Ventalló i, probablement, el seu fill, Antoni Raventós i Ventalló, van ser batlles i regidors, en diferents períodes del segle XVIII; també és possible que el pare d'en Gaetà fos procurador síndic de la batllia, a finals del segle¹².

Tots ells van ser apotecaris, com el pare d'en Gaetà. Es a dir, eren com una mena de farmacèutics, que elaboraven medicaments, normalment receptats per metges, a partir de receptaris i dels propis coneixements sobre herbes i plantes.

No estem parlant d'una família poderosa econòmicament; però cal dir que l'activitat professional els va donar un prestigi social notable. Els estudis d'apotecari exigien una formació, que es rebia en un col·legi de Barcelona. Per exercir la professió calia entendre de botànica i de farmacopea. S'havia de treballar en col·laboració amb els metges cirurgians i, a vegades, substituir-los. Ser apotecari representava una notable responsabilitat, especialment en un poble on hi havia certes enfermetats endèmiques. Vicenç Plantada deia, l'any 1893, que el clima era humit i hi havia una propensió a les afeccions reumàtiques¹³.

La família Raventós-Ventalló durant més d'un segle va donar apotecaris a Mollet. Però també sembla ser que algún dels seus membres va traslladar la seva activitat professional a Terrassa. En el document dels capítols matrimonials d'en Gaietà, l'any 1831, s'esmenta el camp d'un Antonio Ventalló, que exercia d'apotecari a Terrassa.

Una descripció de Mollet, de meitat del segle XIX

"MOLLET (San Vicente de): Localidad cabeza de Ayuntamiento, que forma con Galches(sic) y Parets; en la provincia , audiencia territorial, capitanía general de Barcelona (2 leguas), partido judicial de Granollers (2). Situado en una vasta llanura, con clima sano y templado, las enfermedades comunes son fiebres intermitentes. Tiene 150 casas, una escuela de instrucción primaria para niños, dotada con 2000 reales de vellón de los fondos de propios, y otra particular para niñas; una iglesia parroquial (San Vicente) servida por un cura de primer ascenso, de provisión real y ordinaria, contiguo a ella el cementerio. El término confina: al norte con Parets y Gallecs; al este con Monmaló; al sud con Martorellas y San Fost y al oeste con Sta. Perpetua, del partido de Tarrasa. El terreno es de mediana calidad; alguna parte de regadío por las aguas del río Besós y de la riera de Tenas. Cruza este término y la población la nueva carretera de Barcelona a Vich. Se recibe el correo de la capital de la provincia los domingos, martes y viernes. Producción de trigo, cáñamo, legumbres, maíz y vino. Industria: una fábrica de tejidos de algodón. Población: 124 vecinos, 711 almas. Capacidad de producción: 3.728.000 reales. Impuestos: 93.200.

En enero de 1810, Campo Verde y Porta atacaron en Mollet al segundo escuadrón de coraceros franceses, y lo cogieron casi entero."

Madoz, Pascual **Diccionario Geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar**, vol.IX, Madrid, 1848, pàg. 472.

Podria haver estat un altre fill o un germà de Francesc Ventalló, que va traslladar la seva activitat a un altre poble. Això ho corrobora el fet que n'Antoni tenia propietats a Mollet.

En Gaietà, el personatge

En Gaietà va ser el primer hereu de la família que no va seguir la vocació familiar. En els documents apareix esmentat com a pagès. Pagesos seran, des de llavors, tots els descendents familiars. Pagesos arrendataris, que havien de pagar impositcions per la casa familiar i per la terra que treballaven. Però tampoc pagesos jornalers, com el pare de la dona d'en Gaietà, que era bracer; pagesos, que no eren propietaris, però que tenien uns ingressos estables i mitjanament dignes, com ho demostra la dotació que va rebre la filla d'en Gaietà en el testament d'aquest: cinquanta lliures d'aleshores, una quantitat considerable.

Pagesos, que llavors eren la majoria dels habitants de Mollet i que en Plantada definirà seixanta anys més tard, com *"homes trevalladors que s'ocupan en lo conreu de las terras, ajudats per las donas. No s'ataleyan ab arreglar lo poble pera presentarlo bonich als foraster, sino que, à pesar de las contrarietats del temps y dels governs, procuran buscar mercat pera sos productes"*¹⁴.

En Gaietà era l'hereu familiar, perquè el seu pare li va deixar, quan es va casar, la meitat de la casa familiar i la terra més emblemàtica de la família. Tenia probablement dos germans, un apotecari a Terrassa i un altre, Marià Raventós, que apareix esmentat en els capítols matrimonials.

Les possessions familiars que va heretar consistien en una part de la casa del seu pare (l'altra meitat se la quedava el seu progenitor, fins a la mort), composta per un baix, un pis i les golfes, que rendava tres lliures anyals al benefici de l'església de la parròquia i afrontava amb la casa d'Isidre Falguera, espardenyer, amb el camp de l'Antoni Ventalló i amb el camí ral. La descripció de la ubicació de la casa coincideix amb el lloc on tradicionalment s'ha situat la casa familiar. També en Gaietà disposava d'una terra, que era bàsicament vinya, anomenada de can Cuscó¹⁵ (més tard de can Dalmases). En principi la terra era dels amos de can Lledó, a qui es pagava una renda que inicialment era de dues lliures de Barcelona i estava situada en direcció al riu Besós.

En Gaietà va compartir en un primer moment la terra amb el seu pare, tot i que la treballaven per separat; també vivien separats a la casa familiar. La terra arrendada va ser el gros del manteniment



Don Antonio de Sagrera y Sant, Noble Caballero, Ciudadano Natural
de Cataluña, Secretario Público y Real de la Villa de Francolí del Valle
y aldea del Tumbante del Juzgado de primera instancia de la misma y
su Territorio.

Certifico que per part del Sr. D. Francesc Cominias,
Sicari del poble de Mollet, se me ha entregat per transaccions,
en autèntica forma, lo testament de Sagetans Ventalló fages
que fou de l'alt poble de Mollet existint en full del Real sells
enath guesquint a l'alfabetra es del tenor següent. = En nom
de Deu nostre senyor, En la Sangonada de S. Vicens de Mollet en
l'odia sis de Decembre del any mil cent vint i un guanta, tres
constituh jo lo Sr. Francesc Cominias marit de la muller senyor
vent de Sagetans Ventalló fages natural de Mollet acusat
de malaltia grossa, pero ab tota claridad de potensar y sentit,
pues el Sr. D. Salguera Segura denencia natural de Mollet
y Sr. D. Alvarado fages natural de Alcanar lo qual testimonio
que dit testador Sagetans Ventalló a esta hora es idalt, ha
manifestat y generalment y en lo testamento fentillo en sa
quida, ha dit lo següent. = Vull que los meus deutes
sia pagats. Deixo a la mia muller Mariaqua Ventalló

Testament de Gaietà Ventalló. *Arxiu particular de Jaume Ventalló (Mollet).*

familiar durant moltes generacions. A partir del pagament anyal que d'ella es feia podem refer l'arbre genealògic familiar, fins ben entrat el segle XIX¹⁶. També es pot estudiar l'evolució del pagament i el diferent tipus de monedes que es van usar, les pròpies de l'època, des de les lliures, passant pels duros, els rals, fins a les pessetes¹⁷.

Els primers amos de Can Cuscó eren els del mas Lledó (en Pere Esteva recaptava les rendes dels Ventalló) però, a partir de l'any 1873, la propietat es va vendre a la senyora Carme Dalmases i al seu marit, Trinitat Fontcuberta, que van tenir diferents administradors. A partir d'aleshores, la terra també s'anomenà de can Dalmases.

La llista de rebuts de l'arrendament ofereix la possibilitat d'estudiar el tipus de família de fa un segle. Els que apareixen firmant els rebuts de can Cuscó són sempre els hereus, que assoleixen la seva condició amb el testament del pare, encara que podia passar que s'arribés a gaudir dels drets d'herència abans, quan el fill gran arribava a una edat avançada, com seria el cas d'en Gaietà.

No és d'estranyar aquest tipus de successió que ho deixava tot al fill gran perquè, des de molt abans, es practicava a Catalunya. Aquesta pràctica successòria que deixava amb gairebé cap recurs (només el legítim) als fills segons, condicionava a que les famílies pageses tinguessin pocs fills (dos en va tenir en Gaietà: en Francesc, l'hereu, i la Rosa). Les filles eren dotades per al matrimoni amb una quantitat de diners i un aixovar, que incloïa roba de llar, roba de vestir i estris domèstics. La filla d'en Gaietà va rebre, en testar el seu pare, cinquanta lliures, dos llençols d'estopa, dos eixugamans, dos tovallons, dues es-tovalles, dos tovallons de cotó, quatre camises de bri i dues coixineres.

De la donació de l'aixovar també se'n beneficiava l'hereu, com en Gaietà que, en casar-se, va rebre del pare parament de la llar, estris casolans i també de la feina.

Les filles que no estaven casades es deixaven a la cura dels hereus. La Rosa es va quedar a viure amb el seu germà, a la casa paterna, no sabem si fins al seu matrimoni o fins que va arribar als vint-i-tres anys, segons les condicions que va deixar per escrit el seu pare.

Les dones, en enviudar, quedaven com a senyores de la casa, gaudint de l'usdefruit dels béns familiars, fins a la seva mort o fins que contreïen noves núpcies. Així, doncs, veiem les vídues d'en Gaietà, Mariana, i del seu fill, Francesc, que es deia Josefa, acudir com a caps familiars a pagar la renda de la terra, quan els seus marits van morir.

Tot i aquest privilegi, les dones no tenien la mateixa condició que els homes; per exemple, Mariana, l'esposa d'en Gaietà, no sabia escriure i, per això, no va poder firmar ni els seus propis capítols matrimonials (1831), tot i que en un primer matrimoni havia estat casada amb el mestre de Sta. Perpètua.

El sis de novembre de 1853, en Gaietà Ventalló, “*pagés, natural de Mollet, acomés de malaltia grave, però ab tota claridat de potencias y sentits*”, va fer testament.

Va instituir hereu, va deixar la seva mare i la seva filla sota la tutela del seu fill Francesc i va deixar el poc que tenia entre la seva família. Actuava com a testimoni l'Isidre Falguera, veí i suposem que també amic. El seu pare, en Pere Falguera, havia estat un famós guerriller que s'havia comportat de forma tan heroica i arrauxada com la persona que, postrada al llit, deixava els seus béns terrenals en ordre.

En Gaietà, amb la llegenda de les seves gestes, deixava poques coses materials: la casa, la terra familiar, pocs mobles i escassos paraments de la llar. Alguns objectes tenien un gran valor cultural, que ell, guerriller i pagès, no preuava suficientment com per esmentar en el testament. A la seva casa, que passava al seu hereu, hi quedava un bagul ple de llibres, que havien estat del seu pare, qui sap si del seu avi o del seu rebesavi, perquè eren molt antics¹⁸. El bagul, com un element més del mobiliari de la casa familiar, va anar passant de generació en generació. Alguns llibres que contenia, ens han arribat fins avui¹⁹, perquè les coses antigues, encara que no es conegui ben bé el seu valor, es respecten.

Els llibres són les restes de la biblioteca d'un modest intel·lectual de finals del segle XVIII i principis del segle XIX; un intel·lectual compromès amb el seu temps i amb les idees més innovadores del moment en el qual va viure. Es tracta de la biblioteca d'un il·lustrat.

La biblioteca d'un il·lustrat

De la biblioteca dels Ventalló ens han arribat cinc exemplars. Dos d'ells poden ser datats; els altres tres, dels quals no sabem la seva data exacta d'edició, per haver-nos arribat mutilats, es poden situar temporalment a la mateixa època que els primers. Són llibres publicats en el decurs del segle XVIII i tracten temàtiques variades, que permetien tenir compilat el saber de l'època en un prestatge. Es tracta d'una biblioteca enciclopèdica, per la diversitat temàtica, i que fon el nou saber il·lustrat, enamorat de la ciència i la rigorositat pròpia dels cercles il·lustrats, amb la tradició acadèmica que basava el coneixement humà en la religió. Així, juntament amb un tractat de Teologia, en tenim un altre sobre Matemàtiques. Però, sobretot, destaca el volum de les memòries econòmiques de la “**Sociedad de amigos del País de Madrid**”.

De tots cinc, els dos que poden ser datats resulten ser els més interessants. Un és el primer volum del tractat militar **Reflexiones**

MEMORIAS
DE LA SOCIEDAD
ECONOMICA.

TOMO PRIMERO.



M A D R I D

Por Don Antonio de Sancha,
Impresor de la Sociedad.

M. DCC. LXXX.

Primera pàgina de les Memòries de la Societat Econòmica de Madrid.
Arxiu particular de Jaume Ventalló (Mollet).

Militares del mariscal de campo Don Alvaro Navía Ossorio, Vizconde del Puerto, o Marqués de Sta. Cruz de Marzenado, vol.1, Torí, 1724) que va escriure el vizconde de Puerto, militar professional, i que va dedicar al rei Felip V. En aquesta obra, el militar elabora un manual per a la feina del comandament militar. El divideix en tres parts o llibres. En el primer dóna orientacions i consells per al comandant d'un exèrcit, que van des de la conducta personal i familiar, la relació amb els seus subordinats i l'elecció de consellers, fins a aspectes més quotidians, com la forma de vestir (que recomana poc ostentosa), les lectures ("*evitar autores impíos o ignorantes*") i el servei de la taula. En el segon, fa una sèrie de reflexions sobre els beneficis i perjudicis de la guerra; sorprenen alguns arguments que dóna a favor de la guerra, basats en la necessitat de tenir ben preparat l'exèrcit i en les "nefastes conseqüències d'una pau massa llarga". En el tercer llibre, dóna consells més propis de la direcció militar, com el reconeixement del terreny i les característiques de la tropa, especialment si ha d'estar formada per reclutes nacionals o per estrangers. Un aspecte dels seus comentaris d'aquesta tercera part que crida l'atenció és que justifica l'acció militar amb l'objectiu de combatre la tirania o per sotmetre una sublevació. L'autor entén que l'exèrcit és només un instrument del *príncep* (el rei) i el considera com el braç executor de les ambicions d'aquest fora del país (un dels arguments a favor de la guerra és satisfer les ambicions territorials del rei) i de la política de sotmetiment del país.

El segon exemplar és el primer volum de les **Memorias de la Sociedad Económica** (Madrid, 1780), de la Societat d'Amics del País de Madrid. Sota el patrocini reial, aquesta era una més de les moltes societats il·lustrades que proliferaren per tot el país en el segle XVIII. Les Societats d'Amics del País eren centres privats que recollien la més inquieta intel·lectualitat del moment, la qual pretenia difondre les idees renovadores que venien d'Europa, en tots els àmbits del coneixement, però especialment en l'economia, ciència que tot just estava començant a perfilar-se i que, es creia, podria fer progressar el país.

La Societat d'Amics del País de Madrid, sota el lideratge de Pedro Rodríguez de Campomanes (el qual va arribar a ser ministre) i la protecció del rei, Carles III, va ser una de les més actives. El volum que comentem correspon a les memòries de les col·laboracions que s'hi havien presentat; concretament, la part dedicada a l'agricultura. En el pròleg Campomanes comenta que l'obra té quatre parts. Sobre el primer volum, dedicat a l'agricultura, espera que les reflexions que s'hi fan donin idees als pagesos, als propietaris i especialment als legisladors, perquè reformin les lleis en allò que els il·lus-

REFLEXIONES MILITARES

DEL MARISCAL DE CAMPO

DON ALVARO NAVIA OSSORIO,

VIZCONDE DE PUERTO, ò

MARQUÉS DE SANTA CRUZ DE MARZENADO &c.

PARTE PRIMERA

DEDICADA

A LA Magestad CATHOLICA

DE

PHELIPE QUINTO.

TOMO PRIMERO.

LIBROS I. II. y III.



Con licencia en Turin por JUAN FRANCISCO MAIRESSE:
Año de 1724.

trats més avançats com el mateix Campomanes veien que impedia el progrés del camp: el tancament de les terres i la modificació de les condicions de pagament de les rendes.

Tant el pròleg de Campomanes com la filosofia de la majoria de les conferències llegides, que són publicades a les memòries, recullen les idees econòmiques que eren més innovadores en aquell moment. En primer lloc, recullen la filosofia del liberalisme econòmic²⁰, quan es reclama que les rendes siguin determinades per les condicions del mercat, també quan es parla que l'objectiu de tot és la recerca de la "utilitat pública" i quan es demana que siguin eliminats els obstacles que impedeixen el floriment de l'agricultura.

En segon lloc, la memòria també recull la filosofia de la fisiocràcia²¹, des del moment que considera que l'agricultura és la base de l'economia i que s'ha de procurar estimular el seu progrés per aconseguir el de la societat.

Hi ha una referència als canvis innovadors que estava experimentant en aquells moments l'agricultura anglesa, que s'estava modernitzant, tancant els camps i invertint en maquinària; i això es demostra en la publicació d'un text traduït de l'anglès, que descriu una sembradora nova, que surt publicada en un dibuix.

Els il·lustrats pretenien, amb la memòria, influir en la monarquia perquè elaborés una Llei Agrària on s'apliqués tot l'ideari que defensaven en relació a l'economia agrària. La llei no es va arribar a promulgar, tot i els intents de Campomanes i d'un altre gran il·lustrat espanyol, Gaspar Melchor de Jovellanos, que va intentar promoure la llei publicant un **Informe sobre la Ley agrària**, l'any 1794.

Com es pot observar, les "**Memorias**" de la sociedad econòmica de Madrid incorporen l'ideari més progressista de l'època. Aquell que costarà encara més de mig segle de posar en pràctica. Doncs, un llibre d'idees tan avançades era el petit tresor d'una família d'apotecaris i pagesos de Mollet a començaments de segle XIX. Probablement, les idees innovadores, aquelles que fan moure la història, arribaven amb més facilitat del que ens pensem a llocs petits, com Mollet, on podien ajudar a canviar lentament la mentalitat de la gent.

Apèndix I

Les rendes de Can Cuscó fins 1899

<i>data</i>	<i>pagador</i>	<i>renda</i>	<i>cobrador</i>	<i>període</i>
30-XI-1850	Gayatano	33 ll.	Pere Esteve	1850
	Bentalló	15 s.	Coltor	
12- I-1852	Gayatano	33-15	Pere Esteve	1851
10- I-1853	Gayatano	33-15	Pere Esteve	1852
13-IX-1854	?	dos anyades	Pere Esteve	1853-54
21- I-1856	Mariacna	33-15	Pere Esteve	1855
25-XI-1856	Mariacna	33-15	Pere Esteve	1856
26- I-1858	Mariacna	33-15	Pere Esteve	1857
16- I-1859	Mariana	18 d.	Pere Esteve	1858
?- ?-1859	Mariana	?	Pere Esteve	1859
6- I-1861	Mariana	80 r.	Pere Esteve	1860
15-II-1862	Mariana	380 r.	Pere Esteve	1861
30-XI-1862	Mariana	380 r.	Pere Esteve	1862
1- I-1864	Mariana	380 r.	Pere Esteve	1863
20-XI-1864	Mariana	380 r.	Pere Esteve	1864
10-XII-1865	Francisco	380 r.	Pere Esteve	1865
20-XI-1866	Francisco	380 r.	Pere Esteve	1866
10-XII-1867	Francisco	380 r.	Pere Esteve	1867
22-XI-1868	Francisco	400 r.	Pere Esteve	1868
1- I-1870	Gayatano	400 r.	Pere Esteve	1869
23-II-1871	Francisco	20 d.	Pere Esteve	1870
26-XI-1871	Francisco	20 d.	Pere Esteve	1871
2-VI-1872	Francisco	20 d.	Feliciana	1872
			Roig, viuda	
21-XII-1873	Francisco	400 r.	Antonio Pastor	1873
6-XII-1874	Francisco	400 r.	Antonio Pastor	1874
9-IV-1876	Francisco	410 r.	Antonio Pastor	1875
4-III-1877	Francisco	410 r.	Margarita de	1876
			Pastor	
20- I-1878	Francisco	410 r.	Pedro Soler	1877
(21-XI-1880	Francisco	410 r.	Pedro Soler	1880)
2-II-1879	Francisco	102+1/2 r.	Pedro Soler	1878
8- I-1880	Francisco	410 r.	Pedro Soler	1879
27-XII-1881	Josefa	105 pts.	Pedro Soler	1880
27-XI-1881	Josefa	105 pts.	Pedro Soler	1881
23-XI-1883	Josefa	105 pts.	Pedro Soler	1882
30-XI-1884	Josefa	105 pts.	Pedro Soler	1883
5-XI-1885	Josefa	105 pts.	Pedro Soler	1884
17-XI-1886	Jaime	105 pts.	Pedro Soler	1885
23-XI-1887	Jaime	105 pts.	Pedro Soler	1886
29-VII-1988	Jaime	105 pts.	Pedro Soler	1887
11-II-1889	Jaime	105 pts.	Pedro Soler	1888
15-XII-1889	Jaime	90 pts.	Pedro Soler	1889
30-XI-1889	Jaime	67,50 pts.	Pedro Soler	1889
22- I-1991	Jaime	157 pts.	Pedro Soler	1890

10-XI-1891	Jaime	157,50 pt.	Pedro Soler	1891
27-VIII-1893	Jaime	100 pts.	Pedro Soler	1892
27-XI-1893	Jaime	57,50 pts.	Pedro Soler	1892
4-III-1894	Jaime	100 pts.	Pedro Soler	1893
30-XI-1894	Jaime	50 pts.	Pedro Soler	1893
26-XII-1894	Jaime	100 pts.	Pedro Soler	1894
13-XI-1895	Jaime	57,50 pt.	Pedro Soler	1894
2-XII-1895	Jaime	100 pts.	Pedro Soler	1895
23-VII-1896	Jaime	57,50 pt.	Pedro Soler	1895
27-XII-1896	Jaime	157,50 p.	Pedro Soler	1896
15-XI-1897	Jaime	157,50 p.	Pedro Soler	1897
4-XII-1898	Jaime	100 pts.	Pedro Soler	1898
15-XI-1899	Jaime	52,50 p.	Pedro Soler	1898
2-II-1900	Jaime	107,50 p.	Pedro Soler	1899
3-XI-1900	Jaime	50 pts.	Pedro Soler	1899

abreviatures: ll. *lliures*

s. *sous*

r. *reals*

d. *duros*

pts. (pt. ó p.) *pessetes*

NOTES

1. Es deia Rita Ventalló i era germana d'en Feliu Ventalló. Vegeu el quadre genealògic.

2. Mireu qualsevol mapa de Mollet.

3. El mateix Vicenç Plantada explicava en el no. 13 de l'any 1883 de la revista **Renaixença**, que en Ramon Ros, encara viu quan escrivia, havia viscut els esdeveniments que ell narrava.

4. Actualment s'està fent un estudi de tota la seva obra i de la seva biografia. Sobre ell ja hi ha publicacions fetes:

Suñé, J.M. "*Homes de Mollet. En Vicenç Plantada i Fonolleda*" a **Sembra**, n^o 40, desembre, 1953, pàg. 7 i 13.

Massats, J. "*Aproximació a la vida i obra de Vicenç Plantada*" a **Notes**, vol. 4 (1990), pàgs. 37-43 i Corbalán, J. i Lardín, A. "*El segle XIX*" a **Moledo-Mollet, 993-1993**, Mollet, 1993, pàg. 96.

5. L'article està editat per Massats, J. "*Aproximació...*" pàgs. 40-43.

6. Vegeu el mapa de l'època, per localitzar aquests topònims. La Pineda Fosca, la rememora Pere Bonvilà a **Boscós i Vernedes de Mollet** : "*Ja que parlem de la Pineda Fosca, segons el meu avi aquesta havia estat un bosc imponent, impressionant i molt gran: Segons em contava el meu avi, començava a can Pere Gil i seguia a cada costat del camí ral fins arribar al torrent i d'amplada arribava fins a on és avui el carrer d'Itàlia.*

Aquest bosc tenia uns pins molt alts i gruixuts, era tan espès que el sol gairebé no hi entrava mai... Pel mig d'aquella boscúria hi passava el camí ral; per cada costat del camí estava ple de verdissars; tot el bosc estava ple de brolla i això feia que el bosc fos pràcticament intransitable. Solament els molletans d'aquell temps coneixien els camins més intrincats." També en Vicenç

Plantada ens comenta una anècdota que situa al mateix indret: "*Un epissodi de la Pineda Fosca*", reeditat a **Sembra**, no.37 (Mollet), 1952, pàg. 11.

7. La imatge ens la dona en Plantada. "*Aquest al sentir lo crit de "la Bandera cova!", 's posava á ballar de alegría...y, com una mustela, ja lo haguereu trovat tan aviat al mitj, al un ó altra cap de la Pineda Fosca, al Trench, á les Alzinetes...á pochi passos de la carretera per ahont passava l'exèrcit enemich.*"

8. Vegeu sobre el mateix, Corbalán, J. i Lardín, A. "*El segle XIX*", pàgs. 92 i 93, Ardít, M. et alii **Història dels Països Catalans. De 1714 a 1975**, vol.3, Barcelona, 1981 i Balcells, A. **Catalunya Contemporànea. Siglo XIX**, Madrid, 1974.

9. Vegeu el plànol esquemàtic de Mollet i rodalies (1810).

10. Formen part de l'arxiu particular d'en Jaume Ventalló i estan sense catalogar.

11. Vegeu sobre la família Ventalló al segle XVIII, Pèrez, X. "*L'edat moderna*" a **Moledo-Mollet. 993-1993**, Mollet del Vallès, 1993, pàg. 65. i Tarrès i Massaguer, J.M. Parets del Vallès. Aproximació històrica al segle XVIII, "*Parets del Vallès*", **Estudis locals**, 1, 1988, annexos A, pàg. 77, B, pàgs. 79, 81 i 83 i C, pàg. 89.

12. Joan Reventós i Ventalló va ser batlle els anys 1722, 1727 i 1740 (els càrrecs eren anuals) i va ser regidor per Mollet (recordem que la batllia era sobre els pobles de Mollet, Gallecs i Parets) l'any 1718.

El seu fill Antoni Reventós i Ventalló va ser batlle l'any 1765, regidor, els anys 1745 i 1755 i procurador síndic de la batllia l'any 1761.

En Francesc Reventós i Ventalló, probable pare d'en Gaietà, va ser procurador síndic els anys 1782 i 1788.

Vegeu, sobre les fonts: Tarrès i Massaguer, J. Ma. "*Parets del Vallès...*", pàgs.77-89 i nota 12.

13. Plantada i Fonolleda, V. i Payá y Raurich, J. **Geografía Local de Mollet del Vallés**, Barcelona, 1893, pàg. 7.

14. Vegeu, Plantada, V. i Payà, J. **Geografía local...**, pàg. 10.

15. Can Cuscó, Coscoi o Coscó: la grafia varia en els molts llocs on apareix esmentat el nom.

16. L'arxiu particular d'en Jaume Ventalló conserva una petita llibreta que conté els rebut dels pagaments que es feien per l'arrendament de la terra de can Cuscó.

17. Vegeu el quadre sobre **Les rendes de can Cuscó** (Apèndix I).

18. També es podria donar la possibilitat que els llibres haguessin arribat a la casa dels Ventalló a través de la dona d'en Gaietà, que recordem que era vídua del mestre d'escola de Santa Perpètua.

19. Formen part de l'arxiu particular d'en Jaume Ventalló. Vegeu la descripció i comentari del capítol següent.

20. El liberalisme econòmic és una teoria econòmica que va aparèixer a la Gran Bretanya a finals del segle XVIII. Es basa en alliberar les activitats econòmiques dels obstacles que impedeixen el lliure joc de l'oferta i la demanda. El pare del liberalisme econòmic va ser Adam Smith, que va escriure l'any 1776 **La riquesa de les nacions**. La difusió de les idees del liberalisme econòmic durant el segle XIX va anar associada a la implantació del sistema capitalista o d'economia de mercat i a la industrialització d'Europa.

21. La fisiocràcia va ser una teoria econòmica que va aparèixer a França el segle XVIII. Plantejava que la riquesa d'un país prové de l'activitat agrària. La racionalització de l'economia agrària i l'abolició de la intervenció estatal són elements indispensables per a la prosperitat, segons els fisiòcrates. El seu màxim representant va ser Quesnay.

ELS ORÍGENS DE L'EXCURSIONISME A MOLLET DEL VALLÈS (1879-1912)

Ferran Pérez i Gómez

Al final del segle XIX Catalunya va presenciar el naixement del moviment excursionista, fenomen que esdevingué un dels pilars de la Renaixença. L'excursionisme d'aquella època estava profundament lligat a l'interès pel contacte amb la natura i, alhora, amb el desig de conèixer el nostre passat històric i el folklore.

La seva gènesi s'inicia el novembre de 1876, amb la fundació de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (ACEC), la primera entitat excursionista del país. D'ella nasqué el 1878, per l'escissió d'un grup de socis, l'Associació d'Excursions Catalana (AEC). Aquestes dues entitats, finalment, van convergir el 1890 en l'actual Centre Excursionista de Catalunya (CEC).

1. Mn.Vicenç Triadú, l'AEC i els primers excursionistes barcelonins

La proximitat de la nostra localitat a la ciutat de Barcelona, i encara més important, el fet que el rector de la parròquia de Sant Vicenç, Mn.Vicenç Triadú, fos un dels primers socis-delegats de l'AEC (era el número 7 per antiguitat), van provocar que algunes de les primeres excursions de l'AEC tinguessin com a destí Mollet del Vallès. En efecte, la crònica de Ramon Arabia, president de l'AEC, d'una excursió feta el 6 de gener de 1879 a Caldes de Montbuy i Mollet, ens diu:

“En Mollet fórem obsequiats per Mossen Vicens Triadó ab l'amabilitat que té acostumada y que tant escayenta és á son sagrat ministeri. Nos ensenyá la iglesia, quin altar major, d'estil gòtic flamígero, es una verdadera preciositat, y a més nos doná ocasió de fixarnos en uns característichs detalls de la pica d'aygua beneita de la dreta, únichs en son género. Una lápida examinárem també, mes sobre d'ella parlarém mes extensament en altre número”¹.



Escuts de l'Associació d'Excursions Catalana (1878) i del Centre Excursionista de Catalunya (1890). Els primers excursionistes que visitaren Mollet eren de l'AEC, entitat excursionista escindida de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, fundada el 1876. El Centre Excursionista va néixer en fusionar-se el 1890 l'ACEC i l'AEC.

Mitjançant aquestes paraules podem intuir l'importantíssim paper que jugà Mn.Vicenç Triadú en la implantació de l'excursionisme a Mollet. Així, el març del 1879 es donà d'alta com a soci de l'AEC el també prevere Pere Pons i Prat, vicari de la parròquia molletana. I l'abril del mateix any s'incorporà a aquesta associació excursionista el rector de Gallecs, Joan Gaja i Febrer. D'aquesta manera s'havia format el primer nucli d'excursionistes a la nostra localitat, essent tots ells clergues.

Mn.Triadú va col·laborar intensament amb l'AEC. El gener de 1879 va fer donació d'una moneda de coure romana al museu d'aquesta entitat i al març va lliurar-los el cap de l'estàtua de Sant Vicenç, del segle XVI. Però una de les aportacions arqueològiques més importants que féu el rector de Mollet, i que després li causaria greus problemes, va ser la de la làpida que hi havia a l'entrada de l'església. Això va passar després d'una excursió feta el 19 de gener pels socis de l'AEC, Arnet, Fiter i Canal, els quals informaren que gràcies a les gestions de Mn.Vicenç Triadú, el museu havia ingressat diversos objectes de Mollet:

“Una notable lápida de marbre, romana per una cara y del segle X per l'altra, dues balas rasas procedents de la guerra de la Independencia, un cos d'estatua del segle XVI que representa Sant Vicenç, tres pedras formant las duas de delicat trevall, la part superior y adornada d'una finestra de la meteixa época y l'altra lo capitell de la dreta”².

El soci Fiter i Inglés explicava també en l'acta d'aquesta excursió que com a curiositats observades destacaven la pica del segle XII i la

graciosa portada del renaixement. Parlà de la casa d'En Borrèll descrivint la seva típica fesomia amb un croquis; va explicar la història de Mollet i acabà ressenyant la importància de la làpida romana³. Fiter també havia fet tres dibuixos de la portalada gòtica de l'església, d'uns detalls de la mateixa i d'una vista de Can Borrell.

2. Interès i polèmica entorn de la làpida de l'església parroquial de Mollet

Aquesta làpida romano-medieval va despertar la curiositat dels estudiosos, ja que contenia inscripcions del segle I i del segle XII. L'arqueòleg Fidel Fita les va estudiar a petició de Josep Fiter i va considerar que eren de gran valor, especialment les de l'època imperial romana, que parlaven del cònsol de Dàcia anomenat Minici, el qual era natural de Barcelona. Fidel Fita opinava que aquests fragments de marbre romà foren destinats a servir de pedres d'altar i per això el bisbe les va distribuir des de Barcelona fins a Mataró i Mollet. Pel que fa a les inscripcions medievals, esmentaven el canonge de la Seu de Barcelona Ramon de Mas d'en Roca⁴.



Els socis fundadors de l'ACEC, entre els quals es troben Josep Fiter i Inglès i Ramon Arnet, que varen participar a l'excursió a Molet el 19 de Gener de 1879. Fou llavors que s'emportaren la làpida de marbre a Barcelona, on Josep Fiter va promoure el seu estudi.

La donació d'aquesta làpida per part de Mn.Vicenç Triadú va ser mal interpretada per algunes persones de Mollet del Vallès, les quals estengueren una sèrie de difamacions contra la seva persona després de la seva marxa a la parròquia d'Hostafrancs. Vicenç Plantada sortí en defensa de Mn.Vicenç Triadú amb un article publicat al Butlletí de l'AEC l'any 1884, titulat "Principi d'una falsa tradició". Les acusacions afirmaven el següent:

"La pedra que lo P.Vicens M.Triadó feu arrencar de la part dreta de la iglesia, prohibía als senyors rectors que poguéssen cobrar lo dret de la creu en lo pas dels difunts per dita iglesia, y ell, pera poder cobrarlo, la feu traure"⁵.

La polèmica va arribar a tal punt que Mn.Vicenç Triadú va ser insultat per un molletà que se'l va trobar en una estació de la comarca. Vicenç Plantada va haver de discutir-se públicament per defensar l'honorabilitat de l'antic rector. Sembla ser que el conflicte havia estat causat per una incorrecta interpretació de la terminologia emprada per Mn.Triadú als llibres parroquials. Als comptes dels funerals havia anotat en lloc de "drets parroquials", "drets de creu", com era costum en aquell temps a la majoria de parròquies vallesanes.

En realitat, les inscripcions d'aquesta làpida no feien esment a cap "dret de creu" ni altra qüestió d'aquest tipus, tal com demostra l'estudi de Fidel Fita. Tota la polèmica, doncs, era deguda a uns rumors sense fonaments, que no feien justícia a l'acció altruista i desinteressada de Mn.Triadú envers unes peces arqueològiques que, de totes maneres, haurien estat destruïdes uns anys més tard.

3. Vicenç Plantada ingressa a l'Associació d'Excursions Catalana

Vicenç Plantada va ingressar com a soci-delegat de l'Associació d'Excursions Catalana l'any 1881⁶, juntament amb el metge de Mollet, Benet Altisench. La seva amistat amb Mn.Triadú ens fa pensar que fou el rector de Mollet qui el posà en contacte amb l'AEC. D'aleshores ençà, el mestre i veterinari molletà esdevingué un entusiasta de la causa excursionista. També cal tenir en compte que Vicenç Plantada era un gran aficionat a la caça, per la qual cosa estava acostumat a voltar per les muntanyes i que a causa de la seva professió de veterinari feia moltes sortides als pobles veïns per fer-hi visites. Això és el que motivà, per exemple, la seva excursió a Sant Fost i a la fàbrica de dinamita l'any 1885:



Vicenç Plantada i Fonolleda (1839-1913, mestre i veterinari molletà, fou un activíssim excursionista. Va portar a terme un excel·lent treball sobre el folklore vallesà.



Francesc Maspons i Labrós, insigne folklorista nascut a Granollers el 1840, amb qui Plantada mantingué una gran amistat. Va ser president de l'AEC-CEC del 1883 al 1891.

"A les 3h t. del día 29 de Setembre de 1885 vaig sortir de casa pera anar á fer una visita á un matxo de dita fàbrica, que s'havia rostit molt part de la pell ab l'ácid nítrich que s'buydá de las bombonas rompudas de resultas d'un volco dins de San Fausto"⁷.

Tots aquests factors, en definitiva, contribuïren perquè Plantada tingués un profund coneixement del Baix Vallès, dels seus paisatges i de la seva gent.

Destacà sobretot com a folklorista i va elaborar un dels millors treballs de l'època en aquesta matèria, *Costums populars del Vallès*. Era costum que els socis de les entitats excursionistes llegissin els seus treballs abans de publicar-los i Vicenç Plantada va llegir la seva primera conferència a la seu de l'AEC el 5 d'abril de 1881, que versà sobre el "Modo de conéixer ahont hi ha ayguas y metalls subterranis"⁸.

Va fer d'amfitrió dels excursionistes barcelonins que visitaven Mollet i les seves rodalies, i tingué una gran amistat amb el folklorista granollerí Francesc Maspons i Labrós, qui fou president de l'Associació d'Excursions Catalana entre 1883 i 1891. Vicenç Plantada el considerava el seu mestre i així ho manifesta en ocasió de la seva mort el 1901:

“Rebi la familia de D.Francisco de S. Maspons y Labrós (Q.A.C.S.) lo meu coral pésam. Era d.Francisco persona que crech m'estimava y á qui dech l'encoratjament (ab D.Ramon Arabía y Solanas) de lo que fet pera la nostra patria Catalunya, y ab qui tinch fetas algunas excursions, conservantne una nombrosa correspondencia”⁹.

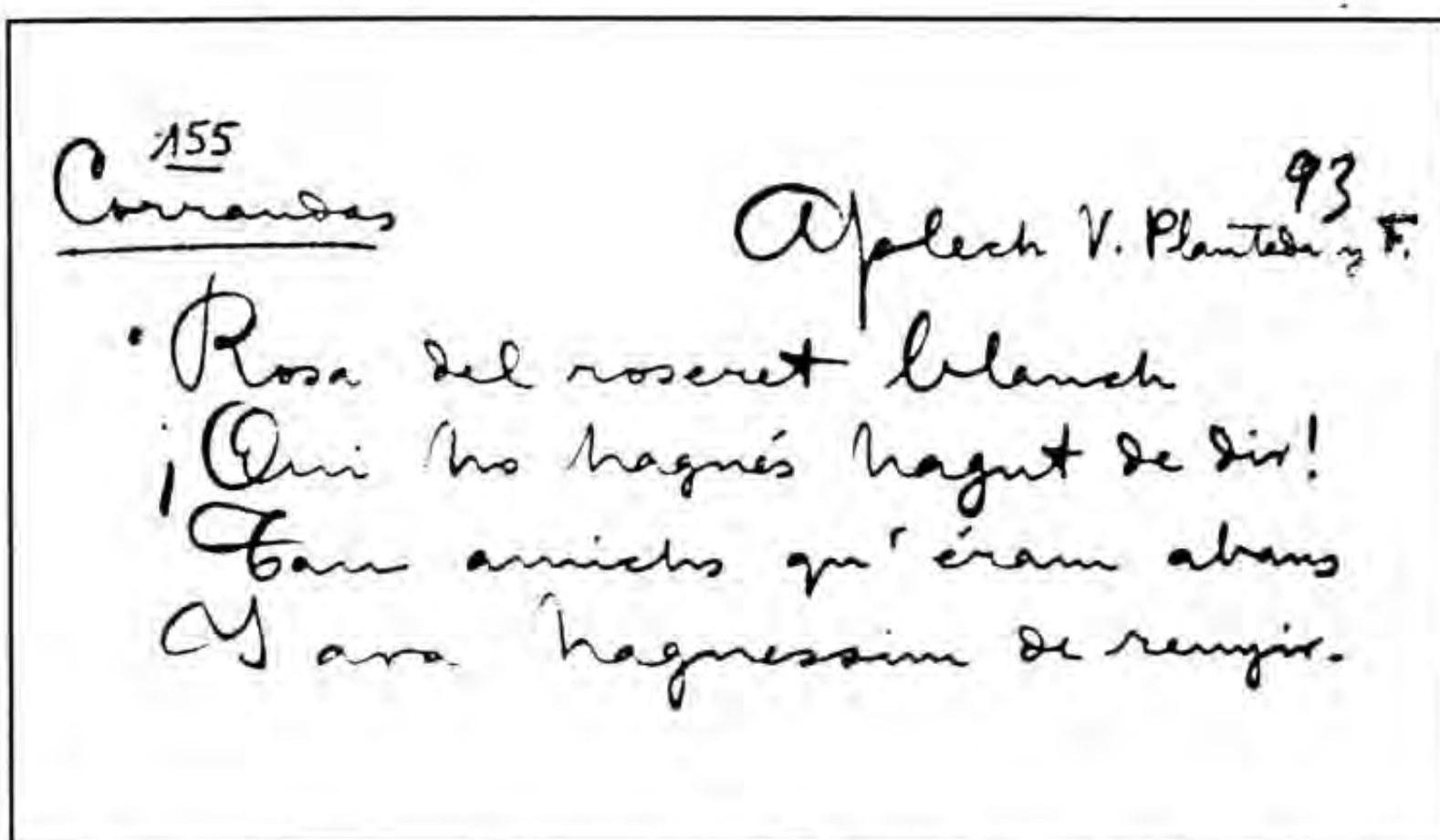
Prova d'aquest mutu afecte entre els dos folkloristes vallesans és la referència que fa Maspons i Labrós sobre Plantada a la crònica de l'excursió “De Mollet a Bigas”(1882). Amb motiu de visitar la pedra Salvadora i conèixer per boca de l'il·lustre molletà la tradició que es conta sobre aquest dolmen, afirma:

“Aixís la té recullida nostre soci delegat de Mollet, D.Vicens Plantada y Fonolleda, que tant de bo n'hi hagués un com ell á cada població de Catalunya de tant treballador y estudiós”¹⁰.

Maspons i Labrós, amb d'altres excursionistes de l'AEC, varen visitar Gallecs el 8 d'abril de 1883 i Vicenç Plantada els féu de guia durant tot el trajecte. El principal objectiu d'aquesta excursió era examinar una gran pedra que, segons l'opinió de Plantada, podia tractar-se d'un “bloc erràtic”. La roca en qüestió era prop de Can Traidó. Aquesta crònica escrita per Francesc Maspons és força interessant, especialment per les explicacions etimològiques populars del nom “Gallecs”¹¹.

El 28 de febrer de 1886 Ramon Arabia i Francesc Maspons van fer una excursió al cim del Farell. Viatjaren amb tren fins a Mollet, on es van adreçar a la casa de Vicenç Plantada, qui els convidà a esmorzar. Després s'encaminaren cap a Caldes, acompanyats pel folklorista molletà. Van passar per Gallecs i en arribar a Caldes, Vicenç Plantada els deixà amb el guia que els havia preparat, un tal Roig¹². Altres vegades els excursionistes venien a Mollet a veure el famós “Ball de Gitanes” i Plantada els facilitava l'accés d'alguna casa amb vistes a la plaça de l'Ajuntament.

Per la seva banda, Vicenç Plantada va realitzar la primera excursió seriosa el 12 de maig de 1881 a Montmeló, per visitar el famós “pi nano o rabassut” i anava acompanyat de Mn.Vicenç Triadú. Aquestes excursions a Montmeló es repetiren els anys 1897, 1905 i la darrera el 1912, poc abans de morir¹³. Tenim constància d'altres excursions: a Gallecs (1882), a la Pedra Salvadora de Mollet (1883), a Sant Fost i a la fàbrica de dinamita (1885) i al castell de Brocà, Berguedà (1887). Aquesta última tingué una durada de tres dies i la va fer tot sol, la qual cosa és una bona mostra del seu esperit audaç i emprenedor.



Nota manuscrita (segurament és cal·ligrafia de Rossend Serra i Pagès) d'una corrande o cançó popular recollida per Vicenç Plantada. L'anomenat "Aplec Plantada" forma part del Fons Serra Pagès, de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, conservat actualment a Montserrat.

4. Un excel·lent folklorista i un gran observador de la natura

Al llarg d'aquestes excursions pel Vallès, Plantada va portar a terme un excel·lent treball de recerca folklòrica. Va recollir vuitanta-sis jocs infantils, trenta costums populars i més de dues-centes corrandes i cançons tradicionals catalanes. Part d'aquest material fou publicat al Butlletí de l'AEC-CEC entre el 1882 i el 1902¹⁴.

Va col·laborar estretament amb l'eminent folklorista barceloní Rossend Serra i Pagès, director de la secció folklòrica del CEC, que va aplegar un arxiu especialitzat en aquests temes, on es conserven actualment una gran quantitat de cançons populars i corrandes recopilades per Vicenç Plantada¹⁵.

Com a mostra d'aquesta riquesa folklòrica vallesana reproduïrem una curiosa corrande (cançons populars breus de temàtica diversa):

"A la muntanya són capgrossos,
al Vallès són encantats,
a Sant Feliu de Codines
n'hi ha alguns de barrejats"¹⁶

I com a exemple de joc infantil molt practicat en aquesta part del Vallès tenim l'anomenat "Escarbat Bum, Bum", el qual s'acompanyava d'aquesta cançó:

“Escarbat Bum, Bum,
 Pos’hi oli, pos’hi oli;
 Escarbat Bum, Bum,
 Pos’hi oli en lo llum.
 Si en lo llum no n’hi ha,
 Pos’hi oli, pos’hi oli;
 Si en lo llum no n’hi ha,
 En la bombeta n’hi haurá.”¹⁷

Però per a Vicenç Plantada l’excursionisme no tingué com a únic objectiu el folklore, sinó que també fou un mitjà per estudiar la fauna i la flora vallesanes. Era un gran observador de la natura i ja hem dit que des de ben jove practicava la caça:

“Des de tenir set anys fins quatre endarerra la meva diversió cumplertas las obligacions, ha sigut cassar ab conillers, perseguint llops, guineus, musteles, gats mesquers pudents... llebres y conills com a mamífers. Perdius, guatllas, becadassas, anechs, becadells... com á aus”¹⁸.

Producte de les seves aptituds d’observador i de la seva estima per la natura són diversos estudis zoològics, tots ells molt interessants, entre els quals destaquen el llibre *Algunos amigos íntimos del agricultor* (1880) i els treballs *Mamíferos del Vallés* (1882), *Vertebrats del Vallés* (1902), *Reptils y peixos del Vallés durant lo sigle XIX* (1901) i l’article titulat “Vespa d’olla” (1886). Aquestes obres i les múltiples referències a animals i plantes a les cròniques periodístiques, ens mostren un Baix Vallès amb abundor d’espècies animals i vegetals, amb un riu Besòs ple de vida, vorejat de frondoses arbredes.

Vicenç Plantada va fer l’última excursió el 1912, un any abans de morir, per tornar a veure el “pi nano-rabassut” de Montmeló, indret que havia visitat als inicis de la seva vinculació amb l’excursionisme. Allà, sota les branques del curiós arbre, es va fer una fotografia que ha passat a la posterioritat. Era una manera ben simbòlica de cloure una vida dedicada a l’excursionisme, conscient de la importància que tingué aquest fenomen en la recuperació de la identitat de Catalunya.

5. Conclusions

1. Mollet del Vallès va ser una de les localitats pioneres de Catalunya en la implantació de l’excursionisme, gràcies al paper jugat per Mn.Vicenç Triadú i afavorida per la seva proximitat geogràfica a la ciutat de Barcelona.
2. L’excursionisme molletà, vinculat a l’AEC (1878) i després al CEC

- (1890), tingué com a promotors principals Mn.Vicenç Triadú, rector de la parròquia, i Vicenç Plantada, mestre i veterinari.
3. L'any en què el Centre Excursionista de Catalunya va tenir més socis-delegats a Mollet fou el 1899, quan constaven donats d'alta Francesc Canal i Freixas, Adolf Damians i Vila, Vicenç Plantada i Fonolleda, Joan Rota i Castells i Joan Sans i Masprou. Tanmateix, al cap de quatre anys, el 1903, ja només n'era soci Vicenç Plantada, que formà part del CEC fins a la seva mort el 1913.
 4. La labor realitzada per Vicenç Plantada i Fonolleda a través de l'excursionisme, que abastà principalment el folklore i, en segon terme, la zoologia, va tenir un gran valor i transcendència en el panorama excursionista català.

NOTES

1. Ramon Arabia, "Excursió a Caldes de Montbui i Mollet", Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana (BAEC), nº3, any 1879.
2. BAEC, 1879, nº3, p.40.
3. Josep Fiter i Inglés, Acta de l'excursió a Mollet, BAEC, 1879, nº5, p.63.
4. Fidel Fita, "Interpretació de la lápida del segle XII trobada a Mollet en la expedició del dia 6 de Janer de 1879", BAEC, 1879, nº7, p.105-106 i "Carta del P.Fidel Fita", BAEC, 1879, nº7, p.45-47. Vegeu l'apèndix.
5. Vicenç Plantada, "Principi d'una falsa tradició", BAEC, 1884 nº61-62, p.96-97.
6. Anuari de l'AEC 1881.
7. Vicenç Plantada, "Excursió a San Fausto de Capcentellas. Visita a la fàbrica de Dinamita", BAEC, 1887, nº111, p.213-215.
8. BAEC, 1881, nº32-33, p.103-104.
9. La Renaixença, diari de Catalunya, 20-IX-1901, p.5463-5464.
10. F.Maspons i Labrós, "De Mollet a Bigas", Anuari de l'AEC, 1882, p.199.
11. F.Maspons i Labrós, "Excursió col·lectiva a Gallechs", BAEC, 1885, p.219-223.
12. F.Maspons y Labrós, "Excursió col·lectiva al Farell", BAEC, gener 1887, nº100, p.2-3.
13. Vicenç Plantada, "El pi nomenat rabaçut, nano o petit en el terme de Montmeló", BCEC, 1912, p.244-245.
14. Es tracten dels treballs titulats "Jocs infantils"(1882- 1888), "Costums populars que s'han perdut i creences"(1888- 1890), "Notes folk-loriques"(1902).
15. *Cançoner popular de Catalunya*, Fons Serra Pagès, "Aplec Plantada", carpetes S-13, S-14, S-15 i S-17.
16. Vicenç Plantada, "Notes folk-lòriques. Corrandes populars", BCEC, p.261, set.1902.
17. Vicenç Plantada, "Costums populars del Vallés", BAEC, maig 1883, p.108-109. Fa poc, al mes d'octubre de 1995, vaig sentir un noi de Sant Fost, Ricard Miquel i Armengol, que recitava fragments de la cançó "Escarbat Bum, Bum...", la qual cosa em va sobtar i, alhora, em va alegrar molt.
18. Arxiu Martí Pou, Mollet. Fons Vicenç Plantada, lligall "Varis, 1900-1911", carta de Vicenç Plantada al president de la Institució Catalana d'Història Natural, 5 de juny de 1906.

APÈNDIX 1*

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ.

CARTA

del soci honorari P. FIDEL FITA sobre la lápida descoberta en la excursió dels dies 6 y 19 de Janer á Mollet.

Havent escrit lo soci D. Joseph Fiter é Inglés al P. Fita sobre la lápida romana que s' descobrí en la part posterior d' una del segle XII que, pera salvarla d' una destrucció certa, fou feta arrancar del lloch qu' ocupava per nostre soci delegat á Mollet y eminent arqueólech la següent resposta, que per sa importancia y degudament autorisats nos apressurém á insertar:

«SR. D. JOSEPH FITER É INGLÈS.

Madrid 2 de Febrer, 1879.

Amich: en la *Revista històrica* (any 1876, pág. 132) he parlat de la inscripció á que pertany lo fragment preciosíssim trobat á Mollet, y fins ara desconegut. Se coneixian dos altres fragmets (HÜBNER, *Corpus inscriptionum latinarum*, vol. II, 4509). Lo present fa rectificar la restitució de tot lo text del marbre intentada per los erudits, y fixa un dato històrich bastant notable.

* "Carta de P.Fidel Fita a Josep Fiter", BAEC, 1879.

Fragment del Museo de Sant Joan.

Fragment de Mollet.	L-MINicius, -, fil.	gal.	. na	TALIS·COS·PROC
	PROVINC. africae. sodalis. ·	augus		TÁLIS·LEG·AVG·PR·PR·DIVI·TRAIÁ
	NI-PARTHICI. et.º imp. traiani.	ba		DRIAN·AVG·PROVINC·PAN
	NONIAE. inferioris. curator.	al		LVEI·TIBERIS·ET·RIPÁRV·ET
	CLOACÁRUM. orbis. leg. divi.	tra		IÁNI·PARTHICI·LEGº·III·AVG·LEG·DI
	VI·TRAIÁNI. parthici. leg.....	bi		S·DONÁTVS·EXPEDITIONE·DACICA
Fragment de Mataró.	PRIMA at. secunda. ab. eodem.			CORÓNÁ·VALLARI·MYRALI·AVREA
	HASTIS. poris. III. vexillis. III.			ÉG·PR·PR·PROVINC·ÁFRICAE·PR
	TRIB·PL·Q·PROV.....	III·VI		R·VIÁRV·CVRANDARV·ET
	L·MINICIVS·L·Fº natalis.	quadro		NIVS·VÉRVS·F·AVGV·TRIB·PLÉBIS
	DESIG·Q·AVG·ET·eodem.º tempore. leg. p			R·PR·PATRIS·PROVINC·AFRICA·TR
	MIL·LEG·I·ADIVT·P·F·LEG·II·CL·P·F·LEG			RT·VICº·III·VIR·MONETALIS·A·A·F·F
	IIII. ma.....			ICIBVSº·SOLO·SVO·ET
	BALINEVM·cum.	port		FÉCERVNT
	DVclus.			

OBSERVACIONS

Llínea 1.º) Luci Minici Nadal de la tribu Galeria fou cònsul subrogat (*suffectus*) l' any 107 de J. C.—Lo nom del seu pare (Luci?) s' ignora, y s' vey a en lo fragment següent esgarriat per desgracia.

En lo meteix any fou cònsul per 3.ª vegada Luci Licini Sura; obtingué per aquesta rahó tantíssims monuments en Barcelona, com ho tinch explicat en lo dit passatge de la *Revista històrica*.

Llin. 2-6.) L' any següent (108) Minici governava l' Àfrica proconsular, provincia del senat y poble romá, qual capital era Cartago. Lo títol de *sodalis Augustalis* indica l' ordre de *sacerdot* que desempenyava en lo col·legi dels 21 instituhit per Tiberi á fi y efecte d' honrar ab culto públich los Césars morts y divinissats. Entravan en eix col·legi tant solament las personas mes distingidas del imperi. En temps de Trajá (98-117) y de Adriá (117-138) Minici fou legat imperial propretor de la Pannonia inferior, provincia militar, la qual donava entrada á la Dacia (Moldavia, Valaquia, Transilvania y part de la Hungría) y tenia per frontera oriental lo Danuvi desde Buda-Pesth fins á Belgrado poch més ó menos. En

Roma se li confiá un càrrech de policia urbana dels més principals, ço es, la vigilancia y cuidado de las corrents d' aygua de que surgian la seguretat, l' higiene y l' comers de la capital del mon. Fou general de dos legions: la 3.^a augustea, y la de qui l' nom se trobava en lo fragment de la línea 6, desgraciadament perdut.

Llín. 7.) Hübner, inseguint á Henzen y á Borghesi havia suspitat que l' comensament d' aqueixa línea era:

AB - EODEM - DONIS - MILITARIBVS

Lo fragment novament regalat á VV., treu tot dubte, y n's fa veurer que Minici prengué part activa en la primera expedició contra Dacia (any 102), com y també en la segona (anys 105-107). Los *Dacis* pasan per alemanys, puig que lo verdader nom nacional y la llengua d' eixos es *Deutsch*, comprenent la major part de las gentes germánicas. L' emperador Trajá era d' Andalusia, y Minici probablement fill de Barcelona. Las moltes colonias romanas fundadas llavors en los que ara son Principats Danuvians y parlan *rumá*, se degueren en gran part á l' esforç d' aqueixos dos héroes; y bó seria que quand vinguin á Espanya (segons se diu) los embaixadors del nou regne de Bulgaria per estrenyer lo llas d' amistat y parentiu que lliga las dos nacions, puguessen veurer ben col·locat á Barcelona eix monument tant insigne de la rassa llatina, la qual desde las bocas del Danuvi fins á las del Tajo s' extent. Lo consolat de Minici (any 107) com premi de sas proesas, s' avé molt bé ab la fi de la guerra Dácica.

Lo demés es clar y ha sigut explicat per los autors que s' han ocupat dels altres fragments. Hübner se queixa de que s' hagi extraviat lo de Mataró, que cita lo P. Rius de las Escuelas Pias. Hübner lo va buscar inútilment, y jo també. A veurer si son VV. mes afortunats. Farian un gran servey á la Historia, no solament de Catalunya, sí també universal.

Las inscripcions de l' Edat Mitjana son així meteix importants. Probablement tots aqueixos fragments foren destinats á pedras d' altar, y s' distribuiren desde Barcelona per lo Prelat eclesiástich á Mataró y á Mollet. Qui sab si l's altres que faltan se trobarán en altres poblacions del Bisbat? De totas maneres jo l's estimaria moltíssim m' afavorissen VV. ab un *calco* de paper secant, de tot (ensempe romá y mitjá) pera consolidar mon treball d' investigació, y ajudarlos en lo poch que puch. De V. afm. s. y a.

FIDEL FITA.✱

APÈNDIX 2*

INTERPRETACIÓ DE LA LÁPIDA DEL SIGLE XII TROBADA Á MOLLET EN LA
EXPEDICIÓ DEL DIA 6 DE JANER DE 1879.

LECTURA.

Transiit á mundo, quem vivens spreuit amando
Christum, Raimundo de Mesonrocha levites.
Qui convertenti veniam Deus et qui fatenti
Novit largiri nimiam, dimittat et illi
Que quondam fragilis timuit. Qui cernitis omnes
Oretis sanctos precatur quod sibi prosint. Amen.
Obiit secundo Kalendas. Madii anno Domini MCLXXVIII
era millesima C(entesima) bis septimo nona.

TRADUCCIÓ.

Passá d' aqueix mon, lo qual va despreciar per amor
de Jesuchrist. Ramon de Mas de 'n Roca levita.
Deu, qui al qui 's converteix, y confessa, perdó
sab donar en gran, li condoní totas las penas
que en lo temps passat va temer per causa de
la fragilitat humana. Vosaltres, qui mireu,
os prega ell que demaneu á tots los Sants
que intercedin per ell. Morí en lo dia
3o de Abril de l' any del Senyor 1188,
éra 1226.

NOTAS.

La patria de Ramon m' apar diu *de Mesonrocha* si bé no 'n estich prou segur. En lo terme jurisdiccional de la Vall de Castellví, partit de la Seu d' Urgell, provincia de Lleyda, s' troba lo *Mas de 'n Roca* citat en lo diccionari de Madoz.

Ab lo nom de *Levites* (levita) se designan varios canonges de la Seu de Barcelona en varias escripturas de la meteixa época. Tals son, per exemple, *Raimundus primicherius levita* y *Raimundus levita et decanus* en la escriptura setxada lo 25 de Juny de 1172 que porta lo P. Villanueva en su *Viaje literario*, tomo xvii, pag. 331. Tal vegada lo nostre seria un de aqueixos dos.

FIDEL FITA.

* "Interpretació de la lápida del sigle XII trobada á Mollet en la expedició del dia 6 de Janer de 1879" per Fidel Fita, BAEC, 1879.

BALL DE GITANES: EL RECORD D'UN PASSAT AGRARI

Carme Macià

Els orígens

Hi ha diverses teories sobre l'origen del Ball de Gitanes, però molt poca documentació ni treballs de recerca sobre el tema. El que sí es troba, com en d'altres manifestacions populars i floklòriques, són estudis de caire antropològic. No obstant, el fet que avui en dia encara existeixi, malgrat les modificacions que ha experimentat, la vitalitat de que va gaudir en determinats períodes i un arrelament important en tot el Vallès, poden ser interpretats com a signes de la seva antiguitat, i el fan tributari de recerca històrica.

Qüestions com els canvis que en les diferents èpoques va experimentant i la relació que poden tenir amb l'evolució social; la implantació real que en determinat moment o en determinades capes socials hagués assolit; o bé el fet demostrat que a partir de la industrialització hi haguessin períodes en que es deixés de ballar, són temes que de forma paral·lela poden ajudar a l'estudi històric de la comarca o de la població.

A finals del segle XIX a Mollet encara era una festa important, i un dels moments lúdics més esperats pels seus veïns. Francesc de S. Maspons va publicar un article a la revista de l'Associació d'Excursions Catalana l'any 1887, en el que ell i altres membres d'aquella associació van assistir convidats pels delegats a Mollet, Pere Altisench i Vicenç Plantada, a la ballada del dilluns de Carnestoltes de l'any 1884. Entre els convidats es destaca l'assistència del polític federalista Valentí Almirall, el qual va fer-ne una crítica força dura incidint en la desigualtat de les parelles que en aquella època estaven formades per homes i nenes, afavorint segons ell una educació afeminada i poc viril pels nois, arribant a qualificar-lo no només de ball castrat, sinó com "acte hipòcrita de moxigateria" (sic)¹.

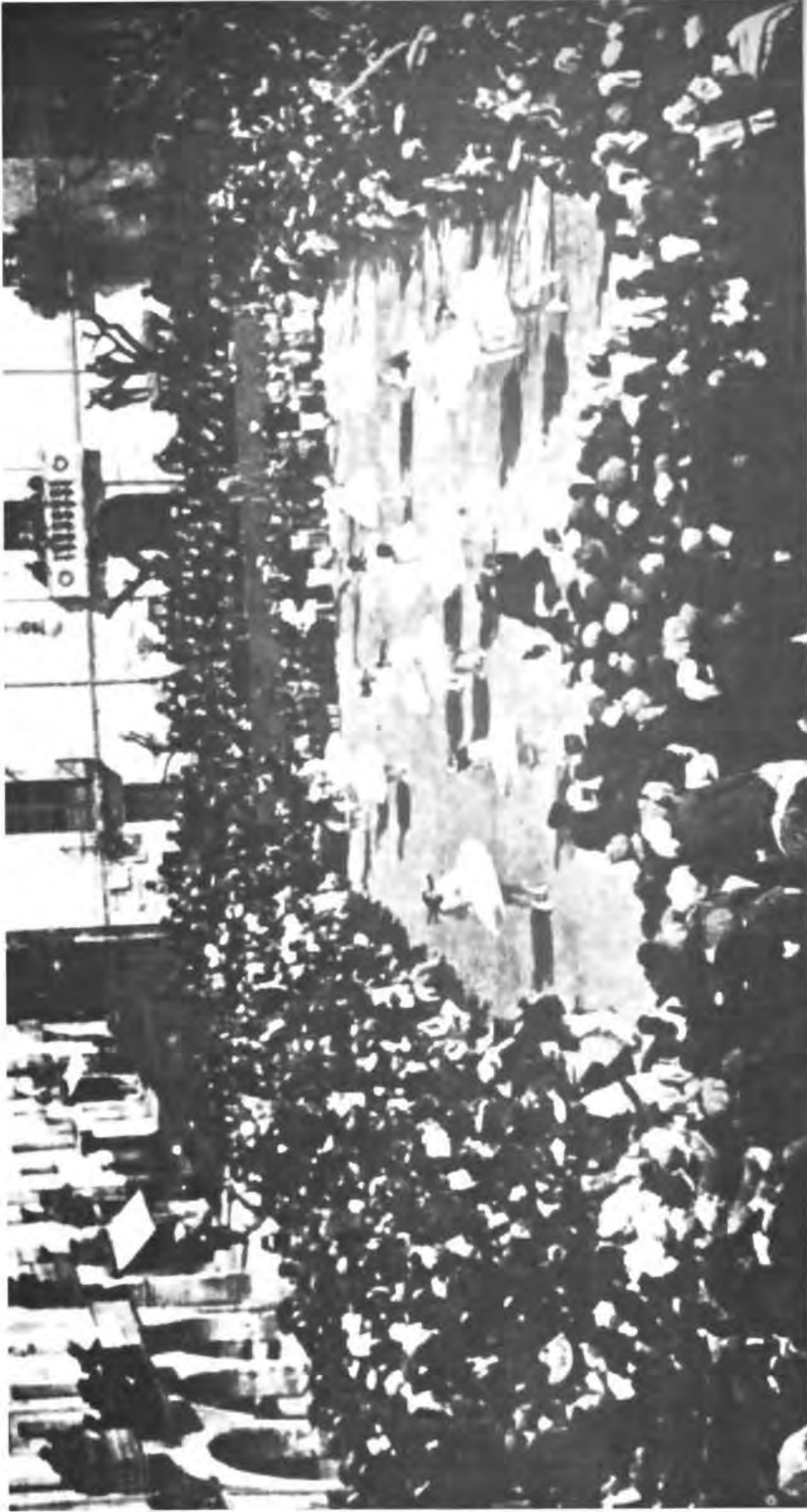
La referència escrita més antiga que es té és de l'any 1767, a Sant Celoni, en la que el farmacèutic Miquel Draper dóna constància de

que en aquesta data hi va haver una ballada; que té dades, sense especificar, de la seva antiguitat; que a partir de 1850 experimenta canvis en l'abillament i també que fins aleshores hi prenen part dones casades però mai nois². Així, doncs, la festa que any rera any s'anava celebrant a gairebé totes les contrades vallesanes per festes majors i diades patronals, es modificava en les seves manifestacions externes de vestits, música i balls i també reflectia d'altres canvis més profunds de la societat on es celebrava.

Segurament una de les modificacions més importants deuria ser la introducció de les bullangues del Carnestoltes, segons alguns autors a partir de la difusió de les idees de la Revolució Francesa. Per Amades era una representació de dansa integrada per diversos balls amb molts punts de contacte amb danses d'altres indrets propers al Vallès, com el Maresme o el Llobregat, amb una barreja de noms i conceptes que fan pensar en un origen comú. Amades qualifica aquestes ballades com a manifestacions teatrals populars, on la dansa ocupa tot el programa. Considera aquests balls com a veritables espectacles igual que els balls parlats del Camp de Tarragona i del Penedès, amb la diferència que en aquests té més importància la paraula i en els que ens ocupa el ritme. Aquesta teoria té a veure amb els diversos personatges que formaven part de la comparsa i que, segons ell, deriven de l'antiga comèdia romana i dels misteris medievals. Els seus components eren tant importants com els balladors, fins el punt que no era possible pensar en el Ball de Gitanes sense ells. Tots tenien una funció molt determinada dintre del conjunt de manifestacions carnavalesques, anomenades "mascarades" per l'antropòleg Julio Caro Baroja, que qualifica com hereves de les festes paganes de primavera que es celebraven per demanar a les divinitats la fertilitat de la terra.

Aquests personatges es podien relacionar amb els elements que representen el pas dels equinoccis, i també amb els elements ancestrals lligats al comportament humà com són el bé i el mal. El bé està representat pels balladors i els nuvis, el mal pels diablots; el vell representa l'hivern i la mort; la vella el naixement de la nova estació i ambdós eren les autoritats de la colla. Els volants eren els guardians del cercle màgic de la dansa. La representació de la colla anava a càrrec del Capità de Cavall, encarregat de demanar permís a les autoritats del poble per ocupar la plaça. Aquest personatge podria ser d'origen cavalleresc.

Val a dir que a Mollet hi havia un personatge propi, "lo Manyo", de característiques molt peculiars³, que a més d'actuar en el Ball tenia una funció podríem dir-ne "social". Sovint era convidat a festes i celebracions per la seva capacitat d'improvisar llargues tirades de versos; també es presentava espontàniament a les cases en que sabia



Típic Ball de les Gitanes, a la plaça gran de Sant Celoni, l'any 1916. Aquesta dansa, manifestació del riquíssim costumari de les Carnestoltes, s'ha conservat a diverses poblacions vallesanes: l'Ametlla, Castellar, Martorelles, Mollet, Sant Fost de Campsentelles, Montmeló, Palausolità, Plegamans, Parets, Lliçà d'Amunt, Santa Eulàlia de Ronçana, Cerdanyola, Santa Perpètua de Moguda i altres d'aquella rodalia. En les colles del Ball de Gitanes hi figuraven personatge accessoris, com els «nuvis», el «Capità de cavall»...

Font: Edmon Vallès. *Història Gràfica de la Catalunya Contemporània II*. Edicions 62, 1975.

que hi havia algun malalt o mort recent, fent d'organitzador i mitjancer entre els veïns per recaptar algun tipus d'ajuda. D'aquesta manera es resolïa, en una petita comunitat agrícola com Mollet, l'organització de l'ajuda i la col·laboració entre els seus membres.

Una dansa d'arrels agrícoles

A més dels personatges carnavalescs hi han d'altres elements que ens mostren el Ball de Gitanes estretament lligat amb l'activitat agrícola, com són la indumentària i la música. Entre les danses que en formaven part abans del 1850 hi havia l'Espolsada, una de les més antigues que es coneixen a Catalunya. L'espolsar consisteix en un sostrageix ràpid del peu amb la punta encarada a terra, ben arran del sòl, i hom creu que es tractava d'imitar el remenament de la terra al conrear-la, amb la virtut de promoure la germinació de les llavors sembrades. Aquest tipus de punteig es troba en gairebé totes les danses de caràcter agrari. Segons Miquel Draper, fins el 1850 els balls eren Moixigangues, Pavanès, el Ball de la Cinta, el Ball de Bastons i l'Espolsada, tots molt antics i de marcat caràcter agrícola. A partir de 1850 s'introdueix la Contradansa, el Vals, la Jota, el Passeig, la Polca i l'Americana.

Era tradicional que els balladors i balladores lluïssin la seva millor indumentària, a poder ser estrenada cada any. Durant molt de temps abans de la data del primer ball de la temporada, les dones es confeccionaven un vestit nou segons les seves possibilitats econòmiques, però sempre calia que fos amb tota mena de floritures i d'una roba de la millor qualitat. Entre els motius d'ornamentació es destacaven els que feien al·lusió al món vegetal, com garlandes pel cap amb poms de flors de tela o paper, motius florals a les faldilles fent joc amb el pom de flors que, invariablement, duïen a la mà les balladores i amb el mantó de Manila. En la indumentària dels nois, que també havia variat amb els anys, hi havien els elements florals en els brodats de la faixa.

Els diferents autors coincideixen en destacar que era una ocasió pel lluïment personal i, segons el cas, d'ostentació del nivell social. Era freqüent que encara que la majoria treballaven en feines agrícoles, aquell dia exhibissin gran profusió de joies, sobretot les noies, encara que podien ser deixades per parents i amics. Maspons en el seu article anomena el record encara viu per algunes persones grans, d'uns antics balladors: *"en Puig de Martorelles, una de les cases més riques de la comarca, sortia a ballar amb una botonada tota d'or y a En Perellada de Montmeló ab una de plata de gran valor per lo exquisida"* (sic).

La industrialització i els canvis socials, influïren en la festa

Quina va ser la causa o causes que van fer anar perdent força a la festa? Per què una activitat lúdica tant arrelada al Vallès i que s'havia mantingut durant segles es va anar espaiant i desapareixent en determinats períodes? Després de veure la relació tant evident amb les activitats agrícoles, cal pensar que la transformació d'una economia bàsicament agrària en industrial, hagués influït. La industrialització que va arribar a Catalunya a finals del segle XIX i principis del XX, va propiciar forts canvis socials que, a la vegada, implicaren modificacions importants en els rols familiars i socials de les persones.

Al llarg del segle XIX, una proporció creixent de les persones actives passaren a treballar dins del sector manufacturer, en el qual anaven assolint nivells de productivitat en contínua elevació a causa de la mecanització dels processos, fins arribar a la incorporació massiva i contínua d'un flux d'innovacions que culminarien en el "sistema de fàbrica", que constitueix la gran transformació de l'economia catalana i de qualsevol altra.

La conseqüència més immediata fou el trasvassament de població amb el consegüent augment d'unes zones per sobre d'altres.

A l'increment notable de la població s'hi afegí un augment de la mateixa en edat de treballar, a causa de la caiguda de la mortalitat infantil i la creixent utilització de la mà d'obra femenina, tot propiciat a la vegada per diverses raons, algunes de les quals estarien en el terreny dels hàbits i les tradicions, però d'altres serien estrictament econòmiques, com per exemple el tipus d'estructura industrial i el predomini de les indústries lleugeres.

Està comprovat que, de sempre, les dones havien participat en les tasques agrícoles i de forma especial en el moment de la collita, segant o batent el cereal, també practicaven feines auxiliars com recollir i lligar les espigues o amuntegar el farratge. Sembla ser que el paper de les dones en l'agricultura era més important del que podria pensar-se. Hi ha estudis del ritme regulat dels parts que ens mostren una reducció de concepcions a la tardor o a principis d'hivern, moments de la verema i la collita d'olives, i també una reducció dels naixements nou mesos després del temps de segar i batre el cereal.

En la baixa edat mitjana les activitats agrícoles es compartien amb els treballs domèstics i la cura dels infants. No serà fins l'eclosió de la societat burgesa en que apareixerà la divisió entre activitat productiva i tasques domèstiques; i la identificació de treball remunerat amb l'activitat productiva, mentre que l'activitat domèstica serà no laboral i no remunerada.

A partir dels segles XVII i XVIII, es generalitza la pràctica d'uti-

litzar la mà d'obra rural per preparar i filar material en brut, que al principi serà llana, lli i cànem al Vallès Orienta; i més endavant cotó. Aquest increment té a veure amb el fet que la principal mà d'obra d'aquesta indústria domiciliària eren les dones i els nens; els salaris baixíssims els van convertir en una atractiva força de treball barata. Durant les estacions en que es requeria menys dedicació al camp, la unitat familiar completava els seus ingressos preparant i filant llana o altres materials i, en moltes ocasions, podia esdevenir el principal ingrés. La família participava en el procés però les dones organitzaven la manufactura i n'eren les responsables directes. Això segons Hans Medick⁴ els otorgava un "status" especial.

A l'edat moderna veiem que la unitat familiar o domèstica constituïa el marc de l'activitat productiva reproductiva i que la percepció del temps era molt diferent de com seria després. El treball era discontinu i irregular; discontinu perquè es simultanejava amb d'altres tasques domèstiques, i irregular perquè es treballava quan hi havia feina o quan el cicle agrari ho permetia. Ben al contrari de la societat industrial en que el treball, per tal que fos més rendible, haurà d'ésser continuat, uniforme i regular. A finals del segle XVIII es donarà una paradoxa que esdevindrà la gran contradicció en que es troba la dona. Per una banda es constata la força de treball de les dones com un gran potencial de mà d'obra a orientar vers les fàbriques naixents; i d'altra banda es potencia la imatge de dona de la llar, de mare i d'esposa dedicada a les tasques pròpies del seu sexe.

Una de les conseqüències de tots aquests processos va ser les modificacions de la vida domèstica. La subjecció a un horari fora del domicili va comportar una disgregació desconeguda fins aleshores. Aquests canvis van influir en altres espais de la vida personal i social. Degueren quedar ressentides activitats de relació i de lleure. Les persones, durant segles depenents de la terra i que havien construït els seus mites i totes les seves vivències, fins les més íntimes, sota l'influx del cicle agrari, veien com aquest anava perdent tot el sentit i el protagonisme d'abans.

Hi havien noves situacions, noves necessitats i la manera de viure el temps era diferent. Ja hem vist les arrels agràries del Ball de Gitanes i el protagonisme de la dona en relació de aquestes arrels. Inclús una de les teories sobre el seu nom és que en els seus orígens era ballat només per dones⁵. Les dones ballaven, les dones cosien i preparaven la roba, segurament durant gran part de l'any, fins durant el període en que van ser substituïdes per nenes, haurien de ser les encarregades de preparar vestits i ornaments.

En el context industrial hi ha poc temps per preparar una activitat en la que les motivacions originàries no tenen res a veure amb noves necessitats vivencials. A partir de finals del segle XIX, i de for-

ma especial durant el XX, s'han donat períodes en que el ball s'ha deixat de representar en gairebé totes les poblacions vallesanes. És probable que un estudi més profund ens donés d'altres factors condicionants, com la predisposició negativa envers les festes populars en períodes polítics dictatorials que, o eren prohibides o marginades de tota ajuda o estímul; el creixement caòtic de les àrees urbanes que va ofegar la vida associativa; i de forma més recent, la influència dels mitjans de comunicació.

Per altra banda, ens hem trobat que les ballades a Mollet del Vallès de finals del segle XIX van gaudir d'una participació i un ressó molt important, que podria fer pensar en un contrasentit. Però no cal oblidar que la transformació econòmica va seguir un ritme més lent en la comarca del Vallès Oriental en relació amb altres indrets propers. Durant el segle XVIII es dona una producció agrícola amb bons rendiments, que conviu amb una protoindústria a petita escala dedicada especialment a la llana i amb una artesania que treballa el lli, el cànem i la llana⁶, la qual cosa ens demostra una connexió important amb la terra.

No serà fins a finals del segle XIX, fruit de diferents transformacions, com les millores en les comunicacions, que no s'instal·laran indústries fabrils, però convivint amb una activitat agrícola significativa encara.

A Mollet la indústria tèxtil més antiga és la Fàbrica del Cotó, que el 1870 tenia uns 100 treballadors. El 1898, la Fàbrica de Teixits de Seda Fàbregas s'hi va traslladar des del barri de Gràcia de Barcelona i el 1900 va reprendre la producció amb telers mecànics. Entre les dues fàbriques sumaven 138 telers el 1901, segons consta en la matrícula industrial⁷, que en una població de 2.130 habitants suposa un percentatge força important d'ocupació (una de cada cinc famílies hauria estat relacionada amb el tèxtil) amb una proporció per sexes de tres dones per cada home, proporció que encara es manté avui en dia. Una molletana, antiga treballadora del tèxtil de principis dels anys 30, ens ha confirmat que era freqüent l'alternança del treball a la fàbrica amb les feines agrícoles, sent-ne ella mateixa un exemple. És de suposar, doncs, que era una pràctica que es venia mantenint des dels principis de l'aparició de la indústria fabril a Mollet.

D'altres fonts orals expliquen una vaga el 1902, a Can Fàbregas, a causa de la negativa de permetre fer festa el dilluns de Carnestoltes per celebrar la ballada tradicional. A pesar que, segons sembla, es va resoldre a favor de les persones que hi treballaven aleshores, aquest succés seria el senyal d'uns canvis fonamentals en els ritmes vitals, que haurien d'afectar molts aspectes particulars i socials; així com també ens demostra un arrelament capaç de mobilitzar a obreres i obrers per obtenir la seva continuïtat.

Les ballades a Mollet del Vallès que hi han documentades a finals del segle XIX són les dels anys 1884, que hem esmentat abans, i la del 1887 en "La Renaixensa". Des del 1898 fins el 1905, exceptuant el 1904, en "La Veu del Vallès". Després, fins el 1925 va haver-hi una certa discontinuïtat i períodes en que es va deixar de ballar. A partir de 1925, es recobra fins el 1936, en que es suprimeix fins el 1950, en un intent que no va reeixir. El 1978 marca l'inici de l'etapa actual, amb la recuperació de les tradicions i amb l'interès i participació d'un important sector de la població. La colla actual del Ball de Gitanes realitza actuacions regulars cada any en les diverses poblacions vallesanes, gaudint d'un prestigi en la vida associativa de Mollet; i encara que mai arribi a ser el que va representar en la vida festiva d'altres temps, i a banda d'altres motivacions folklòriques o nostàlgiques, és interessant mantenir-la com la imatge viva d'una part de la història local i peça important de la de tot el país.

NOTES

1. El motiu pel qual les dones van ser substituïdes per nenes, segons Amades, va ser degut al fet que les faldilles havien de ser curtes per poder lluir els moviments de cames i això va motivar el retraïment i la vergonya de les dones i la substitució per nenes de set o vuit anys. També, que hauria sigut més aconsellable allargar les faldilles i que, tot i aquest canvi, hi havien dificultats per reunir balladores, sent freqüent que ballessin colles de balladors sols, i de l'actuació de les mateixes balladores en diverses colles.

ALMIRALL, Valentí. "Consideracions sobre lo Ball de gitanes en lo Vallès" dins *Miscelànea Folk-lòrica*. Ed. Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona, 1887, p. 79-90.

MASPONS I LABROS, Francesc. "Ball de Gitanes en lo Vallès" dins *Miscelànea Folk-lòrica*. Ed. Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona, 1887, pàg. 50-77.

2. AMADES, Joan. *Costumari Català*, v. 2, Ed. 62, Barcelona, 1982, p. 37.

3. Jaume Noró va dedicar un article a la figura del "Manyo" en el volum nº 7 de NOTES de l'any 1993:

NORO I CAMATS, Jaume. "El Manyo" del Bal de Gitanes de 1884 dins *Notes*. Ed. Centre d'Estudis Molletans, Mollet del Vallès 1993, num. 7, p. 103-109.

MOYA, Benvingut. "Els Carnestoltes a Catalunya" dins *L'Avenç*, Barcelona, febrer 1980, num. 24, p. 32-34.

4. MEDICKH, H. "La economia familiar protoindustrial" dins *Industrialización antes de la industrialización*. Ed. Crítica, Barcelona, 1986.

5. PUCHE, Carles i DUCROS, Joan. "Origen del nom del Ball de Gitanes" dins *Quaderns Pedagògics*. Ed. Publicacions del Centre d'Estudis i Documentacions del Baix Montseny, Sant Celoni, 1986, p. 18-19.

6. A.H.M.M.V. Matrícula Industrial, 1895-1914.

7. ABEL, Jordi i JORDANA Jacint. *L'activitat econòmica del Vallès Oriental*. Ed. Oikostau, S.A. Barcelona, 1987, p. 210-211.

BIBLIOGRAFIA I DOCUMENTACIÓ CONSULTADA

- AMADES, Joan. *Costumari Català*. Ed. Salvat Editores i Edicions 62, S.A. Barcelona, 1982, v.2.
- AMADES, Joan. *Biblioteca d'Estudis Comarcals*, Ed. La Casa del Vallès. Barcelona, 1930, v. 1.
- CARO BAROJA, Julio. *El Carnaval. Análisis histórico-cultural*. Ed. Tarus. Madrid, 1983.
- NADAL, Jordi i altres. *Història Econòmica de la Catalunya Contemporània*. Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1994.
- NASH, Mary i altres. *Més enllà del silenci: Les dones en la Història de Catalunya*. Ed. Elfos S.A., Barcelona, 1988.
- NAROTZKY, S. *Trabajar en Familia. Mujeres, hogares y talleres*, Ed. Alfonso el Magnánimo, Valencia, 1988.
- MEDICKH, H. *Industrialización antes de la Industrialización* Ed. Crítica, Barcelona, 1986.
- ABEL, Jordi i JORDANA Jacint. *L'activitat econòmica del Vallès Oriental*. Ed. Oikos-Tau, S.A. Barcelona, 1987.
- MASPONS I LABROS, Francesc. "Ball de Gitanes en lo Vallès" dins *Miscel·lànea Folk-lòrica* Ed. Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona, 1887.
- CABANA, Francesc. *Fàbriques i Empresaris*. Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1994, v. 3.
- NORO I CAMATS, Jaume "El Manyo del Ball de Gitanes de 1884", dins *Notes*. Ed. Centre d'Estudis Molletans, Mollet del Vallès, 1993, núm. 7.
- PUCHE, Carles i DUCROS, Joan. "Ball de Gitanes a Sant Celoni" dins *Quaderns Pedagògics* Ed. Centre d'Estudis i Documentació del Baix Montseny, Sant Celoni, 1986.
- Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès:
Matrícula Industrial 1895-1914.
- Hemeroteca Municipal Josep Mora de Granollers:
"La Veu del Vallès" núms.
168 del 25 de febrer de 1900.
270 del 16 de febrer de 1902.
323 del 22 de febrer de 1903.
374 del 14 de febrer de 1904
478 del 11 de març de 1905.
- Documentació de Sederes Jordi Fàbregas, S.A. cedida pel senyor Joaquim Cuní.
- Fonts orals: Senyor Joan Solé, Senyora Antonia Martí.

MOLLET DEL VALLÈS I “EL CALDERÍ”

Joan Corbalán

El que presento aquí és la conferència que vaig pronunciar amb motiu de la inauguració de la VIATGETECA-95, a principis de juliol, amb alguns petits retocs i il·lustrada amb unes quantes imatges.

Malgrat la proximitat en el temps del tren de Mollet a Caldes, més popularment conegut com “El Calderí”, la gent de Mollet no s’ha interessat gaire per la història d’aquest tren. Ha estat la gent de Caldes de Montbui qui ha tingut més interès sempre en recuperar aquesta història del “seu” tren. Això es podria justificar ja que van ser ells els més interessats (o necessitats, depenent de com es miri) en aconseguir un tren per a la seva població. Mollet del Vallès va comptar molt aviat amb dues estacions de tren que es corresponien amb dues línies diferents de ferrocarril:

—La primera que es va instal·lar al poble va ser la línia que anava de Barcelona a Girona, passant per Granollers. El 1854 es va inaugurar, amb una gran expectació a Mollet, la que seria coneguda com “l’estació de baix”.

—El 1862 s’inaugurava (i sense tanta expectació) “l’estació de dalt” que corresponia a línia de ferrocarril que enllaçaria Barcelona amb St. Joan de les Abadesses, passant per Vic.

El “boom” de les construccions de línies de ferrocarril a l’estat espanyol comença a partir de la segona meitat del segle XIX, una mica tard si el comparem amb la Gran Bretanya, França o els EUA. (*Taula 1*)

QUILÒMETRES DE LES VIES FÈRRIES

<i>Països</i>	<i>1830</i>	<i>1840</i>	<i>1850</i>	<i>1860</i>	<i>1870</i>
EUA	30	4.500	14.400	48.000	83.200
Rússia		27	500	1.591	10.731
Alemanya		580	6.053	11.724	19.719
França	38	497	3.010	9.439	17.733
Regne Unit	91	1.349	10.660	16.797	24.383
Espanya			28	1.935	5.442
Itàlia		20	620	1.404	6.429

Taula 1: El nivell de desenvolupament de la xarxa ferroviària és un bon testimoni per determinar els diferents graus d’industrialització d’Europa al llarg del segle XIX.

Font: García i Gatell. TEMPS, pg. 39.

Durant una primera etapa proliferen moltes empreses que esperaven obtenir uns guanys fàcils i ràpids gràcies a aquest nou mitjà de transport, bé des de l'especulació en borsa o bé dels beneficis que s'esperava podien donar aquestes companyies una vegada que comencessin a funcionar; però això no era així i moltes d'aquestes empreses de ferrocarril tenien una vida molt breu i no passaven de l'especulació borsària, ja que la posada en funcionament d'una línia requeria unes despeses molt importants.

Però continuem amb la història del "Calderí". Caldes de Montbui ha estat una població coneguda des dels temps dels romans degut a les seves aigües termals. Durant una bona part del segle XIX arreu d'Europa els establiments balnearis van gaudir d'una gran acceptació per part de les classes benestants. La mateixa reina d'Espanya Isabel II, amb la seva mare, van visitar els balnearis de Caldes en dues ocasions: durant el 1840 i el 1844. Tot això va crear un clima molt favorable de visitants cap a Caldes que, amb el temps, van originar la necessitat d'unir mitjançant un ferrocarril la població de Caldes amb Barcelona. Però Caldes no era un punt estratègic de les comunicacions en aquell moment.

Mollet del Vallès, durant aquests anys, era una petita població del Baix Vallès que gaudia d'una certa prosperitat. En aquest sentit això ho demostren les dades demogràfiques d'aquest període, mentre que la gran majoria de pobles de la comarca del Vallès Oriental perden població (entre 1860 i 1877 la comarca perdrà uns 1500 habitants) Mollet del Vallès creix considerablement, tot i la segregació de Parets del Vallès cap a la meitat de la centúria (tal i com s'observa a la taula adjunta). Aquest creixement podria està lligat al desenvolupament de les comunicacions, especialment al ferrocarril i al conjunt d'avantages econòmiques que comportarà la seva arribada. (*Taula 2*)

ANY	HABITANTS	CREIX. 1857=100
1857	1376	100
1860	1418	103
1877	1716	125
1887	2012	146
1897	2063	150

Taula 2: Evolució de la població de Mollet del Vallès durant la segona meitat del s. XIX.
Font: Lardín i Corbalán. Elaboració pròpia.

La població de Mollet del Vallès vivia de l'agricultura, bàsicament del conreu del blat i de la vinya, però sense oblidar d'altres conreus com l'ordi, el blat de moro, les mongetes, el cànem...

Existien petits tallers lligats a les tasques que cobrien les necessitats habituals de qualsevol població: manyans, ferrers, carreters, bòbiles, així com tallers de transformació de productes agrícoles com la “fàbrica de pastes de sopa” i la “fàbrica de licors”. Aquestes activitats no són un indicador d'un procés industrialitzador en un sentit modern. No serà fins l'últim quart del segle quan podrem començar a parlar de l'aparició de fàbriques en el sentit més actual del terme, amb fàbriques com la serreria, la Teneria i la fàbrica de cotó.

A nivell polític, el funcionament molletà no difereix de la resta de municipis de la comarca (i d'Espanya): se segueixen les indicacions que arriben des de Madrid, via govern civil de Barcelona. Segons les exigències del moment es fa la revolució del 1868 cremant el quadre de la reina; es jura fidelitat al nou rei Amadeu I; es “consolida” des del consistori la proclamació de la I^a República; es jura fidelitat al rei Alfons XII... Tot això es fa per què s'havia de fer, però tenint en compte que els interessos dels principals terratinents i cacics locals no en sortiran perjudicats.

Pel que fa a les vies comunicació Mollet està situat en una zona de pas entre Barcelona-Granollers-Vic, la qual cosa li permetrà gaudir de certs avantatges. Cal recordar que, en aquell temps, els camins es trobaven en molt males condicions (pensem per un moment en camins de terra per on passaven carros, carretes i cavalleries i la seva consegüent i lògica degradació pel pas d'aquests vehicles, accentuat en èpoques de pluja); hem d'exceptuar els anomenats “Camins reials” que estaven una mica més cuidats. Cada municipi era l'encarregat d'acondicionar-los, amb una mena d'impost que obligava als seus veïns a contribuir a la seva reparació o arranjament amb diners o amb treball personal algun cop l'any. Un clar exemple d'aquestes situacions seria donar la distància horària que separava Mollet de Caldes: 2 hores i 30 minuts. El “Calderí” la reduiria en només 30 minuts.

Els camins i carreteres que existien en aquell moment a Mollet del Vallès eren els que anaven fins:

- * *Sta. Perpètua de Mogoda-Sabadell;*
- * *Parets-Granollers;*
- * *Gallecs-Palau d'Arbúcies-Caldes-Moià;*
- * *St. Fost-Martorelles-Montmeló;*
- * *i l'antic camí reial, que anava des de Barcelona cap a Girona per Granollers.*

No obstant, des del 1837 Mollet estava força ben comunicat amb Barcelona ja que el 1835 la Junta General de Carreteres va decidir

construir/millorar el que seria, més o meny, l'actual carretera nacional 152, amb aquestes actuacions:

1835: *Barcelona-Torre Baró*

1835-1837: *Torre Baró-Mogoda-Mollet*

1841-1843: *Mollet-Parets-Granollers-Canovelles (Bellulla)*

Els primers intents en relació a la construcció d'un ferrocarril a Caldes volien connectar la població directament amb Barcelona, però l'existència de la línia de Barcelona a França (per Granollers) aconsellà la creació d'una nova línia que sortiria des d'un punt d'aquesta cap a Caldes. El punt triat va ser Mollet, on ja existia des del 1854 una línia de tartanes que anava a Caldes, cap als balnearis.

El primer projecte aprovat pel govern espanyol el 1862 concedia "un ferrocarril mogut per cavalleries", sense màquina de vapor, des de l'estació de Mollet (la de baix). El traçat aniria paral·lel al de la carretera que anava des de Mogoda a Caldes, mitjançant un tipus de via ampla. Els estudis sobre la seva explotació eren molt optimistes: s'esperaven unes despeses d'aproximadament 190.000 rals i uns beneficis d'uns 390.000 rals. L'afluència de visitants als balnearis es va xifrar en 10.000 persones a l'any. Però els balnearis van entrar en crisi durant l'últim terç del segle i el "Calderí" en patiria les conseqüències amb nombrosos canvis de propietaris.

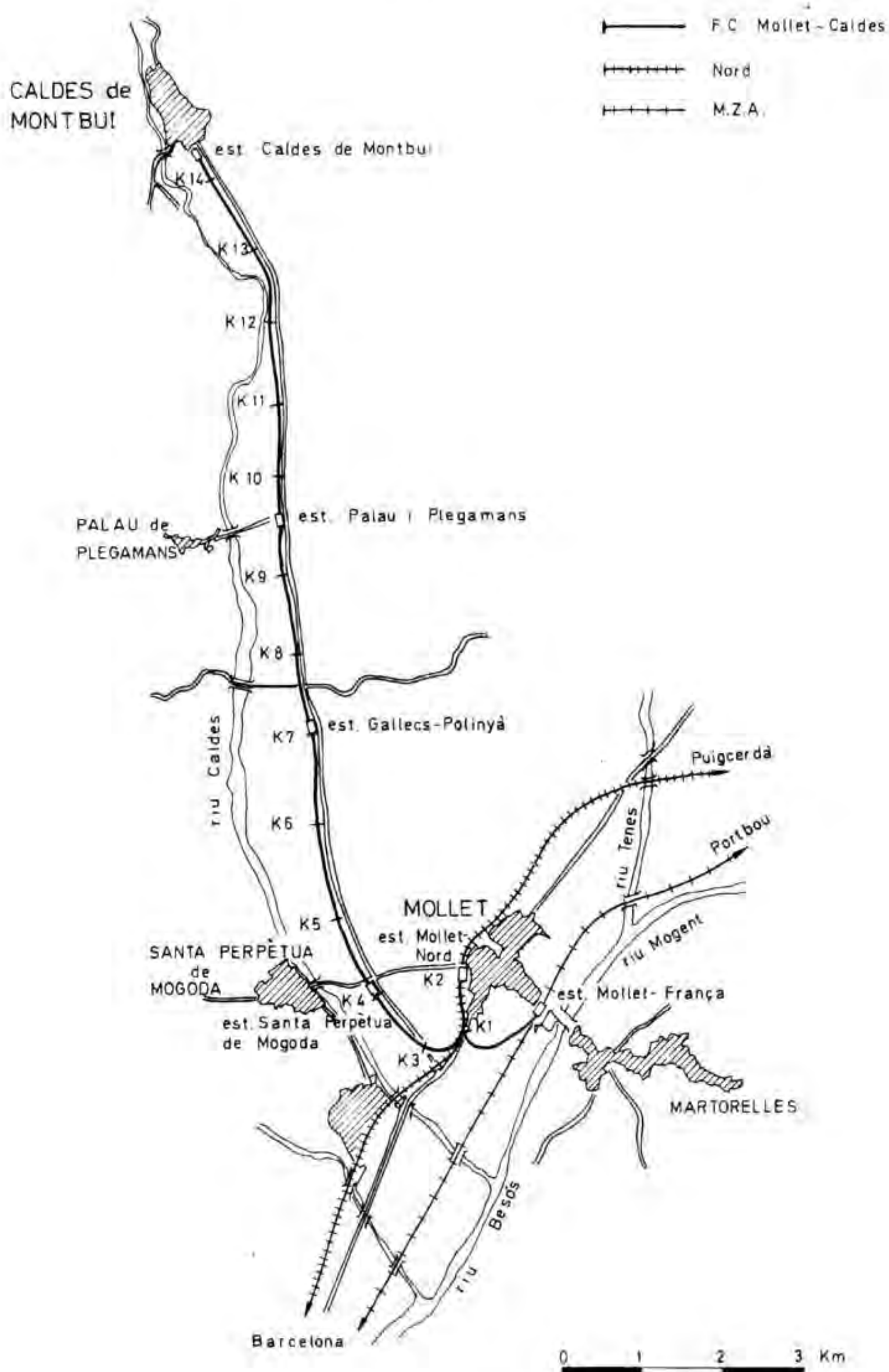
Els problemes econòmics sorgirien ràpidament, fins i tot abans de posar en marxa els vagons. L'expectació creada a la comarca va donar pas a l'especulació, i els propietaris de les terres van posar preus força alts per deixar-se expropiar. A més s'havien de construir un parell de ponts (els del torrents Sec i Bugarai) que van encarir força més les despeses inicials. La construcció de la línia s'inicià el 1864 i les obres es van haver d'aturar poc després fins el 1870, any en què es va subhastar novament la concessió, però amb unes condicions diferents:

- el ferrocarril hauria d'utilitzar la força del vapor, i
- l'empresa s'encarregaria de mantenir la carretera.

Les obres s'iniciaren el 1872 i la Tercera Guerra Carlina va provocar una nova paralització de les obres del ferrocarril. La zona de Caldes i Moià va patir fortament els efectes de la guerra (setge de Caldes i destrucció d'una part de Moià).

El 1878 s'aprovava una nova pròrroga per a la construcció de la línia Mollet-Caldes; el 1879 es cedien a l'esmentada companyia els terrenys de la carretera que havia d'ocupar la via. Les obres començaren a principis del 1880.

NOTES 9



Plànol del recorregut de la via del tren de Mollet a Caldes.

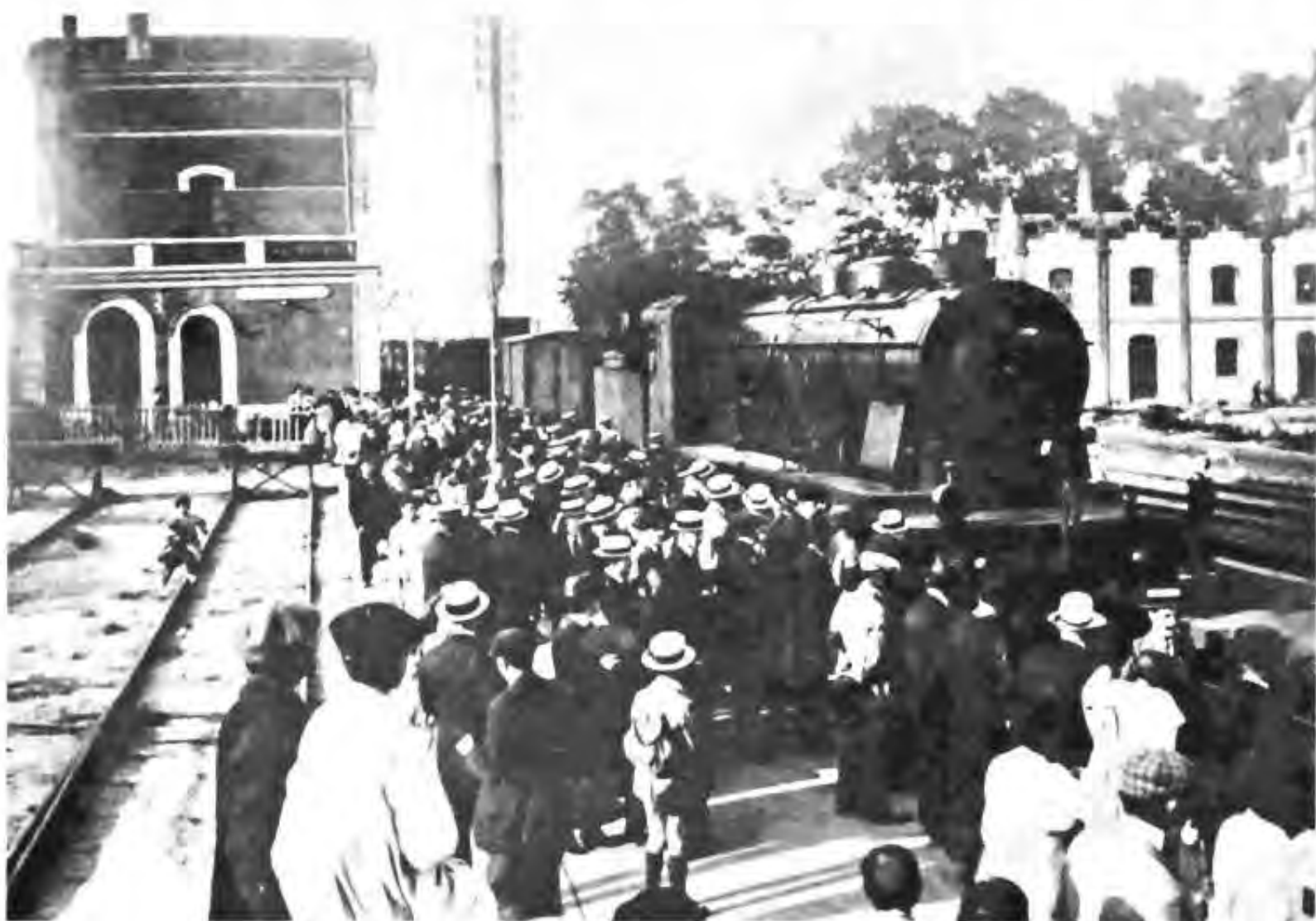
Font: "El tren de Caldes", C. Salmerón

El 14 de juliol d'aquell mateix any es posava en marxa el nou ferrocarril. La seva inauguració oficial no es faria fins el 30 de juliol per commemorar la diada de la resistència de Caldes a un exèrcit carlí el 1873. La festa de la inauguració (a Caldes) va costar unes 4.000 pesetes, 1.000 les va posar l'ajuntament i la resta la companyia. A Mollet, pel que sembla, no hi va haver gaire expectació.

El 1886 el traçat de les vies adquireix el seu dibuix definitiu, amb uns 16 Km. de via i les següents parades:

- * Estació de baix i Estació de dalt, a Mollet;
- * Estació de Sta. Perpètua (un recorregut força complicat, ja que el traçat que havia de fer el ferrocarril tenia una forma com de cul de sac); des d'aquí la via passava paral·lela a la carretera de Caldes;
- * Estació de Gallecs,
- * Estació de Palau, i final del trajecte a
- * Estació de Caldes

El nombre de serveis habitual era el de 4 d'anada i 4 de tornada entre Mollet i Caldes, als quals s'havien d'afegir 2 d'anada i 2 de tor-



Un tren especial de la companyia M.Z.A., remolcat per la locomotora núm. 1115, a l'estació de Mollet-França. A l'esquerra de la fotografia s'observen les dues vies del F.C. Mollet-Caldes. Col. M. Torras (9.6.1918). (Font: "El tren de Caldes", de C. Salmerón).



L'estació de Santa Perpètua (1920). (Foto: Arxiu C. Salmerón).



L'estació de Gallecs. (Foto: C. Salmerón, 1991).

nada que sortien des de Barcelona. Durant la temporada alta dels balnearis, als mesos d'estiu, els serveis s'incrementaven amb un comboi més. El nombre de treballadors del ferrocarril va oscil·lar sempre al voltant d'unes 40 persones, amb una jornada de més de 10 hores i uns sous molt baixos.

Una característica pròpia del "Calderí" va ser la importància relativa del treball femení (molt mitificada a la comarca). Treballaven 3 encarregades del baixadors (Palau, Gallecs i Sta. Perpètua) més 9 "guardaagulles" de passos a nivell. Aquest treball femení té una explicació lògica, i podem buscar exemples al Mollet de l'època i a les indústries (moltes del sector tèxtil i que afavoreixen el treball femení) que s'anaven instal·lant cap a finals del segle XIX. L'aparició d'aquestes indústries no va suposar un traspàs de la població agrícola cap a la indústria; de fet el sector agrícola serà majoritari a la població fins ben entrat el segle XX. El treball a les indústries no comportarà un abandonament de les feines del camp, més aviat va significar un complement econòmic important per a les famílies. Valdria la pena esmentar, per a il·lustrar aquesta situació, la fàbrica de cotó dels hereus de Tomás Vallbé. L'any 1892 donava feina a 185 treballadors, dels quals 25 eren homes i 160 dones. El treball femení al "Calderí" va suposar senzillament això, un complement econòmic per a les famílies, fins i tot dels mateixos treballadors de la companyia. Però si el sou dels homes ja era baix el de les dones encara ho era molt més.

Pel que fa a les tarifes els bitllets podien ser de 1^a, de 2^a i de 3^a categories, i els preus a diferents èpoques es poden consultar a la *Taula 3* que segueix:

ANY	CATG.	MOLLET/ CALDES	STA. PERPÈTUA/ CALDES	GALLECS/ CALDES
1888	1	7.00 rals	5.25 rals	3.75 rals
	2	5.25 rals	4.00 rals	2.75 rals
	3	3.50 rals	2.75 rals	2.00 rals
1905	1	1.95 ptes.	1.45 ptes.	1.00 ptes.
	2	1.45	1.10	0.75
	3	1.00	0.75	0.50
1916	1	2.00	1.50	1.00
	2	1.50	1.15	0.75
	3	1.00	0.75	0.50
1931	1	2.00	1.75	1.15
	2	1.50	1.30	0.90
	3	1.00	0.90	0.60

Taula 3: Preu dels bitllets del "Calderí" en diferents èpoques.

Pot ser útil saber que l'any 1931 anar a veure un partit del Barça costava 2 ptes., anar al cinema 1 pta., una capsa de pastilles del Dr. Andreu 2,60 ptes., una dotzena d'ous 3,67 ptes., i una paquet de tabac 1,50 ptes.

Pel que fa als vagons, els de 1^a classe eren molt luxosos, si atenem a les explicacions dels diaris de l'època, dels millors de Catalunya. Tenien llits per tal de facilitar el viatge a les persones més discapacitades, els seients es recollien automàticament, el passadís permetia els viatgers moure's d'una banda a l'altra del tren, es disposava de vàters...

El "Calderí", com qualsevol mitjà de transport de caire comarcal, va ser un fort vincle d'unió entre els diferents pobles que travessava. Era freqüent el patrocini de les diferents festes majors, però encara van ser molt més importants els combois excepcionals que organitzava amb motiu de les festes majors, especialment per la de Palau. La companyia organitzava un tren nocturn que sortia de Caldes al vespre i s'esperava a l'estació fins ben entrada la nit, que havia de tornar marxa enrera, ja que no podia fer girar el comboi.

La crisi dels balnearis va ser en part pal·liada cap allà els anys 1910 pel transport de graves i llambordes cap a Barcelona (que estava empedrant els seus carrers), i en part per la millora del servei que va introduir des de principis de segle la nova companyia de ferrocarrils que es va quedar el "Calderí" (la Compañía de Ferrocarriles i Tranvías, S.A.). Es van comprar noves locomotores (arribant a 7 el número total de màquines de les que es va disposar), es van millorar les estacions, es va posar tanca de protecció entre la carretera i la via... fins i tot es va pensar en ampliar la línia des de Caldes a Sabadell passant per Sentmenat i Castellar.

Però durant la dècada següent (1920) la modernitat i la política del govern de Madrid van acabar amb la línia de Caldes a Mollet.

- * L'any 1926 va aparèixer la línia d'autobusos Sagalés entre Mollet i Caldes, i a més era la mateixa companyia ferroviària la que s'encarregava de mantenir la carretera en bones condicions. La política de transport que va desenvolupar el govern de Madrid (en aquella època la dictadura que encapçalava el general Primo de Rivera) era la de potenciar els transports per carretera en detriment de les línies de ferrocarril.
- * El 1928 es va electrificar la línia de ferrocarril entre Barcelona i St. Joan de les Abadesses, causant la desaparició dels trens directes entre Barcelona i Caldes.
- * El 1929 es va concedir a l'empresa d'autobusos del Sagalés la línia entre Barcelona i Caldes.

A partir d'aquest moment s'inicia la lenta agonia del "Calderí". El 1932 va deixar de funcionar oficialment. Entre 1937 i 1939 va tornar al funcionament per tal de pal·liar la manca de carburant exis-



Imatge de l'estació d'autobusos Sagalés, a Caldes. (De C. Salmerón, "El tren de Caldes")

tent durant la Guerra Civil; el mateix dia que les tropes franquistes entraven a Barcelona el "Calderí" feia el seu darrer viatge. Hi van haver intents posteriors de posar-lo en marxa, fins i tot es va fer un projecte que uniria Caldes amb Toledo (!), però no va resultar.

Pel que fa a l'anecdotal del "Calderí" podríem destacar:

- Que hi van haver pocs accidents greus. Els més greus eren conseqüència de la manca de paciència d'alguns conductors (de carros i de camions) que treien les cadenes de seguretat per travessar les vies sense temps material de fer-ho.
- A la finca de Can Mayol, sense haver-hi parada, es deixava de tant en tant un passatger; era l'amo de la finca i fundador de la companyia.
- Les "baralles" que protagonitzaven els representants dels balnearis per tal de recaptar clients. Un cop el tren arribava a Caldes hi havia una carreta/diligència que transportava a totes les persones que anaven als balnearis fent un recorregut per la població.
- El nombre de pobres es va incrementar a Caldes (i és de suposar que també va passar a Mollet) a la zona de l'estació.
- El 19 de març del 1926 va tenir lloc a l'estació de Gallecs un crim passional. L'encarregat de l'estació va assassinar la seva

esposa després que aquesta donés a llum una nena. Com que l'home volia un nen i ja tenia moltes filles va matar la seva dona i es va lliurar posteriorment a les autoritats.

- Cap a finals dels anys 20 cada dissabte arribaven a Caldes unes prostitutes procedents de Barcelona, que eren esperades per la mainada (i pels més grans) al so de la locomotora i amb la lletra de "porto putes cap a Caldes, porto putes cap a Caldes"...

Finalment recordar la llegenda negra de que va gaudir el "Calderí": es deia que els passatgers podien baixar del tren en marxa a recollir fruits pel camí i tornar a pujar sense cap esforç, o bé també que aquells que prenien la 3^a classe pagaven menys perquè havien d'empènyer el tren quan arribaven les pujades... El que sí és veritat és que la potència de les màquines estava condicionada a la qualitat del carbó que es feia servir i, aquesta, era molt baixa!

Les màquines 4, 5, 6 i 7 tenien noms:

- la número 4 es deia GALLECS;
- la número 5, PALAU (I VA FUNCIONAR FINS EL 1981);
- la 6, CALDES, i
- la 7 portava per nom REMEI.



La locomotora n^o 5, PALAU, apartada a Ujo (1984). (De C. Salmerón, "El tren de Caldes").

La 5 i la 6 encara resten per ser contemplades en diferents museus de ferrocarrils. La màquina 5 a Astúries i la 6 a Vilafranca.

Bibliografia

Les principals fonts de coneixement sobre “El Calderí” les he trobat en dos llibres:

Salmerón i Bosch, C: *El tren de Caldes. Història del ferrocarril Mollet-Caldes de Monbui*. Són d'aquest autor i del seu llibre d'on provenen totes les il·lustracions.

García Carrera, R: *El Calderí*.

LA TRANSFORMACIÓ DEL PAISATGE URBÀ DEL CARRER JAUME I. MOLLET 1900-1995

Josep Gordi i Serrat

*A Josep Gordi i Ventura
In memoriam*

1. Introducció

Dels més de mil anys d'història de Mollet ben segur que en els darrers noranta-cinc s'han viscut i patit els majors canvis en la transformació del paisatge. La causa d'aquest fet és l'espectacular augment de la població, ja que es passa dels 2130 Hab. a principis de segle a uns 46.000 en l'actualitat.

L'objectiu d'aquest article és sistematitzar els principals canvis del paisatge en el període 1900-1995, a partir de l'estudi de l'evolució del carrer Jaume I que ha estat la principal artèria viària de Mollet i per tant ha marcat el creixement del municipi.

Els elements metodològics que s'han utilitzat per explicar l'evolució i transformació del paisatge molletà són: la consulta bibliogràfica, la recerca i l'anàlisi de fotografies antigues i recents, i les entrevistes amb persones que han viscut de ple aquest procés de canvi paisatgístic¹.

L'evolució paisatgística al llarg del segle XX del carrer Jaume I o l'anomenada carretera general, de Ribes o de Puigcerdà, s'estudiarà

1. - Hem entrevistat les següents persones: Josep Maria Blanch, Josep Galobardes i família, Joan Gordi i Cuní i Vicenç Vilà.

a partir de quatre períodes que mostren quatre instantànies ben canviants d'aquest paisatge urbà: principis de segle, els anys trenta, la dècada dels seixanta i el moment actual.

Finalment, voldríem excusar-nos per si apareix alguna imprecisió a l'hora d'esmentar els cognoms de famílies o els motius o sobrenoms de les cases citades. També agrairíem que qualsevol informació que pogués ampliar aquest article amb noves dades s'enviés a l'adreça del Centre d'Estudis Molletans.

2. Els orígens històrics del carrer Jaume I o carretera de Ribes

L'origen d'aquesta gran arteria que travessa Mollet de sud a nord cal cercar-lo en el Camí Ral o Reial, que neixia a Barcelona i portava, en primer terme, a Vic. L'existència d'aquesta important via de comunicació va comportar que pel bell mig de Mollet passés un notable flux de viatgers. Producte d'aquest fet, al llarg del pas del camí ral per Mollet van aparèixer diversos oficis lligats a les comunicacions, tals com carreters, ferrers, boters.. i també hostals i fondes; com és el cas de l'Hostal del Prat-documentat des del 1746 (Pérez, 1993)-. En el segle XIX aquest camí es convertí en carretera; en concret, entre 1835 i 1837, es construeix el tram que va de Torre Baró a Mollet.

La importància d'aquesta via en el municipi de Mollet resta molt clara si observem el mapa topogràfic de V. Plantada (Plantada, 1893), en el qual s'aprecia, amb molta claredat, com la carretera de Barcelona a Vic era un veritable eix de simetria al voltant del qual havia crescut Mollet.

La importància social d'aquesta via també resta de manifest si tenim present que era lloc de pas obligat per totes les manifestacions socials, tals com processons, la festa dels tres tombs i d'altres. També era el principal centre comercial de la ciutat fins la dècada dels setanta, en que l'excessiu nombre de vehicles que circulaven per la carretera va anar-ne degradant l'entorn. Una de les entitats més antigues que s'hi va instal·lar va ésser la Caja de Ahorros y de Previsión Molletense, nascuda el 1907, i que el 1940 es va fusionar amb la Caja de Pensiones (Ros, 1990). Una segona entitat de gran importància va ser l'Acadèmia Mollet, que es va construir entre el 1917 i el 1920 i que depenia de la família Viñas. També podem comprovar la seva importància comercial si repassem els diferents tipus d'activitats comercials que hi havia des dels Quatre Cantons fins a Can Mutgé a finals dels anys cinquanta. Tot pujant per la dreta del carrer trobavem

la botiga de comestibles dels Vilà, la matalasseria dels Martisella, la botiga dels Rebull -que antigament havia estat una graneria depenent de la família Vilà-, la carnisseria Ribot, una perruqueria, la lleteria Monràs, l'establiment d'en Guallar que reparava ràdios, el forn d'en Casamiquela, un bar anomenat la Marineta petita, el sastre Novelles, Can Filbà que arreglava bicicletes, la carnisseria de Cal Citrolo, la fruiteria de Cal Dalmau, la barberia del mestre Sunyer, Cal Herbolari, Mosaicos Roure del Vallès i l'Ocaso, posteriorment al seu lloc va establir-se una floristeria... Pujant per la banda esquerra s'hi trobaven, entre els Quatre Cantons i el torrent Caganell, un carreter i un ferrer, després del torrent hi havia un boter, els mobles Xicola, Cal Benigno -que és una gasolinera des dels anys trenta-, la lleteria de Cal Dragó, Cal Baster el qual arreglava matalassos i feia guarniments per animals, després hi havia l'antic Bar de la República, que era el lloc d'assaig del «coro» i que en l'època franquista es va convertir en un indret de beneficiència, el forn de pa de Cal Roca, el ferrer Cal Quirze, la lampisteria Guasch, la fusteria Monserdà, una cansaladeria anomenada Tenda Nova, la lleteria Maspons que anteriorment havia estat l'establiment d'un carreter, l'estanc, encara que només hi va ser uns anys de Cal Xafacarros, la botiga de plats i olles de Cal Paluà...

3. La carretera a principis de segle XX

Aquesta gran artèria viària ja la trobem esmentada com a carrer Jaume I en el plànol urbanístic de Domenech Sugranyes del 1913. En aquest plànol apareix la denominació de Carretera de Ribes, que al seu pas per Mollet prenia els noms de carrer Montcada fins als Quatre Cantons i posteriorment carrer Jaume I. Després de la guerra civil el carrer Montcada passa a dir-se Burgos.

Tal com s'observa en la *fotografia 1* el carrer Jaume I o carretera de Ribes tenia una gran amplada, era de terra i presentava dues files d'arbres: a la part alta del carrer hi havia acàcies i més avall plàtans, que no feia gaire temps que s'havien plantat. Aquests arbres separaven l'espai destinat a la circulació de carros i diligències de l'ocupat pels vianants. Ara bé, en alguns indrets hi havia petits sectors encimentats o enrajolats, lligats a la construcció de cases més que a una urbanització del carrer.

Les cases que s'havien edificat al voltant del carrer majoritàriament eren de planta baixa més un o dos pisos. En l'actualitat encara resten alçades algunes cases de principis de segle, essent la més espectacular i més ben conservada la de Can Mutgé que data del 1907.

A principis de segle el carrer Jaume I presentava la seva màxima expressió, és a dir, era un continuum de cases des dels Quatre Cantons fins Can Mutgé. Fora d'aquest sector, la carretera circulava per indrets on predominaven els camps de conreus i les masies. En la fotografia núm.1 també es pot observar com dalt de tot del carrer Jaume I hi ha una masia que no segueix l'alineació del carrer.

Al voltant del carrer Jaume I no només hi havien cases i camps sinó que també s'hi van instal·lar algunes de les primeres fàbriques que es van localitzar a Mollet. La primera i més antiga era el Vapor o el Cotó, que segons els descendents del propietari va ésser construïda el 1835. A la *fotografia 2* podem observar la xemeneia del Cotó al fons a l'esquerra. Aquesta fàbrica s'ubicava davant de l'actual Caixa de Pensions i en el seu lloc hi ha un bloc de pisos d'obra vista. Una segona fàbrica datada de principis de segle era Can Mulà (I.T.I.S.A.), la qual ocupava un gran solar que hi havia més enllà dels Quatre Cantons, en direcció a Barcelona.

En resum, a principis de segle el carrer Jaume I ja era l'eix comercial més important del municipi, al voltant del qual s'havien aixecat un gran nombre de cases que s'alternaven amb alguns camps, masies i fàbriques.

4. El carrer Jaume I als anys trenta

Si observem la *fotografia 3* ens adonem que cap als anys trenta els plàtans s'han convertit en arbres que sobrepassaven els deu metres d'alçada i formaven quasi bé un bosc en galeria per sota el qual transcorre la carretera. Un segon element novedós, veure *fotografia 4*, és que per la carretera de Ribes, que és tal com s'anomena a la postal de l'època, ja circulen vehicles motoritzats. Cal tenir present que el 1931 es va asfaltar per primer cop la carretera. Un altre element que podem observar a les *fotografies 5 i 6* és que al voltant de la carretera, tal com ja comentàvem respecte a la situació a principis de segle, encara no hi ha una continuïtat urbana i, en conseqüència, trobem una alternància entre zones de camps de conreus i cases de carrer. Aquest fet és notable a partir dels Quatre Cantons, ja que una mica abans i després d'aquesta cruïlla hi ha zones de conreus i la mateixa carretera es troba elevada respecte al nivell dels camps. Els elements que es mantenen en el paisatge urbà des de principis de segle són les fàbriques i les cases de cos, encara que aquestes presenten al seu costat unes voreres ben enrajolades, veure *fotografies 7 i 8*.

5. El carrer Jaume I a la dècada dels seixanta

A començaments d'aquesta dècada la carretera s'havia tornat a asfaltar i els plàtans havien desaparegut. Sobre aquest punt cal esmentar que primer de tot van desaparèixer les acàcies, ja que rebentaven les canonades d'aigua, després es van arribar a pintar els plàtans de blanc, finalment es van començar a tallar el 1957, i el 1972 ja no en quedava cap com a resultat de l'aplicació de les directrius sobre carreteres. A principis dels seixanta el carrer no estava del tot urbanitzat, tal com ho mostren les *fotografies 8 i 9*, en concret es pot observar com l'asfaltat s'ha superposat a l'enrajolat anterior i resta un ampli espai que era utilitzat com espai de joc per la mainada o com indret per aparcar. Un element nou que apareix en el paisatge urbà és la filera de pals de la llum que es van acabar d'instal·lar el 1972, any en que també es va acabar d'urbanitzar el carrer deixant als costats de la carretera zones d'aparcament i enrajolant totes les voreres, veure *fotografia 10*.

Pel que fa a les cases, aquestes ja ocupaven quasi la totalitat del carrer i, a principis dels seixanta, encara es mantenia la uniformitat urbana al predominar les cases de planta baixa més un o dos pisos. L'únic espai obert que existia era la finca de la masia de Can Mulà, veure *fotografia 11*. Com que el salt que es produeix entre la dècada dels cinquanta i la dels setanta és abismal, voldríem retrocedir a aquests anys cinquanta per tal d'endinsar-nos més en les característiques socials de la gent que hi vivia en el carrer Jaume I. Per tal motiu presentarem una relació dels principals noms o motius de les cases seguint el mateix ordre que ja ha estat utilitzat anteriorment, és a dir, des dels Quatre Cantons pujant per la dreta o per l'esquerra. Començant per la banda esquerra, primer de tot hi havia la Ferreria Ferrés, després el Carreter Lluís, més endavant l'entrada de Cal Vigatà, tot seguit Cal Boter, Cal Xicola, l'hort de Can Pujol, Cal Benigno, Can Mogas, el Baster i els camps de Can Dragó. A partir de l'actual cantonada amb el carrer Batlle Tura trobavem cal Xafacarros, després unes cases de planta baixa i pis, que encara existeixen i on hi havien viscut diferents famílies, tals com els Rocabert, Garreta o Pol; després hi havia Cal Secretari, que era una magnífica casa amb elements modernistes que havia pertangut al senyor Leandro Alejandro per passar després al senyor Gorina, secretari de l'Ajuntament; més endavant venia: Cal Drapaire, Cal Paluà –veure *fotografia 12*–, Cal Rabassó, Ca la Maria, Cal Badó; posteriorment es

trobaven algunes cases de dimensions més reduïdes, algunes de les quals encara existeixen, una torre que quedava enretirada respecte a la línia de carrer, més endavant apareixien diverses cases que tenien les mateixes dimensions, la primera d'elles havia estat dels Roses, els quals havien estat els antics propietaris i constructors, més endavant aquesta casa va ser comprada pel doctor Vilà, que hi va instal·lar la seva consulta. Si continuem per la banda dreta, en primer lloc hi ha Can Mitjà, és a dir la casa dels Morató-Puigdomènech, després segueix l'Acadèmia Mollet, més endavant hi havia Cal Espardenyer, Cal Tet, Can Capeta, la perruqueria de la senyora M^{re} Dolors Codina, el magatzem de patates d'en Puigdomènech, anomenat "Pepet Dents", després venia Can Viñas, la graneria de Can Plàcias, Can Salvat, Can Caranyena, Can Guallar, el forn d'en Casamiquela, la petita Marineta, la Caixa, el sastre Novelles, la bodega de l'Etapé, la botiga de comestibles de la Maria Lorente, Can Filbà, Ca la Citrola, la carboneria de Can Dalmau, la carnisseria de l'hostal, el barber Sunyer, les cases dels Llangués, després Ca la Ganassa, Cal Calduc, en Pere Serrador, en Sifone, Cal Palacios, Cal Vilarosal, Cal Pepito Xico, el ferrer Joan Muñoz, en Ramon de la Llana, Cal Mutgé, Cal Xupano,...

A mitjans dels seixanta comença un període, que s'allarga fins a finals dels setanta, en que es trenca la uniformitat del carrer ja que moltes cases són enderrocades i en el seu lloc s'aixequen blocs de quatre o cinc pisos d'alçada. Per exemple Cal Secretari i Cal Xafacarros s'enderroquen el 1967 i 1969. D'altra banda, el Cotó va ser enderrocat el 1981 veure *fotografia 13*.

Un fet notable d'aquesta època va ésser el tancament de Can Mulà (1967) que amb els anys es va enderrocar, –veure *fotografies 14 i 15*– i fins fa pocs anys va resta un solar buit.

El resultat final d'aquesta etapa dels anys seixanta i setanta va ser l'establiment d'un nou paisatge urbà caracteritzat per una alternança de blocs de pisos i cases de cos, veure *fotografies 16 i 17*.

6. El carrer Jaume I en l'actualitat

Fins el 1990 el constant pas de vehicles, –sobretot de vehicles pesats–, per l'eix format pels carrers Burgos, Jaume I i avinguda Gaudí, va provocar el manteniment de carrils de circulació amples i dels aparcaments al costat de la calçada, i a la vegada l'existència d'unes voreres de reduïdes dimensions. Aquesta situació va ser qualifi-

cada pels arquitectes que van estudiar aquest eix com a paisatge dur. El resultat de més de vint anys d'intens trànsit ha estat la pèrdua del caràcter cívic del carrer, així com de la seva antiga tradició comercial. Aquesta situació també ha generat la degradació arquitectònica de moltes cases antigues.

A partir de la inauguració de la variant de la N-152, així com de la Ronda dels Pinetons, el gran eix viari de Mollet ha perdut la seva llarga funció circulatòria i comença a convertir-se en un eix cívic i comercial. En l'actualitat només s'ha posat en marxa la remodelació del tram del carrer Jaume I, que s'ha caracteritzat per la reducció dels carrils de circulació i dels espais d'aparcament; augmentant l'espai dedicat a les voreres i reintroduint els arbres, elements de jardineria i un nou mobiliari urbà, veure *figura 1*.

Aquesta nova orientació cívica i comercial comença a donar els seus fruits, ja que s'han remodelat algunes cases antigues, com Cal Mutgé, Can Llargués o Cal Roca; també s'han obert nous locals comercials i finalment s'han construït algunes noves vivendes.

7. Conclusions

Després de repassar, de forma molt sintètica, l'evolució històrica del paisatge urbà de l'eix que longitudinalment travessa Mollet, es posen en evidència dos fets.

El primer és la lluita que s'ha produït entre la circulació de vehicles i les persones, que ha arribat a provocar diverses víctimes mortals. Sobre aquesta temàtica es poden establir dues clares etapes: la primera, que va des de principis de segle fins 1960, es caracteritza per un equilibri entre els vehicles i les persones que va provocar que, al llarg d'aquests seixanta anys, aquest gran eix viari i sobretot el tram del carrer Jaume I esdevingues el principal eix cívic i el carrer més comercial de Mollet; la segona etapa és la que va del 1960 al 1990 i es caracteritza per un predomini de la circulació de vehicles sobre les persones, fet que va generar una constant degradació del paisatge del carrer.

El segon és resultat del que s'ha expressat anteriorment i fa referència a les variacions del caràcter comercial del carrer Jaume I, ja que mentre hi va haver un equilibri entre la circulació de vehicles i les persones el carrer era ple de botigues de tot tipus, moltes d'elles relacionades amb oficis, com carreters, ferrers, boters, matalassers, fusters,..., per tant Jaume I era el veritable carrer dels oficis. A partir

de 1960 comença un lent però progressiu canvi de la fisonomia comercial del carrer, ja que els establiments d'oficis van desaparèixer, els petits comerços també i només es mantenen grans comerços i entitats d'estalvis.

Finalment, desitgem i esperem que el carrer Jaume I torni a convertir-se en un gran eix de passeig i en un espai ple d'establiments comercials, tal com ho havia estat en els primers seixanta anys d'aquest segle.

8. Bibliografia

Pérez, X. (1993) "L'edat moderna" dins *Moledo-Mollet*, Ed. Ajuntament de Mollet del Vallès.

Plantada, V. i Payà, J. (1893) *Geografia local de Mollet del Vallès ab notícia geogràfica-escolar dels pobles dels encontorns y son mapa topogràfic*, Barcelona.

Ros, F. (1990) "Inicis, fundació i desenvolupament de la Caixa d'Estalvi i Previsió Molletense (1907-1928 i 1940)" *Notes* núm.4, Ed. Sala Fiveller.

Ros, F. (1990) *Mollet, el pas del temps*, Ed. Fundació Caixa de Pensions.

VV.AA. (1989) *L'eix cívic de Jaume I*, Ajuntament de Mollet del Vallès.



Fotografia 1. El carrer Jaume I a principis de segle. Fotografia extreta del llibre: Mollet, el pas del temps (1990).



Fotografia 2. El carrer Jaume I el 1903, a la dreta es pot observar Cal Capeta i al fons a l'esquerra la xemeneia del Cotó. Fotografia cedida per Josep Galobardes.



Fotografia 3. El carrer Jaume I l'any 1934, a l'alçada de la cruïlla amb l'actual carrer Vinzia. Fotografia cedida per Josep Galobardes.



Fotografia 4. Els Quatre Cantons als anys trenta.

NOTES 9



Fotografia 5. El carrer Jaume I l'any 1929. Fotografia cedida per Josep Galobardes.



Fotografia 7. El carrer Jaume I a l'alçada de Can Mutgé l'any 1925. Fotografia cedida per Josep Galobardes.

Foto. Busch,
MOLLET VISTA PARCIAL.



Foto. Busch
MOLLET VISTA PARCIAL.



Fotografia 6. Visió del carrer Jaume I des del campanar als anys trenta.
Fotografia cedida per la família d'en Martí Pou.

NOTES 9



Fotografies 8 i 9. El carrer Jaume I a principis dels seixanta.



Fotografia 10. Panoràmica del carrer Jaume I l'any 1963. Fotografia cedida per Josep Galobardes.



Fotografia 11. Visió del carrer Burgos l'any 1962. Fotografia cedida per Josep Galobardes.



Fotografia 12. Cal Paluà



Fotografia 13. Enderrocament de l'antic Cotó que en els darrers anys havia estat una fàbrica de cartrons. Fotografia cedida per Josep Galobardes.

NOTES 9



Fotografies 14 i 15. Fàbrica de Can Mulà i visió del solar buit un cop ènderrocada la fàbrica. Fotografies cedides per Josep Galobardes.

NOTES 9



Fotografies 16 i 17. El carrer Jaume I l'any 1983. Fotografies cedides per Josep Galobardes.

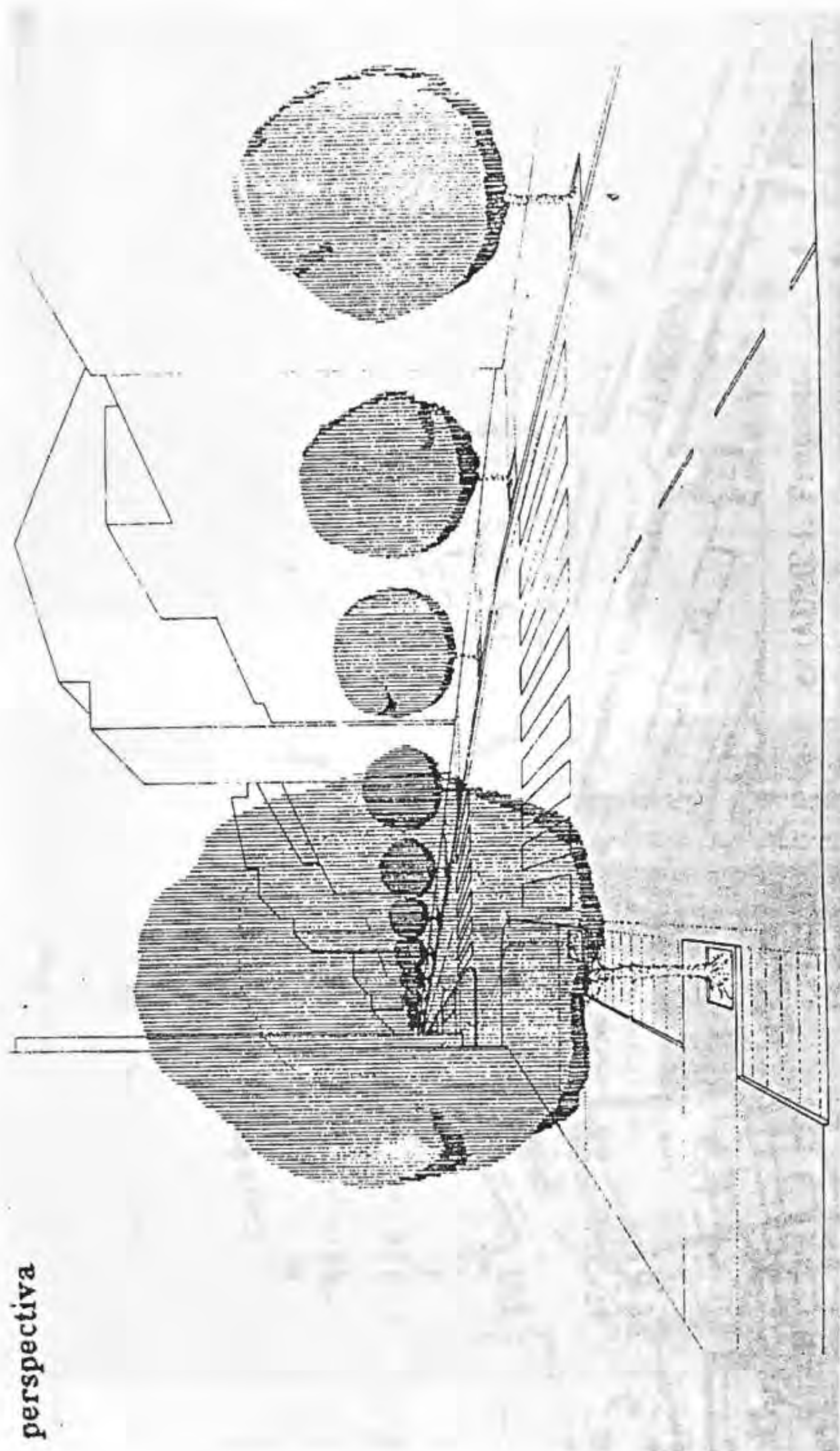


Figura 1. Perspectiva del projecte de remodelació del carrer Jaume I

MIGRACIONS DE SANTA COLOMA DE GRAMENET CAP A MOLLET DEL VALLÈS I EL SEU ENTORN: UN EXEMPLE DE LA DESCONGESTIÓ DE L'AGLOMERACIÓ DE BARCELONA

Antoni Durà i Guimerà

Comença a ser ben conegut que la Regió metropolitana de Barcelona s'està transformant ràpidament pel que fa a la distribució del seu espai residencial. En efecte, mentre el municipi de Barcelona i els que configuren el seu entorn més immediat han perdut un gran volum de població al llarg dels darrers quinze anys, els municipis de la segona perifèria metropolitana estan experimentant un creixement demogràfic considerable.

Fruit d'una recerca més àmplia sobre aquestes qüestions -que ha donat peu a la Tesi de Doctorat de l'autor-, a continuació s'exposen algunes reflexions generals sobre les transformacions que ocasiona aquesta nova tendència, les seves causes i característiques, així com algunes dades obtingudes sobre un exemple concret i prou destacat: la notable arribada de migrants procedents de Santa Coloma de Gramenet cap al municipi de Mollet del Vallès i altres del seu entorn proper.

Immigració residencial i transformació del territori

La descongestió residencial del nucli de la regió metropolitana vers els àmbits més externs és una tendència que es dona de forma constant, i que es preveu que es mantindrà en els propers anys. Així, el conjunt del Barcelonès va perdre 152.354 habitants (un 6,21% de

la seva població) en el període intercensal 1981-1991. En canvi, si de la Regió Metropolitana (les 7 comarques del Pla Territorial Metropolità de Barcelona) s'exclou l'àmbit de l'antiga Comarca Metropolitana (CMB: Barcelona i 26 municipis més), l'increment d'aquesta segona perifèria en el mateix període és de 139.517 persones, és a dir, un 12,22% més respecte als antics residents. A més, les xifres encara provisionals dels darrers anys apunten que es mantindrà aquest ritme de creixement.

De fet, la constatació d'uns saldos migratoris clarament positius respecte a Barcelona i el seu entorn suposa per a molts municipis de l'esmentada segona corona regional -la major part de les comarques dels dos Vallès i del Maresme, la part alta del Baix Llobregat, i també el Garraf i alguns punts de l'Alt Penedès- una situació del tot inèdita després de segles de sagnia emigratòria. En d'altres, en canvi, es tracta sobretot d'un creixement qualitativament molt diferent, tant per les característiques i la procedència dels nous arribats, com pels desenvolupaments urbanístics a que donen lloc. Aquest és probablement el cas de Mollet i alguns dels municipis del seu entorn, que havien experimentat l'arribada d'immigrants dels àmbits rurals espanyols en dècades passades.

Respecte als canvis en el seu territori, en la major part d'aquests municipis succeeix que extensos camps de conreu i també algunes àrees de boscos deixen pas a conjunts de cases en fileres, a l'extensió dels eixamples urbans, o a l'aparició de nous polígons de blocs aïllats, tots ells en bona part impulsats per les diferències de qualitat/preu en el mercat de l'habitatge, i encara per les polítiques públiques de vivenda més recents. Aquestes han propiciat sense excepció l'expansió residencial de la segona corona metropolitana, precisament aprofitant l'esmentada diferència de preus, que no és sinó un reflex de la saturació del Pla del Barcelonès i el seu entorn, i a la que s'afegeix la demanda actual d'espais dedicats a les activitats de serveis: oficines, àrees comercials, equipaments públics, etc. No és menyspreable tampoc la reconversió que s'ha donat en l'ús de moltes vivendes concebudes per a l'estiueig, i que han esdevingut ara residències principals per a molts.

A part de la lògica densificació urbana, el nou creixement ha comportat l'increment de les necessitats: demanda d'escoles, d'ambulatoris, de noves línies de transport públic, millora de la xarxa viària, enfront de la urgència de moltes de les quals els Ajuntaments responen desigualmente segons les seves possibilitats. Creixen també els

eixos comercials als antics nuclis històrics, i les grans superfícies a les cruïlles d'autopistes i carreteres. En definitiva, el futur del municipi està fortament vinculat a les tendències d'aquests moviments residencials, i d'aquí se'n deriva la necessitat de conèixer-los en profunditat.

Causes de la partida dels migrants i selecció del municipi de destinació

En primer lloc, entre les causes generals que expliquen l'espectacular fugida de població cap a la segona corona metropolitana, cal esmentar el desig generalitzat d'obtenir un habitatge -moltes vegades el primer, encara que no sempre- que ofereixi unes condicions relativament bones, amb uns preus prou assequibles. A la qualitat de l'habitatge, però, s'hi afegeix immediatament la valoració dels entorns, més propers als espais "naturals" o a les àrees rurals, o bé senzillament menys densos i on, per exemple, el grau de privacitat és més alt, el tràfic és inferior, i l'aparcament de l'automòbil es resol més fàcilment. Finalment, en alguns casos aquestes motivacions es combinen amb el desig d'aproximació als nous llocs de treball que es creen en aquests àmbits. Però cal dir que la major part dels nous arribats es converteixen ara en viatgers quotidians -els anomenats "commuters"- entre perifèria (habitatge) i centre metropolità (feina).

Pel que fa a la procedència dels migrants en cada municipi, és un fet que la proximitat territorial hi juga un important paper al moment d'explicar-la: raons com un major coneixement del terreny, o el desig -o la necessitat- de mantenir lligams amb familiars o coneguts en el lloc d'origen donen suport a aquest argument. Tanmateix, és igualment important el grau de "selectivitat" que imposa d'alguna manera el municipi receptor. I aquesta es manifesta sobretot a través dels preus del sòl, que actuen com a filtre dels migrants.

Migrants de Santa Coloma de Gramenet cap a Mollet i el seu entorn

El municipi de Santa Coloma, un dels que formen el Barcelonès, es troba actualment en plena dinàmica de descongestió residencial. La raó del seu estudi en profunditat va ser la de posar en relleu no sols el volum del fenomen, sinó també l'existència d'uns processos determinats lligats a les característiques tant de la seva població -d'un nivell socioeconòmic mitjà-baix-, com del seu urbanisme, que mal-

grat les reformes endegades per l'Ajuntament democràtic, arrossega encara una forta densitat i uns dèficits notables. En aquest sentit, una recerca en profunditat ha posat de manifest com els emigrants de Santa Coloma escullen destinacions diferents a les que trien, per exemple, els qui marxen dels barris benestants de Barcelona; i també que les raons del seu desplaçament, o les conseqüències que se'n deriven per a ells, són sensiblement diferents respecte als d'estrats socials més alts.

A partir d'aquí es constata com l'àrea de Mollet i el seu entorn ha tingut un paper important com a receptors d'aquestes migracions. Les raons serien bàsicament les abans apuntades: dins les aspiracions de millora d'habitatge i entorn per part dels migrants, aquests municipis tendeixen a complir la condició de proximitat, combinada amb la d'una major accessibilitat pels seus preus i per la seva àmplia oferta d'habitatge en els darrers anys. El resultat és que una gran part dels desplaçats de Santa Coloma s'està dirigint a aquesta àrea. I també que, a més, són els migrants amb perfils similars als dels de Santa Coloma els que conformen la major part de les arribades a l'àrea. En aquest sentit, s'intenta ara tant fer patent el volum i la distribució dels arribats des de Santa Coloma, com de definir els seus perfils.

El comptatge de les actualitzacions padronals per alta o baixa residencial dels Padrons de 1986 i 1991 de Santa Coloma de Gramenet, ha permès obtenir algunes xifres precises que cobreixen el període 1986-1993, ambdós inclosos. Així, en aquest període es registraren a Santa Coloma un total de 23.983 baixes. D'aquestes, 16.686 es dirigiren a algun altre municipi de la Regió metropolitana, mentre les altres ho feien a la resta de Catalunya, d'Espanya o fins i tot l'estranger. A la segona corona s'hi han dirigit 6.863 baixes, és a dir, un 28,62% del total. Per tant, aquest ha esdevingut l'àmbit majoritari d'atracció dels colomencs. La Taula 1 il·lustra els municipis més destacats com a receptors de migrants de Santa Coloma dins el conjunt de la Regió.

Taula 1: Baixes del padró de Sta. Coloma de Gramenet a la Regió metropolitana de Barcelona: municipis destacats* (1986-1993).

Badalona	4.439	Pineda de Mar	154
Barcelona	3.523	Sabadell	154
Llicà d'Amunt	495	Rubí	152
Mollet	435	Montornès	134
St. Adrià de Besòs	348	Mataró	126
Sta. Perpètua de Mogoda	337	Bigues i Riells	124
Palau de Plegamans	325	Cardedeu	117
St. Fost Campsentelles	300	Montmeló	107
Barberà del Vallès	281	Cànoves i Samalús	103
Premià de Mar	274	Caldes de Montbui	101
Cerdanyola	246		
l'Hospitalet de Llobr.	231	<i>Menys de 100 ..</i>	
Granollers	224		
Montcada i Reixac	199	Parets del Vallès	96
Masnou	191	La Llagosta	58
Llicà de Vall	177	Sentmenat	54
Ripollet	159	Polinyà	40
Terrassa	155	Sta. Ma Martorelles	25
Martorelles	154		

* Inclou tots els municipis amb més de 100 arribades de Santa Coloma, i aquells de l'entorn de Mollet amb més de 25 arribades.

A la taula es posa clarament de manifest la presència de municipis dels dos Vallès a l'entorn de Mollet, bé que també hi ha altres casos destacats en altres àrees. Així, més enllà de les intenses relacions amb Barcelona i Badalona, amb les quals Santa Coloma forma un mateix teixit urbà -i de les quals rep també un considerable nombre de migrants-, val la pena posar de relleu en primer lloc el cas de Llicà de Munt. Es tracta d'un clar exponent de transformació d'urbanitzacions de segona residència en àrees de vivenda principal, fenomen molt estès a la Vall del Tenes. Tot seguit, però, apareix Mollet, on cal apuntar una major diversitat de canvis territorials, amb un notable desenvolupament del casc urbà. Posteriorment, la llista és prou llarga com per a fer evident l'extensió del fenomen en l'àrea aquí tractada.

D'altra banda, una anàlisi detallada dels perfils dels migrants mostra clarament una notable diversificació de les edats dels migrants procedents de Santa Coloma. Així, encara que predomina el grup d'edat entre 20 i 34 anys (un 33,83%, dels qui van a la segona corona), altres grups el segueixen de molt a prop (0 a 19 anys: 32,19%; i 35 a 59: 27,55% per a la mateixa destinació), i encara el grup de 60 i més anys no és irrisori (6,43%). Aquesta distribució reflecteix que es tracta de desplaçaments familiars, per motius residencials, i on totes les generacions s'hi troben implicades.

En quant a les característiques socioeconòmiques dels migrants, són l'expressió de la mateixa estructura de la població colomenca. Més de la meitat dels migrants a la segona corona es caracteritzen per un nivell d'estudis molt baix (fins als primaris, o EGB no completa), encara que si es prenen sobretot els migrants joves, es millora espectacularment el nivell del conjunt, gràcies a la massiva integració en el sistema educatiu. En aquest sentit, encara que molts dels nous arribats es troben encara en situacions professionals poc consolidades, el potencial futur de molts d'aquests migrants joves és un valor molt notable a tenir en compte.

Consideracions finals

A partir de les dades apuntades entorn de la immigració residencial rebuda per Mollet i altres municipis del seu entorn, de les reflexions sobre els mecanismes que la produeixen, i sobre les seves característiques, val la pena apuntar alguns aspectes a mode de valoració del fenomen.

En primer lloc, cal insistir en que la permanència d'aquesta dinàmica aprofundirà els canvis territorials, econòmics i socials de l'àrea, i que, per tant, ha de ser justament valorada si es volen aplicar les polítiques necessàries que atenguin les noves necessitats que es plantegen.

D'altra banda, és clar que el conjunt de l'àrea incrementa notablement el seu paper en el territori metropolità, en la mesura en que la seva centralitat es veu enfortida per aquesta major estructuració urbana.

En tercer lloc, cal dir que mentre la instal·lació de bona part dels nous migrants en aquest àmbit es dóna en general de manera satisfactòria, s'apunten també algunes situacions bastant precàries: és el cas, per exemple, d'urbanitzacions de segona residència reconverti-

des i que es troben mancades dels mínims serveis i infraestructures, i on l'aïllament d'alguns col·lectius (dones, gent gran, menors) és ja un problema greu.

Finalment, val la pena fer notar el potencial que suposa el conjunt dels nous arribats, i especialment de les generacions més joves, les quals han rebut un important bagatge formatiu en els llocs d'origen que ha de donar el seu fruit a la llarga en les noves destinacions. Aquest és, sens dubte, un important actiu que els municipis que, com Mollet i els del seu entorn, rebran en un futur no llunyà a canvi de l'esforç que en l'actualitat duen a terme.

Bibliografia

DURÀ, A (1995): *Mobilitat residencial, contraurbanització i canvi en l'estructura social de Santa Coloma de Gramenet, un municipi de la primera perifèria metropolitana de Barcelona*, Tesi Doctoral inèdita, 2 vols., Dept. Geografia, Univ. Autònoma de Barcelona.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (1992): *Cens de població 1991. Vol. 1: Avanç de dades municipals*.

CABRÉ, A; MÓDENES, J.A.; PASCUAL, J. (1993-94): *Les migracions internes a Catalunya (1981-1991)*, 2 volums, inèdit, Centre d'Estudis Demogràfics.

PUJADAS, I. i altres (1991): "Moviments migratoris intermunicipals a la regió metropolitana de Catalunya", *Papers de Demografia*, 56.

MOLLET: LA GESTIÓ DE L'AIGUA VIA SATÈL·LIT*

Esteve Baqué i Estebe

El 20 de maig d'aquest any passat en el rotatiu «El Periódico de Catalunya» vam poder llegir un article titulat «**Más de 4 millones de personas reciben el agua en sus casas vía satélite**». Aquest titular inicialment ens va semblar gairebé de ciència ficció, però, a mesura que vam anar llegint l'article, comprovàrem que no era que els 4 milions de persones reben l'aigua "via satèl·lit", sinó que la gestió d'aquesta aigua es fa via satèl·lit.

En aquest moment ens podem preguntar: per què cal fer una gestió via satèl·lit de l'aigua que arriba a les nostres llars?

Per entendre millor la gestió que es fa per aquesta via caldria que féssim un repàs de què passa amb l'aigua abans que arribi al nostre poble.

El Camí de l'aigua fins a Mollet

El recorregut comença al pantà del PASTERAL, el qual està sota mateix del pantà de SUSQUEDA, que recull part del cabal del riu Ter. Aquestes dues preses es troben a 120 km de Mollet.

Diàriament en el Pasteral es prenen 600 milions de litres i es fa un primer tractament físic, mitjançant reixes i tamissos.

L'aigua comença el seu camí cap a les comarques de Barcelona. La seva primera parada és la Planta de Tractament de Cardedeu, a 24 kilòmetres de Mollet. En aquesta planta de tractament, els 600 milions de litres que s'han recollit des del Pasteral són tractats amb les tècniques més avançades per tal de deixar l'aigua en les millors condicions pel consum.¹ Des de la Planta de Cardedeu es distribueix

* En un proper article parlarem del tractament de l'aigua a la planta potabilitzadora de Cardedeu.

l'aigua als diversos municipis mitjançant diferents branques, que surten de l'artèria principal de Cardedeu. Per exemple, la primera branca surt cap a Cardedeu i la seva zona d'influència; la segona: La Roca, Granollers, La Garriga, Canovelles, etc. La tercera: Dosrius, Mataró, Sant Andreu de Llaveneres, etc. La quarta és la que ens afecta a nosaltres, que passa per Mollet, Parets, Sta. Perpètua, La Llagosta, etc. (*Figura 1*).

Per no fer aquest article interminable, penseu que hi ha un total de 10 branques que subministren amb aigua del Ter a més de 60 municipis i a uns 3 milions de persones. La resta, fins a 89 municipis i 4 milions de persones, es fa des de la Planta Potabilitzadora del Llobregat, situada al municipi d'Abrera.

Cal que quedi clar que les branques són com les carreteres de l'aigua, les quals van passant per diferents municipis, i en cada municipi hi ha una espècie de parades que anomenem dipòsits de capçalera, que és des d'on cada un dels municipis pren l'aigua que necessita.

Però bé, l'aigua no puja muntanyes tota sola, i quan baixa ho ha de fer en pressions controlades. És per això que, de vegades, segons el perfil del terreny i la situació dels municipis, trobem en les branques estacions de bombament per a superar els desnivells, turbines o ruptors per trencar pressió, etc.

Tot això que hem vist és el que ha de superar l'aigua fins que arriba al dipòsit de Mollet. Però del que volíem parlar era de la comunicació per satèl·lit en la distribució d'Aigües Ter-Llobregat.

La gestió per satèl·lit

En cadascun dels punts estratègics hi ha situada una antena parabòlica. Aquestes antenes són diferents de les antenes domèstiques, que només reben informació en un sentit, per exemple el senyal de televisió. Les antenes que s'utilitzen pel control i la gestió de la xarxa de distribució d'aigua poden rebre i enviar informació al mateix temps.

També cal destacar que aquestes antenes el que comuniquen són els diferents ordinadors que hi ha en cadascuna de les estacions, amb el centre de control.

Aquests ordinadors estan preparats per engegar i aturar bombes, obrir i tancar vàlvules, analitzar la qualitat de l'aigua, mesurar els nivells dels dipòsits, les pressions de les canonades, cabals que es subministren a la xarxa del poble, i altres paràmetres.

Els punts estratègics on hi ha antenes són: La presa d'El Pastoral, la planta potabilitzadora de Cardedeu, les estacions de bom-

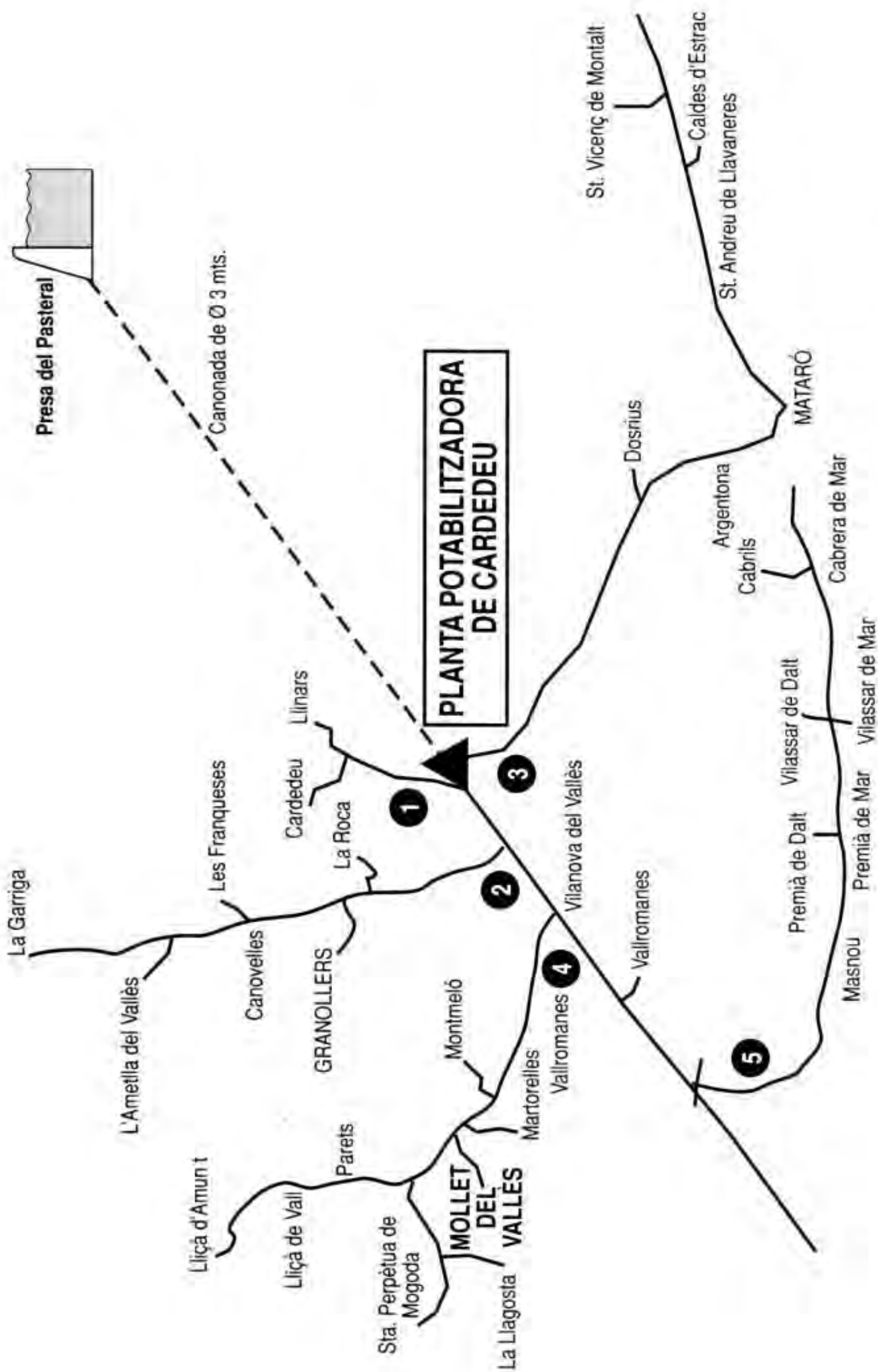


FIGURA 1 **BRANQUES QUE SURTEN DEL VALLÈS ORIENTAL I MARESME.**

Des de la presa del Pastoral, l'aigua arriba a la planta potabilitzadora de Cardedeu i d'aquí es distribueix en cinc branques cap als diferents pobles de les comarques del Vallès i del Maresme.

bament, els dipòsits de capçalera dels diferents municipis, les estacions distribuïdores i la planta potabilitzadora d'Arbrera. En un total de dos-cents punts. (*Figura 2*)

Per exemple, en la presa del Pasteral l'ordinador informa constantment de la situació dels recursos, cabals de sortida, qualitat dels mateixos i, d'altra banda, l'estació també està preparada per rebre ordres del cabal que ha d'enviar cap a la planta potabilitzadora de Cardedeu.

En altres llocs com poden ser els bombaments, l'ordinador recull l'estat dels motors, les pressions d'aspiració i impulsió, engega i atura bombes, vàlvules i compressors, i rep les ordres des del centre de control de quan ha d'engegar i aturar els equips.

En els dipòsits es controla el nivell, els consums i la qualitat de l'aigua.

El que fa la comunicació via satèl·lit és portar a cada moment la informació actualitzada de totes les estacions al centre de control. I fer que les ordres des del centre de control arribin puntualment a totes les estacions.

Els avantatges del sistema

Des que un litre surt del pantà del Pasteral fins que arriba a l'aixeta de la nostra llar han passat al voltant de 24 hores. Porta recorreguts, en el millor dels casos, 200 quilòmetres dins de tuberies, bombes o turbines. Això vol dir que la distribució de l'aigua és com un gran rellotge en el qual totes les seves peces han de treballar sincronitzades. La comunicació via satèl·lit és l'ull que ens permet contemplar més de dues-centes estacions en un radi de 100 quilòmetres i observar el seu correcte funcionament, procurant l'estalvi d'aigua i d'energia i vigilant la qualitat de l'aigua.

A aquest pla de comunicacions i de control centralitzat se'l coneix dins d'Aigües Ter Llobregat com a SACC (Sistema d'Automatització i Control Centralitzat). Van començar a funcionar les primeres estacions a principis de 1995. En l'actualitat ja està implantat a més del 40% de les estacions d'aquesta empresa.

En la *figura 3* podem observar alguns dels paràmetres que són controlats en una estació de bombament:

1. Cabals d'entrada al bombament, de dues artèries diferents. Aquests cabals queden enregistrats cada minut, es poden consultar gràfiques, de fins un any, de l'evolució dels cabals mitjans a cadascun dels cabalímetres.

2. Cabals de sortida de l'estació de bombament; el tractament és igual al d'entrada.

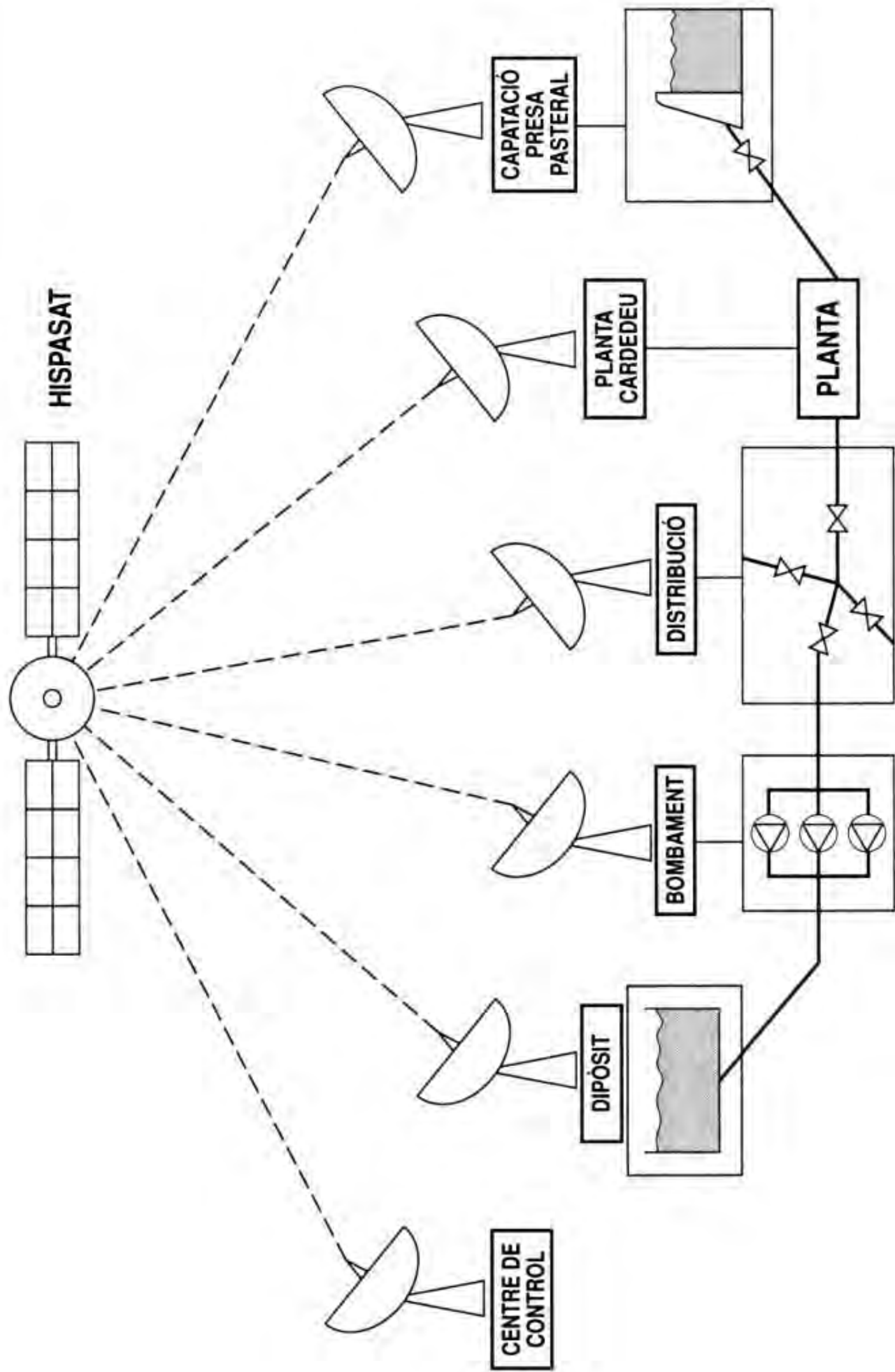


FIGURA 2 **SINÒPTIC DEL PROCÈS DE CONTROL DE SUBMINISTRAMENT D'AIGUA.**

Esquema del procés des de la captació de l'aigua de la presa del Pasteral fins a l'arribada a un dipòsit i com aquest pot ser supervisat des del centre de control.

3. Bombes; segons el color, l'operador sap si estan en marxa, aturades o en defecte. Cadascuna de les bombes té associat el consum, per tal de comprovar-ne el bon funcionament

4. Cloració; l'evolució del clor es segueix contínuament des del Centre de Control. S'enregistra l'evolució i les dosificacions.

5. Calderí anti-ariet; per tal d'esmorteir els cops que produeix l'anti-ariet, hi han instal·lats en les estacions de bombament calderins anti-ariet. En aquest cas la representació gràfica s'utilitza per a observar el nivell de treball.

6. Nivell del dipòsit contra el que està treballant el bombament.

7. Consignes: Depenent de les hores del dia i del cost de l'energia, les consignes de treball són diferents, amb l'objectiu de treballar més quan l'energia és més barata i menys quan és més cara.

Aquesta representació esquemàtica es la que veu l'operador de la sala de control.

El subministrament d'aigua a Mollet

Està previst que, a Mollet del Vallès, el dipòsit de capçalera estigui comunicat via satèl·lit a finals d'aquest any. Ara per ara tots els punts fins a Mollet estan automatitzats.

D'aquí a un any es podrà dir que els 200 milions de litres que rep Mollet mensualment, seran totalment gestionats via satèl·lit, des de la captació fins el servei al dipòsit del nostre poble.

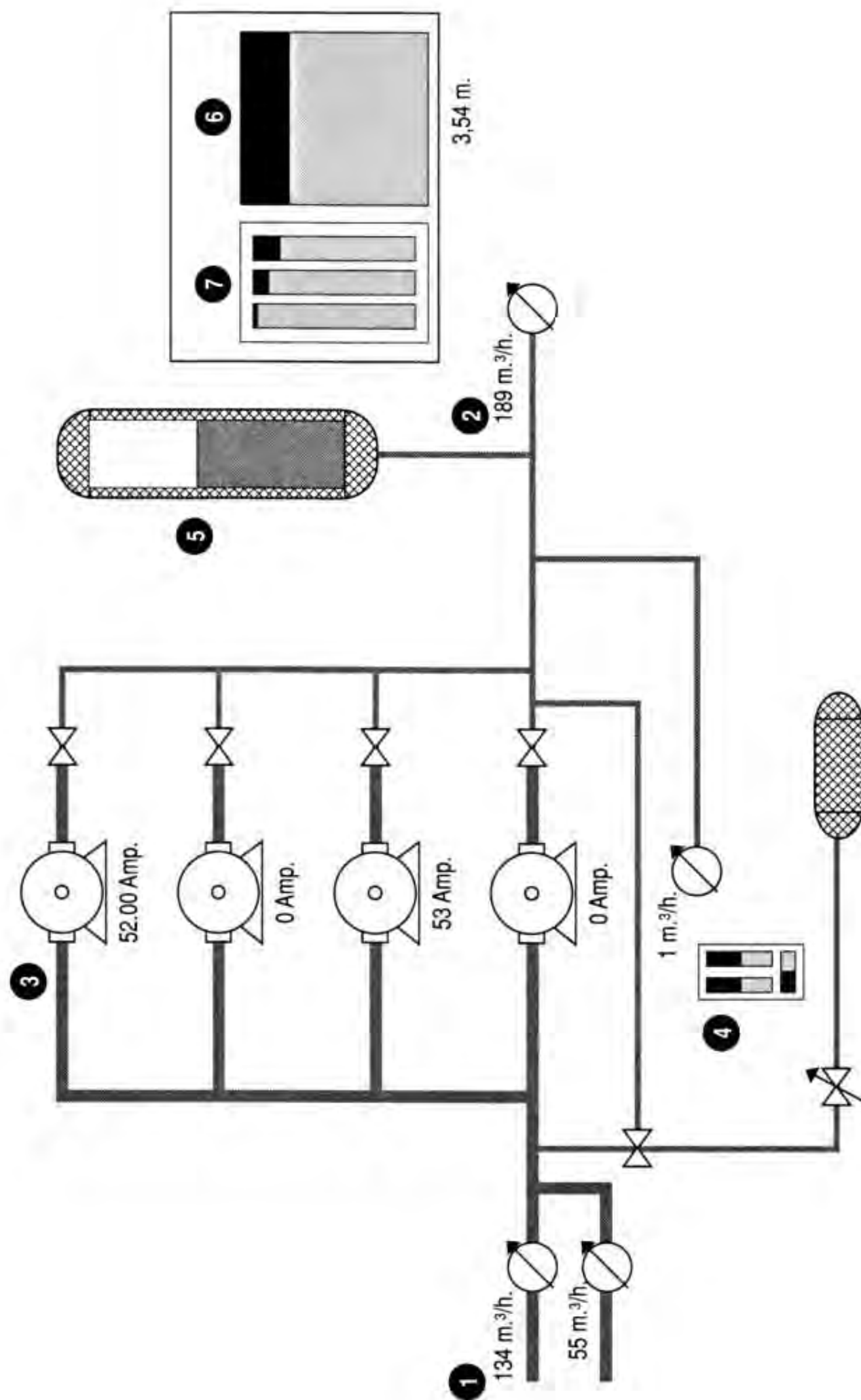


FIGURA 3

Representació esquemàtica d'una estació de bombament i dels paràmetres que són controlats des del centre de control.
L'operador del centre de control disposa de representacions similars per poder realitzar la supervisió de les estacions.

APÈNDIX:

Aigües Ter-Llobregat

Per aprofitar millor els recursos hidràulics a les comarques situades a l'entorn de Barcelona, el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei 4/1990, que creava AIGÜES TER LLOBREGAT (ATLL), comens d'abastament d'aigua.

ATLL gestiona i tracta els recursos hidràulics per a més de 80 municipis de la província de Barcelona.

Des de la Planta potabilitzadora de Cardedeu, la qual només tracta aigua de Ter, es subministra a les comarques del Maresme, Vallès Oriental, Vallès Occidental i Barcelonès. El subministrament mig d'aquesta planta és de 600 milions de litres diaris.

Des de la Planta potabilitzadora d'Abrera, que té la captació del riu Llobregat, se subministra a les comarques de l'Anoia, Baix Llobregat, Vallès Occidental i Barcelonès. En el futur està previst de fer arribar el subministre a les comarques de l'Alt Penedès i Garraf.

La Planta d'Abrera tracta una mitjana diària de 150 milions de litres.

El subministrament a Mollet es fa des de la Planta potabilitzadora de Cardedeu, la qual subministra una mitjana mensual de 200 milions de litres. Això representa un 80% del consum total de Mollet. El 20% restant, és a dir uns 40 milions de litres, corresponen a recursos propis de la zona.



ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ DE MOLLET A LES ELECCIONS AL PARLAMENT DE CATALUNYA DE 1995

Ramón Renedo Yangüas

*A la meva mare, al meu pare
i a la meva germana.*

1. Introducció

Un dels fets més transcendents de la vida política democràtica el conformen les Eleccions, on es trien els representants dels ciutadans pels diferents òrgans legislatius i executius nacionals, autonòmics i municipals. Davant les eleccions els mitjans de comunicació de masses realitzen uns esforços determinats, de professió i ideològics alhora. El propòsit no és només informar als seus lectors —o al seu auditori— dels esdeveniments propis de la Campanya Electoral, sinó que sovint busquen influir en aquests perquè donin el seu suport a una formació política concreta mitjançant editorials i articles d'opinió, contribuint així al debat democràtic de les idees. També el tractament de les notícies, és a dir, la quantitat d'espai dedicat —generalment diferenciat d'altres seccions del mitjà—, la forma de titular-les, el to de l'article o la redacció, la importància gràfica i el número de periodistes destacats als actes, lluny de constituir un fet innocent és una bona mostra de les preferències del mitjà en quant a política i ideologia d'aquest. I allò que és vàlid pels mitjans generalistes i multimèdia —de difusió internacional, estatal o autonòmica— també ho és, almenys en teoria, pels més petits i especialitzats com són els

comarcals, els locals, les revistes d'informació general i les polítiques.

D'aquests mitjans, dels locals, en parlarem aquí, prenent com a objecte d'estudi els mitjans de comunicació molletans. Si abans dèiem que les eleccions són un fet transcendent de la democràcia podem afirmar que també ho són periodísticament: visites de polítics i candidats, «mítings», actes, discursos, consignes i polèmiques... Tot això genera un important volum de notícies i anècdotes, que si més no, representen un repte pels mitjans locals. L'esforç informatiu realitzat per la premsa local per donar a conèixer als seus conciutadans tots aquests fets determinarà tant la seva professionalitat com la seva pròpia capacitat d'influència i credibilitat davant l'opinió pública local, és a dir, la seva posició com a força política i social.

Els mitjans de comunicació molletans analitzats són (per ordre alfabètic): «L'Esclat», «Canal Cent Televisió», «Mollet, a Mà», «Nou Vallès Ara», «Ràdio Mollet del Vallès», «Televisió Mollet» i «La Tribuna Vallesana». Hem de dir que, malgrat l'existència d'un gran nombre de mitjans de comunicació a Mollet, set en total, apareguts quasi tots ells als anys noranta, no n'hi ha encara una historiografia que tracti de la seva formació i evolució, o de llur activitat política i social als darrers anys, el seu mercat publicitari i difusió. Amb el present estudi, però, no pretenem cobrir aquest buit, el qual aniria més enllà del propòsit d'aquesta obra que, com el lector pot suposar, no és altre que oferir una panoràmica de l'actuació de la premsa local a la campanya electoral catalana de novembre de 1995.

Per fer aquesta anàlisi hem dividit l'estudi en tres parts diferents. A la primera observarem els aspectes generals de la campanya electoral a Catalunya, fixant-nos en les seves incògnites polítiques, la situació social viscuda durant aquells dies, d'una manera breu. A la segona part, descrivirem la situació política i social molletana als mesos de campanya i pre-campanya, les incògnites electorals i els fets —i particularitats— de la campanya política pròpiament dita. Per últim, presentarem una descripció de l'actuació dels mitjans estudiats, precedida per una exposició de la metodologia de l'estudi.

2. Aspectes generals de la campanya electoral per les eleccions al Parlament de Catalunya de 1995

Amb la publicació en el D.O.G.C. del dia 26 d'octubre, del Decret de dissolució del Parlament de Catalunya, començà —oficiosament— la cursa electoral dins un ambient d'inestabilitat política i

social a l'Estat i d'un aparent desinterès dels ciutadans que va fer pensar en una forta abstenció que després no es produí. Abans, el dia 18 del mateix mes, van fer-se públiques les llistes de candidats de les catorze candidatures, cinc de les quals tenien força possibilitats d'aconseguir escons al nou Parlament: les presentades per CiU, PSC, ERC, IC-EV i PP, els mateixos partits que ja tenien representació parlamentària a l'anterior legislatura.

La campanya ha estat de les més breus, del divendres 3 fins el divendres 17 de novembre, catorze dies marcats per tres incògnites. La primera, la possibilitat de la pèrdua de la majoria absoluta per part de CiU, compromesa pel pacte de governabilitat de l'Estat signat amb el PSOE i els escàndols de corrupció (Prenafeta, Planasdemunt, Roma...) i per les friccions al sí de la coalició (Roca i Duran Lleida). La magnitud de la devallada del PSC-PSOE afectada per la situació del PSOE a tota Espanya¹ i pel suposat enfrontament entre Raimon Obiols i Joaquim Nadal va ser el segon interrogant. La darrera qüestió que havia de resoldre l'electorat era qui assoliria la tercera posició en vots i escons, posició disputada per tres forces: ERC —que va aconseguir-la a les eleccions de 1992— IC-EV i el PP.

Les propostes electorals dels diversos candidats van reflectir els temes socials de més actualitat: la corrupció política i financera va ésser un dels plats forts, especialment després de la reactivació del «cas De la Rosa», que va recobrar actualitat als darrers dies de campanya. L'atur —amb les crisi de SEAT i NISSAN com Teló de fons—, les propostes fetes per diversos partits vers una profundització de l'Estatut d'Autonomia i el consens sobre la Normalització Lingüística —trencat pel Partit Popular— van ésser també els grans temes de la campanya electoral.

En l'aspecte informatiu, tot i reconèixer la bona cobertura feta pels principals mitjans, convé destacar la baixa audiència obtinguda per l'únic debat entre els cinc presidenciables emès conjuntament per TV3 i la 2 de Televisió Espanyola el primer dia de campanya². Segons el canal autonòmic, l'audiència fou de 440.000 persones, és a dir, un 21,2 per cent dels espectadors. La pel·lícula de Tele 5 (Depredador), a la mateixa hora, va superar el milió d'espectadors³. Aquest desinterès contrastà, però, amb un dels índex de participació més alts enregistrat a unes eleccions autonòmiques a Catalunya, nou punts superiors a les anteriors del 1992⁴.

3. Aspectes de la campanya electoral a Mollet del Vallès

Després de les darreres eleccions municipals de maig de 1995, es va produir un canvi polític caracteritzat per la pèrdua de la majoria absoluta del PSC, tot i tornar a guanyar-les, un lleu increment percentual de CiU —insuficient però per augmentar el nombre de regidors que ja tenia—, l'estancament d'IC-EV i la irrupció del PP com quarta força política local i consistorial ⁵. Aquests fets van provocar una major activitat política i l'aparició de la necessitat d'arribar a pactes i acords entre els partits amb representació al consistori molletà.

A Mollet, la pre-campanya es va obrir amb la notícia de la crisi convergent a nivell local, i les protestes veïnals pel projecte del Pla Especial de Reforma Interior⁶. Una altra notícia important, almenys localment, fou la inclusió de l'actual alcaldessa de Mollet, Montserrat Tura, a les llistes de candidats del PSC per la circumscripció de Barcelona⁷. Els dos esdeveniments socials més importants —pel número de persones afectades— van ser dos assumptes laborals: l'Expedient de Regulació de l'Ocupació (ERO) presentat per la direcció de l'empresa SEUR —i les seves conseqüències: enfrontaments treballadors-directius, detinguts, denúncies i manifestacions— i, per altra banda, la suspensió de pagaments d'Indústries Rabasa⁸.

Les incògnites electorals a la nostra vila van consistir en saber quina seria la primera força de la ciutat, si el PSC de l'alcaldesa i candidata al Parlament Montserrat Tura, o CiU de Josep Rebull i Jaume Español, i esbrinar si el PP es consolidaria al deu per cent dels vots i, si més no, si llur creixement a les passades eleccions va deure's a un vot cojuntural o de càstig.

Una particularitat destacable d'aquestes eleccions consistí en posar a Mollet dins el «mapa» polític de la campanya. Per primer cop, i amb l'excepció del cap de llista d'ERC, Àngel Colom, tots els presidenciables dels principals partits van realitzar actes i mítings de relativa importància, dels que van fer-se ressò els mitjans de comunicació nacionals i autonòmics. Tanmateix, altres personalitats i alts càrrecs polítics van fer actes de propaganda a Mollet recolzant les seves formacions. Aquesta és la cronologia: El dia 25 d'octubre, Rafael Ribó (IC/EV) va donar una conferència a la Marineta, Ignasi Riera, també d'Iniciativa per Catalunya, va fer un míting el diumenge 5 de novembre. Joaquim Nadal, del PSC va fer el mateix el dia 6, seguit de Jordi Pujol (CiU) el dia 7, que fou abordat al carrer per un grup d'insubmissos. El dimecres, Aleix Vidal-Quadres (PP) i Xavier

Bosch (ERC) fan actes a Mollet. El dijous següent, CiU donà una conferència sobre l'educació amb la presència de Lluís Gavalrà, Àngels González i Josep Font. El dissabte 11 de novembre, el Conseller de Benestar Social, Antoni Comas, va provocar una polèmica electoral en parlar de la ràpida construcció d'una escola a Can Besora⁹. El diumenge 12, el President del Parlament d'Andalusia, Diego Valderas, juntament amb Joan Saura i Jordi Comas van demanar el vot per a IC-EV. Els actes de campanya van finalitzar el dia 15: Marta Ferrusola per CiU i Jordi Solé Tura i Marcel Planellas pel PSC van donar el punt i final a la campanya a Mollet.

Les seccions locals van editar llurs propis cartells i anuncis i octavetes per completar la propaganda dels seus partits. En dos d'aquests fulls de propaganda hi ha un possible delictes electoral: A l'anunci-invítació fet pel PSC el dia 14, aparegué l'escut municipal juntament l'anagrama del partit i l'«slogan». Per altra banda, CiU —Mollet va editar un «Avís important» sobre la revisió cadastral que va repartir a les darreres hores del dia disset i que va ésser al carrer a la jornada de reflexió¹⁰. Cap d'aquests fets— que ens limitem a assenyalar, —sense jutjar-los—, fou denunciat per la premsa o per altres partits.

4. La premsa local i la campanya electoral de novembre de 1995

L'objectiu d'aquest assaig, tal com anunciàvem al començament, és l'anàlisi de l'actuació dels mitjans de comunicació local al període de campanya electoral de novembre de 1995. És per això que hem estudiat allò que va publicar-se o emetre's entre els dies 3 i 17 del mes en qüestió. Resten fora les informacions sobre el dia 19, és a dir, les cròniques de la jornada electoral i els resultats. Això és degut a que amb aquestes informacions els mitjans no busquen influir —ni poden fer-ho— a l'electorat, mentre que durant la campanya sí.

Feta aquesta consideració inicial, passem ara a exposar la metodologia emprada per l'estudi dels mitjans de comunicació de Mollet. Primerament els hem dividit atenent a la seva forma: impresa (o escrita), radiofònica i audiovisual. Classificació planera¹¹ que malgrat tot ofereix unes avantatges que afavoreixen el nostre propòsit:

a) Perquè la rapidesa radica en el seu suport material (paper/ones electromagnètiques) i, per tant, seria absurd comparar les activitats de la premsa escrita —limitades per la data d'aparició i els processos de redacció, elaboració, impressió i distribució— amb les d'una ràdio o una televisió, amb processos molt més àgils com són

les transmissions en directe o en viu de les notícies¹². Aquesta diferència tècnica té també la seva importància en parlar de la capacitat professional del mitjà (la ràdio i la televisió poden ésser més ràpides, però donen les notícies amb menys profunditat per raons de temps).

b) Donat que no n'hi ha grups «multimèdia» locals (empreses periodístiques amb varies capçaleres i mitjans diversos), aquesta classificació ens permet veure als diversos mitjans en el seu àmbit precís, facilitant la labor d'establir semblances i divergències informatives, editorials i comercials entre competidors.

c) En comparar mitjans semblants podrem, per tant, observar millor l'objectivitat i rigor informatiu de cadascun d'ells. Els set mitjans queden classificats de la següent forma:

a) Premsa escrita: *L'Esclat*, *Mollet a Mà*, *Nou Vallès Ara* i *La Tribuna Vallesana*.

b) Premsa radiofònica: *Ràdio Mollet del Vallès*.

c) Premsa audiovisual: *Canal Cent Televisió* i *Televisió Mollet*.

Amb aquests criteris hem analitzat les següents dades: 1) Data d'aparició i/o emissió del programa; 2) Número de notícies electorals publicades o emeses i llur relació amb el total d'articles apareguts. En analitzar *Ràdio Mollet* i *Canal Cent* hem cronometrat els seus espais i la duració de cada notícia, fent una «parrilla» de programació. Les dades que aquí publiquem són els resultats totals; 3) La línia ideològica del mitjà. Hem d'advertir al lector que, a excepció de *Nou Vallès Ara*, cap altre té editorials i hem hagut de basarnos en altres dades, com la història del mitjà i els seus clients publicitaris per intentar definir —o almenys aclarir— les seves preferències ideològiques; 4) El rigor informatiu, és a dir, la precisió de la notícia. Advertim que quasi tots els mitjans tenen un gran número de col·laboradors no professionals —sobretot els més nous—, estudiants de periodisme majoritàriament, pel que els errors observats són, ben segur, deguts més a la manca d'experiència que no pas a una dolenta professionalitat. De totes maneres, i per aquest motiu, no ho hem tingut molt en compte; 5) Lligat a l'anterior hem analitzat l'objectivitat, concepte de difícil accepció, que podem definir no solament com la comprovació de les notícies amb diverses fonts, sino també la relació entre la importància real dels fets i la donada pel mitjà: no és pas el mateix un fet que afecta a centenars de persones que a una sola, per exemple; i 6) La publicitat: la seva forma i contingut; i el número d'anuncis de propaganda política (i institucional) i el seu percentatge sobre el total.

Els resultats de la nostra investigació s'exposen a continuació.

A) PREMSA ESCRITA *(Vegeu quadre I)*

– *L'Esclat*

«*L'Esclat, revista de comunicació i acció veïnal*» és la publicació periòdica que edita el «Col·lectiu Humanista de Mollet» filial de la secta «La Comunitat». Les activitats d'aquest grup van començar l'abril de 1994, centrant-se en fer proselitisme i difondre la seva doctrina des de les pàgines de la revista i organitzant xerrades-col·loqui al seu local social¹³. El col·lectiu ha intervingut també al moviment ecologista local mitjançant la «Taula Pro-Referèndum Salvem Gallecs» que el seu dirigent local, Enrique Collado, ajudà a crear.

Al número 16 de l'Esclat (novembre 1995) no s'inclou cap informació electoral o política, ni cap anunci de partits. Els onze articles publicats són els següents: sobre el Moviment Humanista, 5 (45,5%), notícies varies, 5 i cultura 1 (9%).

Encara que la comunitat ha demostrat tenir interessos polítics en el passat¹⁴, i que va presentar-se a les Eleccions Generals de 1993, aquest any va decidir no fer-ho a les autonòmiques.

– *Mollet a Mà*

«*Mollet a Mà, setmanari d'informació local i serveis*» va fer llur aparició al mercat l'any 1993 com revista exclusivament publicitària. Un any després, i en arribar a un acord amb l'Ajuntament per incloure la publicitat institucional d'aquest, començà a publicar informació local que, escassa en un principi, va augmentar amb el decurs del temps.

La seva línia editorial va veure's influenciada segurament per aquest conveni, publicitari segons uns, subvenció segons altres, xifrat en tres milions de pessetes¹⁵, ja que l'Ajuntament, a més de convertir-se en un bon client era, gairebé, l'única font informativa del setmanari. A l'ampliar-se l'espectre polític molletà després de les municipals, *Mollet a Mà* començà a incloure més informació sobre els altres grups municipals i col·laboracions de llurs líders.

Mollet a Mà va publicar tres números de la seva revista: el 144 (3-11-95), el 145 (10-11-95) i el 146 (17-11-95). Al primer la portada s'obria amb el «Èxit de la diada castellera de Mollet»¹⁶, tema al que va dedicar un reportatge de tres pàgines. Recollia també l'oposició veï-

Q U A D R E I
Desglossament de les notícies per temes, publicades als mitjans escrits

Mitjà	Data	N.º de notícies	E.	P.	C.	ES.	Altres	Op.
<i>Mollet a Mà</i>	3-11-1995	22	2 (9 %)	4 (18,8 %)	6 (27,3 %)	6 (27,3 %)	2 (9 %)	2 (9 %)
<i>Mollet a Mà</i>	10-11-1995	22	6 (27,3 %)	2 (9 %)	3 (13,6 %)	6 (27,3 %)	3 (13,6 %)	2 (9 %)
<i>Mollet a Mà</i>	17-11-1995	29	5 (17,2 %)	5 (17,2 %)	9 (31 %)	6 (20,6 %)	1 (13,4 %)	3 (10,3 %)
<i>TOTAL Mollet a Mà</i>	—	73	13 (17,8 %)	11 (15 %)	18 (24,7 %)	18 (24,7 %)	6 (8,2 %)	7 (9,6 %)
<i>Nou Vallès Ara</i>	17-11-1995	14	1 ¹ (7,14 %)	—	5 (35,7 %)	—	4 (28,6 %)	4 (28,6 %)
<i>La Tribuna Vallesana</i>	8-11-1995	24	2 (8,33 %)	6 (25 %)	5 (20,8 %)	5 (20,8 %)	6 (25 %)	—
<i>L'Esclat</i>	15-11-1995	11	—	—	1 (9 %)	—	5 (45,5 %)	5 ² (45,5 %)

(1) Editorial sobre les eleccions.
(2) Articles sobre el moviment humanisme.

Clau: E (Electoral); P (Polítiques); C (Culturals); E (Esportives); Altres (Altres notícies); OP (Opinió).

nal al PERI¹⁷ i una resolució del darrer Ple¹⁸, com a temes destacats. El 145 dedicava un ampli reportatge als esdeveniments electorals¹⁹. Parlava també de l'ERO presentat per SEUR-Barcelona²⁰ i duïa una entrevista amb Vicenç Llorca (Premi «Octubre» de 1955)²¹. El darrer número presentava aquesta notícia a la portada: «Per Nadal Mollet tornarà a tenir cinema»²². A l'interior dóna notícia de la suspensió de pagaments de Rabasa²³ i una informació sobre el grup ecologista Cànem²⁴.

Observem una certa falta de rigor informatiu: la crisi de SEUR, que afectava a 850 persones —la meitat de les quals eren molletencs— i que es va tancar amb un atropellament d'un treballador en vaga per part d'un directiu de l'empresa, detencions i denúncies, fou objecte de dues notícies en pàgines interiors. La notícia de la vaga indefinida convocada pel Comitè d'Empresa apareix quan ja estava retirada²⁵. Rabasa no fou objecte de millor tractament.

Al llarg dels tres números van publicar-se 13 notícies electorals (amb força objectivitat: tres notícies de cada partit, menys el PP amb 2 notícies), un 17,8% de tota la informació. Onze notícies polítiques (15%), divuit culturals (24,85%), divuit d'esports, sis notícies vàries (8,2%) i set articles d'opinió (el 9,6%). Per veure el desglossament de cada número remitem al lector al *quadre I*. Els anuncis electorals van ser nou, repartits així: PSC, 4; CiU, 2; IC-EV, 1; PP, 1; i ERC, 1. També van aparèixer 8 anuncis institucionals.

L'article de Frederic Ros «*Dues veritats, una comparença, un epíleg*»²⁶ mereix una mica d'atenció. Està datat al ¡1932!, i demana el vot per «...ajudar a l'estructuració d'una Catalunya nova»²⁷, recomanant a l'electorat que «en emetre llur sufragi, cal que ho facin pensant en Catalunya i per Catalunya»²⁸. És possible, i diem això perquè l'autor no ho afirma pas, que pensava en l'«Acció Catalana» o en l'ERC de Companys. En tot cas, al costat d'aquest article podem observar un anunci a tota pàgina de CiU. Acte deliberat o simple coincidència? Ens inclinem a creure que ens trobem davant un cas de propaganda subliminal —el lector, en veure aquest «binomi visual», rep un estímul psicològic per sota del llindar de la consciència— que no és pas l'únic. Al mateix número aparegué una notícia sobre l'Associació contra els abusos de Poder, vinculada al MOC, al costat d'un anunci d'ERC, partit que comparteix al seu programa electoral les idees de l'insubmissió. Les raons per aquest tipus de propaganda se'ns escapen en aquest moment.

— *Nou Vallès Ara*

Aquesta revista aperiòdica fou fundada l'abril de 1992 amb el nom de «Vallès Sud» i d'aleshores ençà va patir diversos avatars i constants canvis de nom i format. «Vallès Ara» al juliol de 1994 i «Nou Vallès Ara» des de maig de 1995, va passar d'ésser propietat privada a estar gestionada per una associació lligada a la «Taula de Joves de Mollet». Novament a mans privades, ha abandonat la qualitat informativa dels seus inicis i ha anant desvirtuant-se com revista d'informació local, fet demostrable pel número de novembre de 1995, aparegut el dia 17 —darrer de campanya— i que presenta a la portada aquests titulars: «Final de temporada magnífic dels castellers de Mollet i Granollers», «Estudiants de la UAB protesten pel nou model de transport públic» i «Bon balanç del cicle comarcal de concerts de rock»²⁹. Ni notícies sobre la campanya, política local, el PERI o SEUR i Rabasa. Res que ens recordi la data electoral llevat un estrany editorial animant a l'electorat a «fer pinya»³⁰. Els onze articles apareguts van distribuir-se així: notícies culturals, 5 (35,7%); articles d'opinió (cartes dels lectors incloses), 5; i 4 notícies varies (28,57%).

Només publica —suposem que per allò de «noblesse oblige» i per recordar-nos les eleccions— un anunci d'ERC i un altre d'IC-EV a la contraportada (el 3,22% dels anuncis)³¹.

Amb aquestes dades podem afirmar que *Nou Vallès Ara* va fracassar si allò que pretenia era informar de les eleccions i orientar el vot de llurs lectors, alhora que va demostrar la manca de rigor informatiu i periodístic. Sembla que la direcció actual de la revista està més preocupada per la publicitat que per la informació.

— *La Tribuna Vallesana*

Aquest nitjà de comunicació fou l'encarregat d'escalfar la pre-campanya electoral al mes d'octubre, en descobrir els problemes interns del Comitè Local de CDC-Mollet. La notícia, donada a conèixer al número 85 de la revista³², destacava la intervenció del president local d'UDC, Jaume Español i el seu recolzament a Josep Rebull, president local de CDC i portaveu de CiU a l'Ajuntament. El fet de donar aquesta notícia (un autèntic «scoop») no deixa d'ésser sorprenent: primer, perquè *La Tribuna* és, ideològicament, a l'òrbita de CiU³³ i perquè publicar les desavinències al si de la coalició en període pre-electoral podia ser perjudicial per aquesta. Arran de l'aparició d'aquesta informació, Josep Rebull va fer una campanya de premsa per

negar qualsevol escisió o enfrontament, i responsabilitzant a la premsa local de magnificar allò que només era un «debat intens provocat per les expectatives generades pels bons resultats electorals de la nostra formació (...)». Respecte a l'article de la Tribuna, crec que és tracta d'un «culebró»³⁴.

Començada la cursa electoral, *La Tribuna* no tornaria a fer referència a aquesta crisi al número de novembre aparegut el dia vuit. Val la pena destacar el tractament favorable donat al pacte municipal entre CiU i PSC per aprovar l'increment de les taxes al Ple del 26 d'octubre: «Leve subida de las tasas municipales para 1995»³⁵. L'article, signat per José M^a Español, és especialment benèvol amb la coalició. Altres notícies d'interès per la revista van ser les reaccions veïnals pel PERI i l'estat del parc d'automòbils de Mollet, temes de la seva portada.

En quant a informació electoral, *La Tribuna* va oferir dos articles-reportatges: «Mollet del Vallès volverá a tener representación en el Parlament» i «19-N: las elecciones autonómicas se presentan con interrogantes»³⁶, és a dir, el 8% del periòdic. Sis notícies polítiques (25%), cinc culturals (20,8%), cinc esportives i cinc notícies varies completen el número. Els anuncis dels partits eren quatre, PP, IC-EV, CiU i PSC. Hi ha també quatre anuncis institucionals o públics (el 10,4% de tota la publicitat).

Si en fer l'anàlisi de *Mollet a Mâ* (veure l'apartat corresponent) havíem assenyalat la presència de propaganda subliminal i advertit el lector que no ens trobàvem amb un fet aïllat, era perquè havíem observat altres exemples com aquest a *La Tribuna*. En efecte, a aquesta revista trobem casos de binomis «notícia-anunci» de caire polític... i comercial. La propaganda dels partits apareix al costat de la informació electoral³⁷; un comunicat de l'Associació de Comerciants de la zona centre acompanya una notícia sobre la Federació de Comerciants de Mollet de la qual forma part³⁸; una entrevista amb el conseller de Planificació Urbanística i Medi Ambient de Mollet, Manel Carreira, va flanquejada per dos anuncis pagats amb fons públics³⁹; un reportatge sobre l'assegurança d'automòbils emmarca el corresponent anunci d'una assessoria— asseguradora i una crònica de la inauguració de les obres del carrer Vínzia, es completa amb un anunci de la federació de comerciants de dit carrer⁴⁰.

Podem concloure dient que *La Tribuna* desaprofita el tema de la campanya i les eleccions: menys del deu per cent del seu espai. Tanmateix, no va esperar als principals actes i visites de polítics per

oferir aquesta informació als seus lectors. Però, això si, va incloure grans anuncis de propaganda política, el més petit dels quals va consistir en un «peu de pàgina» i el més gran dues pàgines senceres.

B) PREMSA RADIOFÒNICA (*Vegeu quadre II*)

– Ràdio Mollet del Vallès

Amb la incorporació a la direcció de Ràdio Mollet del Vallès d'Anna Vallcorba —procedent del Mollet a Mà— va potenciar-se la franja horària dedicada als informatius, afegint nous espais i reestructurant els existents⁴¹. D'aquesta forma, «Comarca 38» emès a l'una de la tarda, va passar a anomenar-se «Notícies» i va augmentar la seva durada des dels trenta minuts a una hora. Aquest espai és el que hem analitzat, ja que es tracta d'un informatiu «pur» —sense contertulis o comentaris que provoquin distorsions—. Hem estudiat els espais dels dies 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16 i 17 de novembre. Com que el primer dia de campanya no va produir-se cap acte electoral, i els caps de setmana no s'emet aquest programa, no hem tingut en compte aquests dies.

És molt poca la informació sobre les eleccions, quasi mitja hora d'un total de deu hores analitzades, menys de tres minuts diaris de mitjana. Senyalem que el dia amb menys informació electoral fou el dia 14: trenta segons. Per contra, el dia 7 va dedicar-se més temps a aquest tema: cinc minuts i vint-i-cinc segons.

Tenint en compte la quantitat d'actes i visites de polítics i candidats a Mollet, podem afirmar que la cobertura va ser baixa; tan sols va parlar-se dels actes a Mollet, desaprofitant la xarxa de corresponsals a Sta. Perpètua de la Mogoda, La Llagosta, Parets del Vallès i Granollers. Hi ha una manca de programes d'entrevistes als presidenciables i candidats quan aquests van visitar la ciutat, possiblement per una improvisació a la producció de l'informatiu, fet que observem també als altres mitjans de comunicació de Mollet. Malgrat això, va emetre's un debat electoral entre personalitats locals i comarcals⁴².

Si les lleis electorals⁴³ obliguen als mitjans públics a observar una certa proporcionalitat entre el temps dedicat a cada partit i llur representativitat parlamentària, podem afirmar que Ràdio Mollet no va tenir les idees molt clares: CiU i PSC haurien d'haver obtingut quasi-el mateix temps, i el mateix podem dir pel que fa a IC-EV i PP,

QUADRE II

Desglossament de la graella de l'Informatiu «Notícies» de Ràdio Mollet del Vallès (13:00 - 14:00 p.m.)

Dia	Local	Eleccions	Comarcal	Portaveus	Esports	Serveis i anuncis	Repeticions	Sintonies
6	9 m.	1 m.	5 m. 30 s.	—	4 m.	4 m. 15 s.	20 m.	16 m.
7	2 m. 45 s.	5 m. 25 s.	9 m. 5 s.	12 m.	4 m.	6 m.	8 m.	11 m. 10 s.
8	7 m. 20 s.	1 m. 58 s.	8 m. 10 s.	12 m.	4 m.	2 m. 35 s.	8 m.	17 m.
9	13 m. 40 s.	1 m. 40 s.	7 m. 50 s.	12 m.	4 m.	2 m. 35 s.	12 m.	7 m. 35 s.
10	7 m. 35 s.	3 m. 50 s.	11 m.	17 m.	4 m.	6 m. 55 s.	6 m. 55 s.	10 m. 50 s.
13	9 m. 35 s.	3 m. 30 s.	6 m. 50 s.	—	7 m.	4 m. 30 s.	12 m.	17 m. 45 s.
14	14 m.	30 s.	6 m. 40 s.	7 m.	6 m.	6 m. 10 s.	6 m. 30 s.	13 m. 10 s.
15	13 m. 15 s.	1 m.	4 m. 55 s.	6 m.	4 m.	5 m. 10 s.	17 m. 30 s.	8 m.
16	15 m. 50 s.	4 m. 30 s.	4 m.	9 m. 50 s.	4 m.	4 m. 45 s.	9 m.	8 m. 50 s.
17	16 m. 25 s.	2 m. 50 s.	3 m. 30 s.	20 m.	4 m.	4 m. 45 s.	—	9 m. 35 s.

i que IC-EV no podia —com a quarta força al Parlament— tenir més temps que ERC—. El minutatge de les emissions de l'Informatiu «Notícies» ens dóna el següent: 8 minuts, 25 segons per CiU, 5 minuts pel PSC, 3 minuts i 15 segons a ERC, 4 minuts i 3 segons a IC-EV i 1 minut i 28 segons al PP. També van dedicar un minut per parlar de les taules electorals, el cens i altres informacions semblants. En total 23 minuts i 13 segons en dues setmanes d'informatius, és a dir, el 4,4% del total. Vegem ara els temps i percentatges d'altres informacions: 109 m. de notícies locals (18%), 88 m. per les comarcals (11,3%), 98 m. 15" d'entrevistes amb portaveus locals (16%)⁴⁴, 45 m. i 45 s. per l'esport (7,8%), 46 m. i 30 s. d'anuncis i serveis (7,75%)⁴⁵ i 93 m. de repetició de notícies (15,5%). El desglossament diari podrà veure-l el lector al quadre II.

Els informatius de Ràdio Mollet van ocupar-se de la crisi de SEUR i Rabasa amb celeritat, però donant-hi molt poc temps. El dia 14, els enfrontaments entre treballadors i directius va merèixer dos minuts i quaranta segons, deu menys que una informació sobre el voluntariat a Creu Roja. A aquest mateix informatiu, la situació de Rabasa va ocupar 1 m. 30 segons⁴⁶. Altre exemple: el dia 17, la desconvocatòria de la vaga indefinida a SEUR va ser tractada amb 2 minuts, Rabasa, 2 m. 10 s. i la caça furtiva a Gallecs 3 m. 30 s.⁴⁷.

No va oferir-se cap anunci de propaganda política als minuts anteriors o posteriors a aquests informatius.

C) PREMSA ÀUDIOVISUAL *(Vegeu quadre III)*

– Canal Cent Televisió

Canal Cent Televisió va néixer amb el nom de TV Sant Fost l'any 1986. Al 1989 va ampliar la seva cobertura a Martorelles i al setembre de 1992 va convertir-se en Canal Cent, emitint també per Mollet. En febrer de 1995, i després de signar un acord amb l'Ajuntament per difondre llur senyal des de la torre de comunicacions del Parc de la Creueta, va traslladar la seu social al carrer Madrid de la nostra població.

La seva programació consisteix, bàsicament, en un informatiu (Notícies al Cent), documentals de producció externa, entrevistes, pel·lícules, vídeos musicals i retransmissions de plens municipals.

QUADRE III

Temps dedicats als diversos temes als informatius de Canal Cent TV
(Director Kiko de la Torre)

Data	Duració Tot.	N.º de notícies	Es.	P.	C.	ES.	Altres	Op.
5-11-1995	31 m.	9	—	4 15 minuts	5 16 minuts	—	—	—
12-11-1995	28 m. 20 s.	9	—	2 6 m. 45 s.	3 9 m. 25 s.	—	4 11 m. 50 s.	—

Clau: E (Electoral); P (Polítiques); C (Culturals); Es (Esportives);
Altres (Altres notícies); OP (Opinió).

En una entrevista, Joan Santjoan, director del Canal, diu quines són les seves fonts de financiació: «Ens financiem amb publicitat, treballs i subvencions dels tres Ajuntaments. L'Ajuntament de Sant Fost ens cedeix el local, paga llum i telèfon. Els de Mollet i Martorelles ens ajuden (sic) a mantenir les emissions». I acte seguit afegeix: «Les subvencions dels tres ajuntaments no ens condicionen la informació (...), tenim molt clar que som una entitat privada i que no ens podem deixar manipular»⁴⁸.

No va aparèixer cap informació electoral als noticiaris d'aquesta televisió, com ja va passar a les eleccions municipals de maig⁴⁹. L'espai «Notícies al Cent» del dia 5-11-1995 va dedicar 15 m. a la informació política —plens municipals— (el 48%), i 16 minuts (52%) a informació cultural. L'informatiu del 12-11-1995 dedica 6 m. 15 s. a la política (24%), 9 m. 25 s. a la cultura (33,6%) i 11 m. 50 s. a altres notícies (42,5%).

La desinformació contrasta amb els seixanta passos d'anuncis del PSC i CiU, emesos entre els dies 8 i 17 de novembre, a les diverses franjes horàries de llur programació.

– *Televisió Mollet*

Aquest mitjà de comunicació ha estat una de les grans decepcions informatives. No ha emès cap noticiari a les campanyes electorals de l'any 1995 (maig i novembre). L'única programació al novembre van ser vídeos musicals de la MTV (Music Television, canal per satèl·lit) els dies 13, 14, 15 i 16 unes quantes hores al dia, no sempre les mateixes.

TVM inicia el seu camí el dia 22 de gener del 1995 amb la voluntat expressa d'un dels seus promotors, Josep Rebull⁵⁰ de «fer un bon mitjà de comunicació»⁵¹. De llavors ençà ha emès un únic programa de producció pròpia (la festa de presentació del Canal). La resta del temps ha emitit vídeos musicals, ha efectuat connexions en cadena amb TV3 —suposem que amb caràcter de prova— o simplement la carta d'ajustament.

5. Els mitjans de comunicació locals en la campanya electoral

Hem definit els trets més importants dels mitjans locals de forma individualitzada. Hi ha, però, uns elements comuns a tots ells que considerem claus per a comprendre llur actuació el novembre de 1995. Tot i no existint pas un control OJD o EGM per aquests, podem calcular una tirada mitjana de cinc mil a sis mil exemplars per a la premsa escrita⁵² que és, més o menys, la contractació mínima a la que obliga una impremta. La difusió, calculant entre tres i quatre lectors per exemplar, seria del 35 al 57 per cent de la població molletana, índex força elevat però probable, ja que són revistes gratuïtes i, per tant, assequibles. La difusió de Ràdio Mollet i les Televisions locals és, gairebé, incerta.

Amb aquestes dades podríem pensar que la penetració social és molt elevada, però d'ésser així, ¿com justifiquem uns resultats electorals que no reflecteixen els esforços propagandístics dels partits a Mollet fets des de la premsa local? La major presència del PSC (65 anuncis i 63 de CiU, 3 d'IC-EV i PP i 2 d'ERC al conjunt dels mitjans) no fou suficient per aconseguir un triomf a les urnes; ni l'escassa presència del PP fou obstacle per assolir el 10 per cent dels vots; ni la d'ERC per treure més de mil vots.

Pot deure's això a un manifest fracàs de la propaganda o va ser la premsa molletana que va fracassar-hi? Amb matisos, ens inclinem per aquesta última hipòtesi: naturalment, a unes eleccions autonò-

miques el votant romandrà més influenciat per la situació general del país que no pas per la local, i en aquest punt l'eficàcia de la propaganda local és dubtosa. Però el fet és que la premsa de Mollet no ha fet res per orientar el vot dels seus lectors amb editorials, comentaris o articles d'opinió que, quan apareixen, no han estat massa afortunats —cal recordar aquí l'article de F. Ros «Una comparença...»⁵³. Tampoc podem entendre, doncs, l'ús de propaganda subliminal al *Mollet a Mà* i *La Tribuna*, propaganda que hauria d'haver-se empleat en suport de les línies editorials pròpies i no pas dels anuncis polítics.

Aquesta publicitat és un dels punts més dèbils dels mitjans. A excepció de *L'Esclat*, *Ràdio Mollet* i *Televisió Mollet* —per motius ben diversos— a tots ells la propaganda política representa una important font d'ingressos, però se'ls hi dóna més importància gràfica que a la informació electoral: 8 pàgines d'anuncis contra 8 d'informació al *Mollet a Mà*, 4 a 2 a *La Tribuna*, 1 a 0 en el *Nou Vallès Ara*... En efecte, a excepció de *Mollet a Mà*, que supera al 17%, a cap altra mitjà supera el deu per cent del total.

Els altres temes importants (PERI, SEUR, RABASSA) o no apareixen o quan ho fan és a pàgines interiors, o donant-els-li molt poc temps als informatius. Poca objectivitat en el tractament d'aquestes notícies i, a vegades, inexactituds. En veure això, podem parlar de Mitjans de Comunicació local o d'empreses publicitàries que tenen una mica d'informació per dissimular el producte? Aquest és un altre debat. Podem concloure, no obstant, dient que s'ha volgut informar a la ciutadania, quan es va aconseguir fer-ho, amb més entusiasme que professionalitat. És possible que siguin necessaris molts anys i un canvi de conceptes per començar a parlar de veritables mitjans de comunicació a Mollet.

NOTES

1. Descens que després no va produir-se amb la magnitud que els sondeigs pronosticaven. Del 27,5% assolit al 1992 al 24,8% a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1995.
2. TV3 i La 2 de TVE, dia 3 de novembre a les 22.00 p.m.
3. El Mundo de Catalunya, 7-11-1995, pàg. 17, col. 5^a.
4. L'índex de participació al 1992 fou del 54,9%. Al 1995 el 64%.
5. En aquesta ocasió el resultat fou el següent: PSC 7.523 vots i el 42%, CiU, 4.173 vots (23%), IC-EV 3.400 vots (19%), PP 1.918 vots (11,6%) i ERC 543 vots (3%). El consistori va quedar format així: PSC 10 regidors, CiU 5, IC-EV 4 i PP 2. (Font: Mollet a Mà, n^o 122 (del 3 al 9 de juny de 1995), (pàg. 8).
6. La Tribuna Vallesana, n^o 85 (octubre 1995), pàgs. 6 i ss. i Mollet a Mà, n^o 142 (20 oct.-1995), pàg. 5.
7. Mollet a Mà n^o 142, pàg. 12.
8. El Mundo de Catalunya (15-11-1995) pàg. 18 i Mollet a Mà n^o 146 del 17-11-1995, pàg. 17.
9. Aquest va ésser un dels temes al «Debat» del dia 18-11-1995 emès per Ràdio Mollet del Vallès a les 19:30 pm. Feliu Puig (CiU) i Montserrat Tura (PSC) van protagonitzar una petita discussió per aquest tema.
10. Veure la Llei 34/1988, d'onze de novembre, General de Publicitat (BOE n^o 274 de 15-11-88), les Lleis Orgàniques de 19 de juny de 1985 del Règim Electoral General modificada per la L.O. 13/1991 de març i la L.O. 2/1992 de novembre.
11. La classificació aquí feta no comprèn tot allò que els experts anomenen «mitjans» i que abarca també els còmics, els cartells, els llibres de masses, etc. Però serveix pel propòsit d'aquest estudi. Per una definició dels mitjans de comunicació moderns veure: Timoteo Alvarez, Jesús: «Historia y modelos de la comunicación en el siglo XX», Editorial Ariel, S.A., 1987.
12. S'anomenen «en viu» aquells programes gravats sencers, sense muntatge posterior i que s'emeten tal qual en diferit.
13. Carrer Magallanes 10, al barri de Plana Lledó.
14. El Partit Humanista va coaligar-se amb IU l'any 1985. Fou expulsat de la coalició en comprovar-se llur identitat.
(Font: Rodríguez, Pepe: «Las sectas hoy y aquí», ed. Tibidabo.
15. Sobre la polèmica generada per aquest conveni veure: Pérez, Josep Lluís: «Subvencions al quart poder?», Nou Vallès Ara n^o 8, maig 1995, pàg. 15.
16. Mollet a Mà, n^o 144 (3-11-1995).
17. «Els veïns de la Zona Centre no accepten el Pla de Reforma de l'equip de govern», Revista cit., pàg. 9, sense firma.
18. «El ple municipal reclama el dret a vot immigrant» (sic), Revista cit., pàg. 11, sense firma.
19. Mollet a Mà, n^o 145 (10-11-1995).
20. Revista cit. pàg. 11.
21. Revista cit. pàg. 17.
22. Mollet a Mà, n^o 148 (17-11-1995).
23. Revista cit. pàg. 15.

24. Revista cit. pàg. 16.
25. Vegeu nota 20. Al n° 146 la notícia de la vaga indefinida és a la pàgina 18.
26. Ros, Frederic: «Dues veritats - una comparença - un epíleg», Mollet a Mà n° 145, pàg. 8.
27. Opus cit.
28. Opus cit.
29. Nou Vallès Ara, n° 12, novembre 1995.
30. «Fites castelleres, fites catalanes». Editorial. Revista cit. pàg. 2.
31. Jaume Solà, destacat dirigent local d'ERC va ser membre del Consell de Redacció del periòdic. Dídac Sabaté, membre de Joves amb Iniciativa (IC), arribà a ser sots-director del Vallès Ara.
32. «Crisis política en Convergència». Subtítol. Pàgs. 6 i 7. La Tribuna Vallesana, n° 85, octubre 1995.
33. CiU és un dels millors clients de la revista: tots els mesos publica un anunci amb el nom «Convergència i Unió informa». Veure els diferents números de la revista.
34. «Si féssim cas de tot el que diuen els periodistes...». Entrevista sense firma. Mollet a Mà n° 141 del 13-11-1995, pàg. 3.
35. El tractament informatiu del pacte va remarcar que la posició convergent no danyava els interessos dels contribuents. La Tribuna Vallesana, n° 86, novembre 1995, pàg. 21, signat per Josep M^a Español.
36. Revista cit. pàgs. 8 i ss.
37. Revista citada. Pàgs. 8 i ss.
38. Revista cit. pàgs. 22 i 23.
39. Revista cit. pàg. 6 i 7.
40. Revista cit. pàgs. 16 i 18 respectivament.
41. Entrevista amb Anna Vallcorba. Mollet a Mà n° 140 (6-10-95).
42. «El debat», dirigit per Xavier Gálvez. Emissió del dia 16-11-95 a les 19:30 p.m.
43. Veure nota 10.
44. En aquest minutatge incloem «L'espai de l'oient» espai on el públic pregunta a l'equip de govern municipal sobre diversos temes.
45. Els serveis són informacions sobre l'estat de la carreteres i els ferrocarrils, farmàcies de guàrdia i el temps.
46. Informatiu Notícies, 14-11-1995, 13.00 p.m.
47. Informatiu Notícies, 17-11-1995, 13.00 p.m. Ràdio Mollet.
48. L'Esclat, n° 15 (octubre de 1995) pàgs. 3 i 4 sense firma.
49. Ho van justificar dient que no tenien prou recursos tècnics i humans per cobrir satisfactòriament la campanya electoral.
50. Josep Rebull és President local de CDC i portaveu de CiU a l'Ajuntament de Mollet.
51. Nou Vallès Ara, n° 6 (gener 1995) pàg. 20.
52. La tirada de l'Esclat és de 2.000 exemplars.
53. Veure nota 26.

MOLEDOMUNDIS 1

Oriol Fort i Marrugat

I. INTRODUCCIÓ

Objectiu del treball

Com expressa del títol, el treball pretén localitzar tots els topònims d'arreu del món que puguin tenir alguna relació amb el nom de la nostra ciutat, d'acord amb unes condicions que es van concretant en el decurs d'aquest text.

Cal dir, però, en primer lloc, i per tal de no obrir grans expectatives per ara mateix, que el treball que presento no és pas fruit, encara, d'una profunda i seriosa recerca científica, sinó més aviat haig d'afirmar que es tracta d'una proposta de guió per a un futur treball de caire més científic, i per tant, documentat, rigorós, amb fonts solvents i contrastades, objectiu, amb metodologia, ben treballat, etc.

Certament, a mesura que anava desenvolupant el guió inicial - molt modificat d'acord amb les petites troballes que anava fent i amb les informacions que m'arribaven -, he anat descobrint les grans possibilitats d'aquesta via i, ensems, la necessitat de disposar, sobretot, d'una metodologia i d'un temps que, veritablement, en aquests darrers mesos d'intensa activitat política i ciutadana no he disposat.

D'altra banda, bona part de la informació demanada a diversos municipis i països no ha arribat encara, i això m'impedeix la obtenció o la constatació de moltes dades de tipus etimològic i històric. És a dir, les dades que ens poden permetre analitzar les vinculacions, sobretot de caire lingüístic, entre els diferents *moledos*.

Tanmateix, i per tal de no malmetre un plaent inici de camí, he cregut interessant donar-vos a conèixer allò que, dissortadament, només serà un tast, però que voldria que provoqués desig de més a

qui ho llegeixi, i coratge a mi mateix per tal de dedicar energies a assolir millors fites en el proper número de *Notes*, que -no ho hem pas d'oblidar- serà el número 10 i mereixerà, legítimament, una atenció ben especial i extraordinària.

Els límits del treball

1. En relació a l'etimologia, partiré, exclusivament, d'allò que assenyalen Alcover-Moll en el seu Dicionari Català-Valencià-Balear sobre Mollet. Excloc, per tant, mots derivats de mola (pedra), ja que res indica que tingui cap vinculació coneguda o notòria amb Mollet del Vallès.

2. En relació amb la toponímia, esmentaré els topònims d'arreu del món que parteixen de la mateixa etimologia, i de la mateixa arrel llatina; però, també, topònims derivats o corresponents a les paraules moll i mollet com a peixos, atesa la seva condició de símbol parlant en l'escut oficial de Mollet del Vallès.

3. En relació als llinatges, els exclouré tots, excepte com a vinculats a topònims; per exemple Can Mollet, a Mollet del Vallès¹

Reunint aquestes condicions, fins a la data d'avui he trobat topònims *moledans* a Catalunya, País Valencià, Astúries, Cantàbria, Canàries, Catalunya nord-França, Portugal, Argentina, Perú i Estats Units d'Amèrica.

II. ETIMOLOGIA

Comencem per algunes dades etimològiques tingudes en compte en aquest treball.

Moll

1. Peix de diferents espècies del gènere *Mullus*, de 20 a 30 cm. de llarg, de color més o menys vermellós segons l'espècie, i de gust molt savorós. En castellà, *salmonete*.

Augmentatiu: mollàs, mollarro, mollarràs. Diminutius: mollet, molletxo, molleu, molliu, molló, mollarri, mollarrinoi, mollí, molli-noi. Pejoratiu: mollot.

Etimologia: del llatí *mullu*, del mateix significat²

1 bis. 'Roger, nom d'un peix', del llatí *mullus*

Moll: usat a Barcelona i del Maresme cap a migdia. Roger: usat des del Maresme i més al Nord.

En castellà, però també a Eivissa: *salmonete*³

2. 2.1. Cobert o impregnat d'aigua o d'altre líquid. 2.2. Excés d'humitat en la terra del camp

Sinònims: Mullat, banyat

Etimologia: del llatí *molletu*, derivat de *mollus*, significant terreny aigualós, moll⁴

2 bis. 'Flexible, bla, tou, suau, humit, mullat'. Del llatí *mollis*

Val la pena tenir presents els derivats: molleriu i mollera (no pas mòllera)^{5/6}

Excloc, per tant, les acepcions 'dic o atracador en un port o costa', i el seu derivat 'mollet', i 'medul·la o moll de l'os'⁷

Mollet

1. Diminutiu de moll (del peix esmentat abans, *mullus*)

2. Topònim, si més no, de les tres viles citades en el diccionari Alcover-Moll, abans esmentat: Mollet del Vallès, Mollet d'Empordà i Sant Joan de Mollet.

Etimologia: diu l'esmentat diccionari 'ens inclinem a considerar Mollet com a procedent d'un mot llatí *molletu*, terreny aigualós, aiguamoll, derivat de *mollis*, moll, blan, el qual mot tindria el seu paral·lel femení en el molleda o mulleda que existeix en català amb el mateix significat d'aiguamoll. La forma mollet ja apareix en un document de l'any 844, i la llatinitzada *molleti* en un de l'any 898'.

Com a dada curiosa, Alcover-Moll citen en el seu diccionari una dita dissortadament poc usada i que els molletans hauríem de promoure: *Així ballen a Mollet*; es diu per corroborar l'existència d'un fet estrany, al qual podria no donar-se crèdit.

Altres autors justifiquen el topònim de les següents maneres: 'Mollet de Perelada, o d'Empordà. Del llatí *molletu*, derivat de *mollus*, terreny aigualós, moll'. Mollet del Vallès. Veure topònim anterior, i Vallès. A l'escut hi ha un moll (peix) petit, de plata (sic), o sigui un mollet'⁸

Enric Moreu-Rey⁹, dins el capítol Toponímia catalana, secció hidrònims i apartat aigües no corrents, cita: 'El Maresme és una costa sovint inundada, o pantanosa. Aquesta mena de terrenys ha provocat l'eclosió de topònims del tipus l'Aiguamoll...Les Mulleres... Mollet...'

Es remarca, de nou aquí, l'exclusió del mot mollet com a derivat de moll, entès aquest com 'dic o atracador en un port o costa', segons he citat abans

Finalment, i donat que se cita un topònim anglès *Mullet Lake* (llac), val la pena assenyalar que *red* (vermell) *mullet*, cal traduir-ho per moll, en castellà *salmonete*. En canvi, la traducció de *mullet* sense cap adjectiu, seria mújol o llissera, peix de família, ordre i gènere diferents als molls. En tot cas, no deixa de ser curiós que ens sigui més propera la paraula anglesa (*red mullet*) que no pas la castellana (*salmonete*).

En resum es pot dir que els topònims acceptats per a aquest treball són:

Moll: de *mullus*, peix; i les seves transcripcions a d'altres idiomes, mentre mantinguin la mateixa arrel

Moll: de *molleto*, *mollus*, *mollis*, terreny bla, humit, mullat; i les seves transcripcions a d'altres idiomes, mentre mantinguin la mateixa arrel

Mollet: com a diminutiu del mot moll, peix

Mollet: els topònims exactament coincidents, els que han coincidit amb les diverses transcripcions escrites dels noms de Mollet, i d'altres que en són molt propers i que la investigació ens permetrà saber si els hem de descartar o no en funció de la coincidència etimològica.

Finalment, i abans de deixar aquest àmbit, faré una mínima incursió a la biologia per tal de centrar una mica de quin peix parlem quan es tracta del peix de Mollet i del seu escut.

Es tracta del moll de fang o roger de fang (*Mullus barbatus*. *Salmonete de fango*. *Red mullet*), o bé del moll roquer o moll de roca o roger de roca (*Mullus surmuletus*. *Salmonete de roca*. *Red mullet*). Tots dos molt similars i pertanyents a la família dels múl.lids, dins el gènere dels perciformes.

No ho és, per tant el moll reial (*Apogon imberbis*. *Reyezuelo*) que pertany a la família dels apogònids, també en el gènere dels perciformes.

En relació al *mullet* anglès de Mullet Lake, citat abans, cal dir que potser es tracta del *mountain mullet* o *agonostomus monticola*, és a dir un moll d'aigua dolça i pertanyent a la família dels mul.lids, i no pas del mújol o llissera esmentat més amunt, que és del gènere dels peixos teleostis, ordre dels mugiliformes i família dels mugílids (*mugil sp*).

III. ELS NOMS DE MOLLET DEL VALLÈS EN EL DECURS DE LA HISTÒRIA

<u>Nom</u>	<u>Any</u>	<u>Referència</u>
Moledo	993	<i>ereditatem quod abbebat in Moledo</i>
Moliedo	1002	<i>et in Moliedo vel infra eius terminos</i>
Molledo	1002	<i>et in Molledo vel infra eius terminos</i> ¹⁰
Molletto	1010	<i>affrontat de occiduo in via qui pergit ad Molletto</i>
Moled	1044	<i>quod abebat infra termines de Galegs et de Moled</i>
Mulled	1063	<i>alium meum alodem quod abeo contra Mulled</i>
Muled	1066	<i>quod habetis in parrochia S. Vincenti de Muled</i>
Moletto	1098	<i>Villa de Moletto</i> ¹¹
Molletum	1242	<i>monachus S. Cucuphatis, apud Molletum</i> ¹²
Mollet	1574	¹³
Mollet del V.	1883	<i>Mollet del Vallés y Abril de 1883</i> ^{14 15}

Val a dir que, fins arribar al Mollet de 1574, els noms trets dels textos referenciats són noms fruit de la transcripció al llatí per als documents, però, com deia mollet la gent de Moledo-Mollet?

Glòria Arimon, en el seu llibre 'Història de la llengua a Mollet del Vallès'¹⁶, diu: 'El llatí vulgar era la llengua que es parlava durant aquells anys...(218 a. de C. fins principis del segle V)'.

'Entre els anys 839 i 1248 s'han trobat documents amb mots i frases catalanes cada cop més freqüents, però el llatí era la llengua bàsica dels textos que s'escrivien'.

'Dels segles IX al XII, la gran activitat intel·lectual fou la còpia de manuscrits, en llatí. Mentrestant, el poble parlava ja una llengua força diferent, que de vegades es deixava traslluir en alguns documents escrits. El canvi fou lent i ni la mateixa gent tenia consciència d'una llengua nova. "La llengua que parlaven els habitants de la Catalunya Vella des del segle VIII devia ser ja el català"¹⁷

'La relació de la gent del poble amb la llengua escrita es donava mitjançant les activitats socials i econòmiques, on calia deixar-ne constància escrita, com actes matrimonials, escriptures de compra-venda, testaments, etc. Tot això s'escrivia en llatí malgrat que la gent parlés en català, ja que els canvis orals sempre van per davant dels canvis escrits en l'evolució d'una llengua'.

Fixeu-vos com els documents de 1044, 1063 i 1066, insinuen una nova llengua -una nova manera de transcriure Mollet i Gallecs- ja més propera al català actual.

IV. INFORMACIÓ SOBRE ELS ALTRES MOLEDOS

Relació de tots els topònims localitzats i primera informació

1. **Mollet del Vallès** (El Baix Vallès-El Vallès oriental)
Can Mollet (abans una masia, actualment nom d'un carrer)
2. **Mollet de Peralada o Mollet d'Empordà** (L'Alt Empordà)
 El nom de Mollet de Peralada és l'emprat popularment a la comarca i té l'arrel històrica de la pertinença del lloc a l'antic *pagus* de Peralada. Malgrat això, Mollet d'Empordà és el nom oficial. Existeix un document de 1093 on es cita *Sancti Cipriani de Molleto*; ho escric, exclusivament, atesa la igualtat de la transcripció llatina amb algunes de les que es feren amb el nostre nom. El seu terme municipal és de 3'34 Km². La seva població no supera els 500 habitants. Es poble productor de vins, i existeix la denominació d'origen Mollet de Peralada. Curiosament, com en el nostre cas, travessa el seu terme un rierol anomenat Merdanç
3. **Sant Joan de Mollet o Mollet de Ter** (El Gironès)
 Lloc conegut des de l'any 844. El seu terme municipal és de 3'28 Km². La seva població no supera els 500 habitants
4. **Masia de Mollet**. A la sufragània de Juncadella, veïnat de Sant Martí de Torroella, poble de Sant Joan de Vilatorrada (El Bages)
 Prop del riu Cardener existeix la masia de Mollet, curiosament a la mateixa zona n'existeix una anomenada Besora (a Mollet del Vallès, fins fa pocs anys, també n'existia una amb aquest nom)
5. **Cova de Mollet**. A la masia i antic poble de Reixac, al terme de Serinyà (El Pla de l'Estany).
 Jaciment prehistòric -paleolític mitjà- anomenat Cova de o del Mollet, on s'han trobat restes vinculats a la indústria lítica i d'os
6. **Estret de Mollet**. Al municipi de Lles, a la sots vegueria del Baridà (La Cerdanya)
 Per on passa el riu Segre entre Martinet de Cerdanya i Bar
7. **Pic de Mollet**. Entre els municipis de Dorres i Enveig (La Cerdanya) 2288 m
8. **Ereta de Mollet**. A l'antic municipi de Baén, annexat a Gerri de la Sal el 1969 (El Pallars Sobirà)
 Muntanya a les serres de Baén i de Taús

9. **Torre de Mollet.** Benifallet (El Baix Ebre)
Despoblat dins el terme de Benifallet. On el riu de les Canaletes desemboca a l'Ebre
10. **Les Llomes dels Mollets.** Benifallet (El Baix Ebre)
On el riu de les Canaletes desemboca a l'Ebre
11. **La Molleta.** Bot (La Terra Alta)
Per on s'hi escola, també, el riu de les Canaletes; no pas massa lluny d'on hi ha Les Llomes de Mollet i la Torre de Mollet
13. **Camp de Mollet.** Cerdanyola del Vallès (Vallès occidental)
14. **La Bastide - Mollet.** (El Rosselló, Pirineus orientals, Catalunya nord-França)
Portà fins el darrer quart del segle XIII (1267) el nom de Mollet o Molletell (*Molletum* el 1009, *Molled* el 1011, *Molletello* el 1046), i també el de Sant Miquel de Mollet (*eccl. S. Michaelis de Molleto vel Molletello*, el 1011) per diferenciar-lo d'un altre Mollet o Santa Maria de Mollet (l'actual Montferrer). Remarcaria, de nou, l'exactitud -d'altra banda lògica- en les transcripcions al llatí, en relació amb les nostres.
Resten vestigis del que fou el Castell de la Bastida o la Bastida de Mollet
15. **Montferrer - Mollet.** (El Vallespir, Pirineus orientals, Catalunya nord-França)
Fins el 1369 portà el nom de Mollet. Un document de venda cita aquest Mollet com a *Molledo*, i un altre document de concessió de l'usdefruit d'un alou a l'església de Santa Maria de Mollet, el cita com *Molleto*.
16. **Moll.** Poblet de la província de Castelló, a la comarca dels Ports (País Valencià)
On neix el riu de Calders, prop el poble de Morella
17. **Molleda.** Poblet d'Astúries
18. **Arroyo Molleda.** Rierol d'Astúries que passa i comparteix nom amb la població de Molleda
19. **Molledo.** Poblet d'Astúries
20. **Molleda.** Poblet de Cantàbria
21. **Molledo.** Municipi de Cantàbria
22. **El Molledo.** Poblet de Canàries
23. **Moledo.** Poblet del municipi de Lourinhã, Província de Lisboa (Portugal)
24. **Moledo.** Poblet del municipi de Caminha, Província de Viana do Castelo (Portugal)

25. **Moledo.** Poblet del municipi de Castro Daire, Província de Viseu (Portugal)
26. **Mollendo.** Capital de la Província d'Islay i segona ciutat del Departament d'Arequipa (Perú)
El neixement oficial de Mollendo es considera que fou el 1er de gener de 1871, data d'inauguració de la línia fèrria des d'Arequipa, la capital del Departament i segona ciutat de Perú. Ciutat-balneari i centre turístic de la costa del Pacífic¹⁸
27. **Moll.** A la província de Buenos Aires (República Argentina)
Situat en una zona de llacunes
28. **Mullet Lake.** Llac del municipi de Cheboygan, a l'Estat de Michigan (EEUU)
29. **La Moille.** Ciutat de l'Estat d'Illinois (EEUU).

AGRAÏMENTS

Biblioteca popular de Can Mulà. Mollet del Vallès (El Baix Vallès, El Vallès oriental)

Ajuntament de Mollet de Peralada (L'Alt Empordà)

Mn. Eugeni, rector de Sant Climent i de Mollet de Perelada

Ajuntament de Sant Joan de Mollet (El Gironès)

Sr. Ramon Vidal i Mercader, alcalde de Sant Joan de Mollet

Sr. Narcís Oliver, secretari de l'Ajuntament de Sant Joan de Mollet

Biblioteca pública de la Generalitat de Girona

Biblioteca popular de l'Ajuntament de Girona

Ajuntament de Molledo (Cantàbria)

Sr. Gabriel Múgica, alcalde de Molledo

Mn. Julio Montes Saiz, historiador de Santander

Govern de Canàries

Consolat General de Portugal a Barcelona

President de la Câmara Municipal de Lourinhã (Portugal)

President de la Câmara Municipal de Caminha (Portugal)

President de la Câmara Municipal de Castro Daire (Portugal)

Consolat General de Perú a Barcelona

Municipalidad de Arequipa (Perú)

Fondo de Promoción Turística FOPTUR, de Arequipa (Perú)

Consortio Nacional de Turismo de Arequipa (Perú)

Consolat General dels Estats Units a Barcelona

Biblioteca del Consolat General dels Estats Units a Barcelona

Notes

1. 'Els Mollet, el casal familiar més directament vinculat amb el poble. Els Mollet apareixen al segle XII'. 'El primer membre de la nissaga va ser Mir Ricolf, del qual sabem que va néixer a començaments de segle i moria abans de 1142'. 'El seu fill Mir de Mollet (segle XII) va ser el més important dels membres de la família dels Mollet'. 'Vivia al casal familiar situat als afores del poble, a l'antiga masia anomenada can Mollet'. 'El cognom toponímic servia per millorar la identificació de les persones, en una època de poca varietat de noms'. Moledo-Mollet 993-1993. Jaume Vilaginés
2. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Antoni M Alcover i Francesc de B Moll
3. *Diccionari Etimològic i complementari de la llengua catalana*. Joan Coromines
4. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Antoni M Alcover i Francesc de B Moll
5. *Diccionari Etimològic i complementari de la llengua catalana*. Joan Coromines
6. La mòllera, com el moll reial; tot i les similituds etimològiques, es tracta de dos peixos totalment diferents als molls que afecten d'aquest treball -que són el moll de fang i el moll de roca
7. *Diccionari Etimològic i complementari de la llengua catalana*. Joan Coromines
8. *Orígen dels noms geogràfics de Catalunya*. Manuel Bofarull i Terrades
9. *Els nostres noms de lloc*. Enric Moreu-Rey
10. *Notes sobre la Història de la Llengua a Mollet del Vallès*, Glòria Arimon i Ventura, pàg. 15
11. *Orígens i formació del municipi de Mollet del Vallès*. Joan Galtés i Pujol. Notes, volum 1
12. Fins aquí: *Mollet fa mil anys*, Joan Galtés i Pujol, Notes, volum 6 (excepte nota 10 i 11)
13. Manuscrit de visites pastorals, volum 44, foli 94 (visites pastorals del bisbe a la parròquia de Sant Vicenç de Mollet)
14. *Renaixença. Els guerrillers a la guerra del Francès*. Vicenç Plantada i Fonolleda. Abril de 1883
15. Caldria tenir present si en algun moment Mollet no va portar per nom oficial Sant Vicenç de Mollet
16. *Notes sobre la Història de la Llengua a Mollet del Vallès*, Glòria Arimon i Ventura, pàgs. 13, 14 i 15
17. *Història de la llengua catalana*, Nadal-Prats, pàg. 163
18. Tenint en compte que l'objectiu de la creació de Mollendo va ésser tenir un punt per al desembarcament del material per a la construcció de la línia fèrria que uniria Arequipa amb el litoral, podria ser que l'etimologia de Mollendo estigués més vinculada a moll/port que no pas a moll/peix/humit

BIBLIOGRAFIA

- Diccionari Català-Valencià-Balear*. Antoni M Alcover i Francesc de B. Moll. Editorial Moll. Ciutat de Mallorca. 1979
- Orígen dels noms geogràfics de Catalunya*. Manuel Bofarull i Terrades. Editorial Millà. Barcelona. 1991
- Gran Enciclopèdia Catalana*. Edicions 62, S.A. Barcelona. 1969
- Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Enciclopèdia Catalana, S.A. Barcelona. 1981
- Notes, volums 1 a 8*. Sala Fiveller, Ajuntament de Mollet del Vallès i Centre d'Estudis Molletans. Mollet del Vallès 1987-1994
- Moledo-Mollet 993-1993*. Diversos autors. Ajuntament de Mollet del Vallès. 1993
- Diccionari de la Llengua catalana*. Enciclopèdia Catalana, S.A. 1994
- Notes sobre la Història de la Llengua a Mollet del Vallès*. Glòria Arimon i Ventura. Ajuntament de Mollet del Vallès-Servei Municipal de Català. Mollet del Vallès. 1989
- Atlas Universal Català*. Enciclopèdia Catalana, S.A. 1983
- Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*. Joan Coromines. Curial Edicions Catalanes-Caixa de Pensions "La Caixa". Barcelona. 1985
- Gran Atlas de España*. Aguilar, S.A. Madrid. 1993
- Els nostres noms de lloc*. Enric Moreu-Rey. Editorial Moll. Palma de Mallorca. 1982
- Collins Spanish-English English-Spanish Dictionary*. Ediciones Grijalbo, S.A. Barcelona. 1989
- Diccionari Anglès-Català Català-Anglès*. Bibliograf, S.A. Barcelona. 1988
- The New Encyclopaedia Britannica*. The University of Chicago. Chicago. 1993
- Diccionari Català-Castellà Castellà-Català*. Josep Miracle. EDHASA. Barcelona. 1969
- Diccionario Durvan de la Lengua Española*. Durvan, S.A. de ediciones. Bilbao. 1970
- Carmina*. Julio Montes Saiz. Santander

JAUME BUSQUETS I MOLLERA

Dibuixant - Pintor - Escultor

Joan Ventura i Maynou

PERFIL HUMÀ I PROFESSIONAL

Va néixer a Girona l'any 1904, i de molt jove es traslladà a la ciutat de Barcelona per desenvolupar la seva vocació artística.

Entrà a treballar al taller del pintor Darius Vilàs (1880-1950), pintor, gravador, artista important per la seva obra noucentista, escampada per molts indrets de Catalunya, especialment en pintura mural.

La influència professional d'aquest artista fou essencial en la trajectòria de Jaume Busquets, com a pintor i muralista; la resta de la seva obra de dibuixant i escultor, que també està impregnada de noucentisme, fou dirigida intel·lectualment pel gran pensador i filòsof català Eugeni d'Ors.

També l'influí, en una altra línia, ingressar a l'associació «Amics de l'Art Litúrgic», que impulsà Mn. Manuel Trens i Ribas (1892-1976). Va ser un moviment artístic dedicat a impulsar tots els ressorts per desenvolupar les arts a Catalunya, en un sentit bàsicament litúrgic, però va tenir moltes projeccions en exposicions, museus diocesans, recerca històrica, i de recolzament a les noves tendències en l'art sacre i en la reconstrucció de les esglésies de Catalunya destruïdes per la guerra civil.

Foren companys seus, entre d'altres, els arquitectes Lluís Bonet i Garí, Francesc Folguera i Grassi, Isidre Puig i Boada, Joan Bergós, Josep F. Ràfols, l'orfebre Ramon Sunyer, el pintor Francesc Vidal Gomà, l'escultor Rafael Solanic i Bàlius, etc...

Mn. Manuel Trens va ser consiliari del Cercle Artístic de Sant Lluç, entitat impulsora de l'art a Catalunya, juntament amb el Reial Cercle Artístic de Barcelona, en el qual destacaren escultors com Enric Monjo, Josep Viladomat, Carles Collet, Joan Rebull, Rafael Solanic, pintors com Darius Vilas, Antoni Vila Arrufat, Ferran Canyelles, l'orfebre Ramon Sunyer, arquitectes com Francesc Folguera, N.M. Rubió i Tudurí, etc...

Exposà obra seva al Pavelló dels Artistes Reunits, que es va construir amb motiu de l'Exposició Internacional de Barcelona l'any 1929, en un acord entre els dirigents del certamen i el Foment de les Arts Decoratives.

Col·laborà durant temps com a decorador amb l'escultor noucentista Rafael Solanic, a qui actualment se li ret homenatge amb motiu del centenari del seu naixement, en el Centre Cultural Tecla Sala, amb una exposició antològica de les seves escultures, organitzada per la Generalitat i l'Ajuntament de l'Hospitalet.

A Girona ciutat també hi volgué projectar la seva inquietud artística i inaugurà la Galeria dels Bells Oficis l'any 1933, establint-la a casa seva, denominada Casa Busquets de la Rambla. Aquesta galeria d'art va tenir una influència important a la ciutat, i en foren els promotors, a part de Jaume Busquets, el músic Xavier Montsalvatge, l'arquitecte Rafael Massó, i el poeta i escriptor Josep Tharrats i Vilà.

Fou el primer Director de l'Escola Massana de Barcelona, i aquesta circumstància influí sens dubte d'una manera determinant en la seva mútua relació, cosa que mereix un comentari a part.

Conreà, al llarg de la seva vida, pràcticament totes les arts plàstiques, l'escultura, pintura, dibuix, vitralls, decoració, com corresponia a un artista ple de l'ideal noucentista. Va permanèixer solter, i potser aquest motiu li va donar encara més llibertat i temps per la seva entrega a la vida artística. Morí a Barcelona a l'any 1968. Allí hi va treballar quasi constantment en el seu taller, des que va venir de Girona, la seva ciutat natal.

La seva vinculació amb la ciutat de Mollet ve de la relació professional que va mantenir amb l'arquitecte Francesc Folguera, durant la construcció de l'església parroquial. Una vegada mort Francesc Folguera, l'any 1960, es va fer càrrec de la direcció artística de les obres de l'interior, realitzant diversos frescs de murals i deixant orientacions per a l'acabament final del temple. (*Fotografia 1*).



1. - Interior del temple de Sant Vicenç.

L'ESCOLA MASSANA

L'Escola Massana va ser creada l'any 1929, pel llegat que es va rebre d'Agustí Massana i Pujol (1855-1921). Tal llegat incloïa la seva biblioteca sobre temes d'iconografia i indumentària, la dotació d'un premi d'investigació sobre temes artístics i, prioritàriament, la creació d'una escola d'arts i oficis. Van tutelar aquesta escola l'Ajuntament de Barcelona i el Foment de les Arts Decoratives, ja que aquestes dues institucions eren sensibles a la possible pèrdua d'oficis artesanals relacionats amb l'art.

El nom d'aquesta escola era el de Conservatori Municipal d'Arts Sumptuàries i Oficis Artístics Massana. Ara, el nom oficial és el d'Escola Municipal d'Art i Disseny de Barcelona, però coneguda popularment per Escola Massana.

El primer domicili de la institució fou al carrer d'Avinyó n^o 30, essent el primer director en Jaume Busquets i Mollera, ja que es va considerar l'artista més preparat en aquells moments per la majoria de les arts plàstiques (escultura, pintura, dibuix, esmalt, vitralls,...); personalment i simultàniament va exercir de professor de dibuix i pintura. Les tècniques que inicialment es donaren foren el vidre, l'esmalt, el repusat de metall i el retaule. Els professors d'aquestes matèries foren els Srs. Joan Muntasell, Xavier Corberó i Bonaventura Sabaté.

L'any 1932 l'escola es traslladà a la Casa de l'Ardiaca, al carrer de Santa Llúcia, on encara hi està ubicada la seva Biblioteca.

L'any 1935 la seu passà al lloc actual, és a dir, al pati de l'antic Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, al carrer Hospital, 56.

En aquesta primera època la pedagogia de l'escola es caracteritzà per donar un ensenyament actiu, obert i participatiu per professors i alumnes, cosa que donà resultats molt positius.

Després de la guerra civil, des de 1940, s'oficialitzà més l'ensenyament i es convertí en més estricte i rígid. Des de 1940 a 1956, dirigí l'escola l'esmaltador Miquel Soldevila, que creà la secció de ceràmica que tingué com a professor Josep Llorens i Artigues.

L'any 1956 dirigí l'escola Lluís Maria Güell, el qual aprofità la represa econòmica i política de la postguerra per crear més seccions i augmentar el nombre d'alumnes. Es crearen les seccions d'estampats, tapissos, joiers, escultura, laca japonesa, plàstica publicitària, disseny gràfic, disseny d'interiors i industrial.

Des de l'any 1977 al 1980, en fou director Joaquim Sabaté, fill de Bonaventura Sabaté, antic professor de l'escola, que també havia tin-

gut responsabilitats de Direcció, i que també en va ser cofundador. Aquest trienni, el Sr. Sabaté, artista de fina sensibilitat i coneixedor de la majoria de les arts plàstiques, l'aprofità per desenvolupar amb intensitat artística totes les seccions creades anteriorment, posant les bases per un ensenyament sensible i creatiu.

A partir de l'any 1981 el director és en Francesc Miralles, que té el repte de conjuminar la modernització, creativitat i massivitat de l'escola.

No cal dir la importància que ha tingut per Catalunya l'Escola Massana, que ha projectat no sols a Espanya sinó a l'estranger artistes sortits de les seves aules. Cal recordar, doncs, que els iniciadors foren el llegat Massana i el nucli de professors i direcció de la primera època.

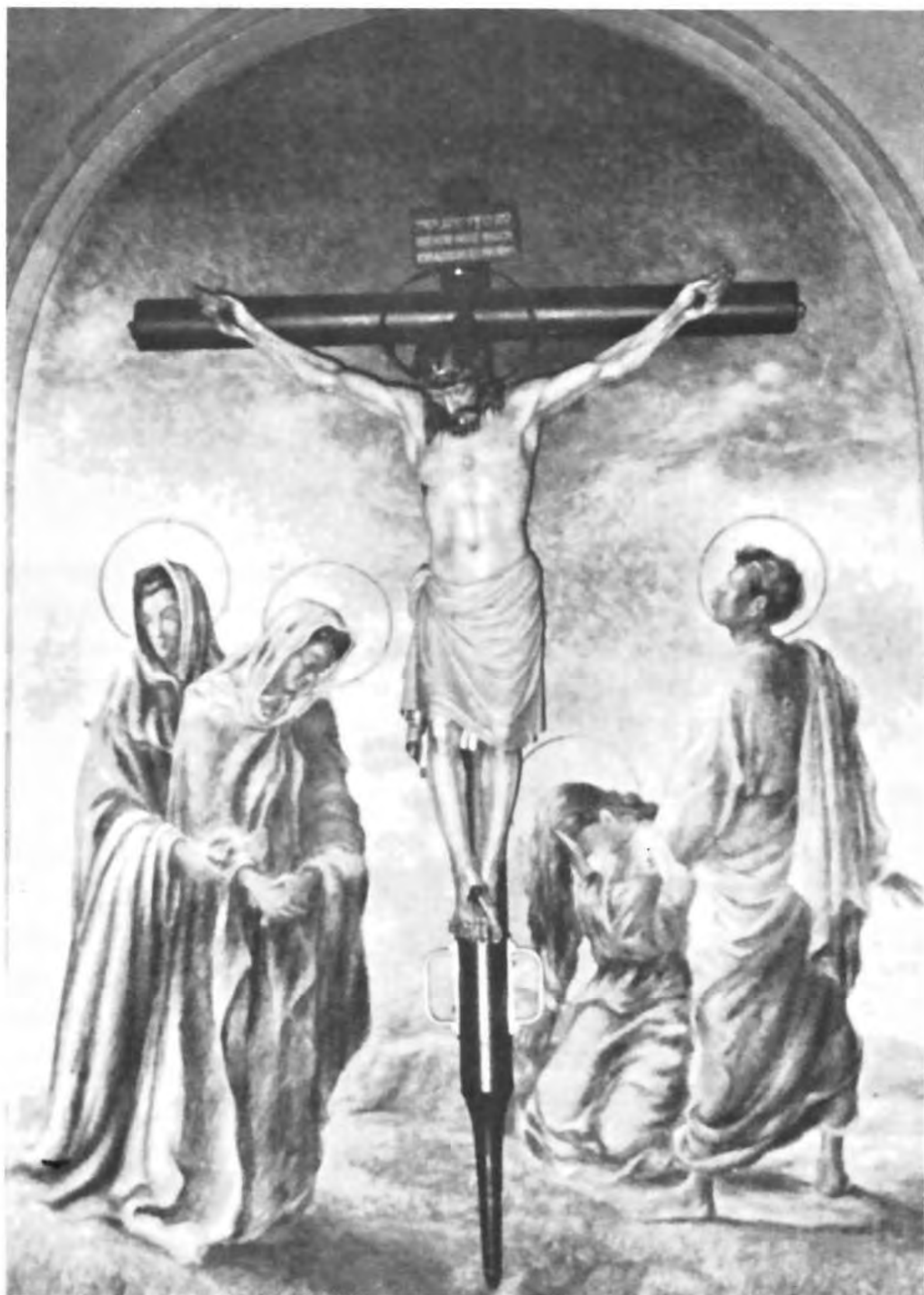
L'OBRA REALITZADA

La temàtica de l'obra de Jaume Busquets abraça tota la gamma en la que ell era mestre. Des de la decoració, a vitralls, dibuix, pintura, murals i escultura; fins i tot dibuixà auques en relació a temes socio-culturals. Ressaltarem només les obres que tenen més nom i que es relacionen amb edificis públics, generalment esglésies.

Mollet del Vallès. Església de Sant Vicenç

Obra de pintura muralista, feta al fresc i a l'oli, i mosaic romà, entre les dècades del 1940 i 1960.

- Pintura a l'oli en el marc del Sant Crist clavat a la creu, amb quatre personatges assistents a la crucifixió: Maria mare de Jesús, Maria de Magdala, Maria germana de Llätzer i Sant Joan evangelista. De caràcter clàssic, però donant a cada personatge l'expressió psicològica del moment. *Fotografia 2.*
- Pintura a l'oli en el frontal del Santíssim, de caràcter simbòlic i de confecció també clàssica. Totes dues foren realitzades cap a l'any 1944. *Fotografia 3.*
- Conjunt mural a la volta del presbiteri, al fresc, de factura esgrafiada, que té com a figura central la Pietat, amb Crist jacent, i als laterals, personatges presents a la Passió: Maria de Magdala, Maria germana de Marta i Llätzer, Nicodem, Josep d'Arimatea, el centurió i Sant Joan evangelista. *Fotografia 4.*



2. - Pintura a l'oli en el marc del Sant Crist.



3. - Oli en el frontal del Santíssim.

- Mosaic romà al frontís de l'arc triomfal del presbiteri, que relata d'una manera breu i simbòlica el pas de l'Església en el món. Des de la predicació de Sant Joan Baptista, fins el final del papat de Pau VI. *Fotografia 1.*

(Tant aquest últim treball com l'anterior, encara que de traça clàssica, deixen veure ja la nova tendència en la pintura mural).

- Vitralls en les rossases laterals del presbiteri, que representen l'expulsió d'Adam i Eva del Paradís, i l'Ascensió de Jesús, envoltats en les llunetes respectives per esgrafiats al·legòrics als dos aconteixements.
- També com a decorador projectà els esgrafiats de l'arc primer de la nau central de l'església i les voltes de les naus laterals, amb temes geomètrics, segons la idea que manifestà l'arquitecte del temple, Sr. Francesc Folguera.

Els treballs del Presbiteri es realitzaren entre l'any 1961 i 1966. És a dir, abans i després del Concili Vaticà II.



4. - Conjoint mural a la volta del presbiteri.

Barcelona. El Casal de Sant Jordi

Edifici situat a la cruïlla del carrer Casp amb Via Laietana, és un edifici important en l'arquitectura de Barcelona, ja que representà plenament la ruptura de l'arquitectura noucentista amb l'arquitectura racionalista.

L'edifici es va acabar l'any 1932. L'arquitecte va ser Francesc Folguera i Grassi, arquitecte de l'Església Parroquial de Mollet. Està inclòs en el Catàleg del Patrimoni Arquitectònic Històric-Artístic de la ciutat de Barcelona.

Va demanar la col·laboració dels artistes més representatius de les noves tendències en les arts plàstiques, com,

Jaume Busquets i Mollera (escultor i pintor)

Carles Collet i Colón (escultor i decorador)

Joan Mirambell i Ferran (pintor)

Joan Rebull i Torroja (escultor)

Jaume Busquets hi contribuï amb les pintures del menjador i sala d'estar, en els mosaics del porxo i en el brollador del terrat de l'edifici.

Vilafranca del Penedès

De les estades que periòdicament realitzava a Vilafranca del Penedès, es conserven pintures i retrats a l'oli i dibuix. També, en la vertent de dibuixant satíric, una auca sobre les típiques coques d'aquesta ciutat, amb text de Josep Estadella.

Aquestes obres pertanyen a la família Trens, molt vinculada a ell.

Blanes. Església Parroquial de Santa Maria

En aquest temple realitzà les pintures al fresc en el presbiteri, així com també un baix relleu escultòric amb tres imatges que representen Sant Bono, Sant Maximilià i Sant Josep. Aquesta última obra va ser sufragada per la família Boltrons.

Girona. Catedral

A la seva ciutat natal va deixar-hi una empremta cultural i artística amb la galeria d'art Casa Busquets, com hem dit, i a més van demanar la seva col·laboració en dues escultures de la façana de la catedral. La façana d'aquesta catedral, considerada l'obra més bella



5. - Façana de la catedral de Girona.



6. - Temple de la Sagrada Família.

del Barroc Català (s. XVII-XVIII), és com un gran retaule de pedra de tres cossos, sostenint el gran rosetó superior.

Les dues imatges d'ell corresponen a Sant Feliu i Sant Jaume, col·locades al centre de la façana, a cada costat de la imatge central de la Verge amb l'infant Jesús, que és la Patrona de la ciutat de Girona.

Es realitzà l'any 1959, essent bisbe el Dr. Josep Cartaïà. *Fotografia n° 5*.

Barcelona. El temple de la Sagrada Família

L'obra artística més emblemàtica d'en Jaume Busquets és, sens dubte, el grup escultòric de la façana del Naixement de la Sagrada Família. *Fotografia 6*.

Aquesta façana, que és l'actual entrada al temple, la formen 4 torres acabades en pinacles que deixen tres espais intermitjos, formant 3 portalades en un pòrtic tripartit.

A la part superior del pòrtic central hi reposa el bressol de palla i l'Infant Jesús, flanquejat per la Mare de Déu i Sant Josep. Al voltant, el bou, la mula i dos àngels.

Al finestral superior del timpà del pòrtic, l'estrella de Betlem, projectant la seva llum sobre el cap del infant. A sobre de l'estrella, el conjunt de l'Anunciació, format per l'Arcàngel i la Verge Maria.

Aquest conjunt escultòric monumental va ser col·locat a la façana del Temple l'any 1966.

BIBLIOGRAFIA

Josep M^a Mas i Solench. - *El Casal Sant Jordi*. Edita: Generalitat de Catalunya.

Gran Enciclopèdia Catalana: Volum 16. Pàgina 310.

X. Puig i Rovira. - *Els Serra i la ceràmica d'art de Catalunya*. Editorial Selecta. 1978.

Francesc Miralles. - *Història de l'Art Català*. Volum VIII. Editorial: Edicions 62. 1983.

Catàleg Rafael Solaníc. Edita: Ajuntament de l'Hospitalet i Generalitat de Catalunya.



JOAN AMADÓ I GUAL, PIONER DE L'ANÀLISI CLÍNICA*

Santiago Villanueva

PRÒLEG

Quan vàrem decidir escriure aquest article no ens imaginàvem que el món de la farmàcia fos tan interessant. Estem acostumats a veure-hi uns dependents que ens venen els medicaments i prou. Però també fan algunes fórmules com abans, amb la mateixa cura i dedicació. Ara sabem que hi ha grans persones darrera dels taulells. Són persones que s'estimen la seva feina, saben el que donen, aconsellen, escolten, se'n preocupen...

De les converses mantingudes amb la filla del Sr. Amadó, la Margarida, amb Jaume Parera i amb Manuel Garcia, hem tret una conclusió clara: el Sr. Amadó és estimat i respectat pels seus empleats i reconegut per molts dels seus conciutadans. Hem parlat amb ell i podem dir que sabem per què. Sempre ens ha rebut amb els braços oberts. Han estat unes estones on hem rigut, hem pres el tè, hem parlat i recordat el passat... El Sr. Amadó és un home senzill, prudent, espontani, sincer, una mica tímid i gens orgullós.

És un home que ha dedicat tota la seva vida a una vocació: la farmàcia.

* Agraïm especialment a Margarida Amadó, Jaume Parera i Manuel Garcia el temps que ens han dedicat i les fotografies cedides per a l'elaboració d'aquest article.

I. BIOGRAFIA

En Joan Amadó i Gual va néixer a Castellví de la Marca el 26 d'abril de 1920. A l'any de vida la seva família va anar a viure a Vilafranca del Penedès. Va estudiar els tres primers cursos del Batxillerat al Col·legi dels Fills de la Sagrada Família, anomenat Sant Joan de Penyafort. Els tres cursos restants els va fer al *Instituto Nacional* de Vilafranca, ja que el Col·legi de la Sagrada Família va deixar de fer-ho. Quan va acabar el Batxillerat va esclatar la guerra. Un any més tard les escoles es van quedar sense prou mestres, ja que van haver d'anar a la guerra. Llavors van començar a cridar els qui tenien el Títol de Batxillerat per fer de mestre. Així va ser com el senyor Amadó donà classes a Torrelles de Foix. Més endavant va ser cridat a fer el servei militar, als *Servicios Sanitarios del Hospital Militar de Barcelona*.

Acabada la guerra es traslladà a Barcelona per estudiar Farmàcia i Química. El seu germà gran era farmacèutic i tenia una farmàcia a Vilafranca, els caps de setmana anava a tafanejar allà, on feia pràctiques d'anàlisi clínica, mirava si els medicaments eren purs o impurs... Això el va animar a fer Farmàcia, i deixà de cursar Química al tercer curs, acabant quart i cinquè en un any.

Durant els temps d'estudiant va haver d'anar a viure a dispesa a Barcelona, provant moltes pensions. Eren temps difícils de postguerra i no es menjava gaire; per aquest motiu els estudiants duïen de casa seva tot el que podien (pernil, botifarra...). En Joan Amadó ens diu que mai havia menjat tants ous ferrats, fets amb aigua en lloc d'oli. Es recorda especialment d'una pensió que estava a la Rambla de Catalunya. La mestressa era una dona gran, que de tant en tant prenia un estudiant. L'habitació donava a un carrer silenciós (llavors no hi havia tants cotxes) i es podia estudiar amb tranquil·litat. El senyor Amadó ens diu: "vaig anar per provar i aquella dona em va dir que compartiria la pensió amb un home un xic estrany, però que no en fes cas, a vegades ve a dinar, però no parla. Aquell home havia estat baríton del Liceu i en l'actualitat treballava en un banc. Al tercer dia, a l'hora de dinar, aquell home, quan escudellava, va dir: 'pobre España, que mal estamos (i escudellava), mira que llegamos a estar mal en España (i escudellava)... ¿cómo España?, ¿y Europa?, ¿cómo está Europa? fíjese como está Europa. Pràcticament em va deixar sense escudella", ens diu en Joan Amadó. Tot i que es menjava força bé, les coses van canviar aviat. Com que la pensió estava bé

ho va comentar a uns companys que estudiaven Medicina i Farmàcia, i ells també hi van anar. Però el primer dia que la dona va portar el menjar, a més que el baríton ja no hi era perquè li havia dit que volia menjar sol a la seva habitació, el menjar ja no va ser tan abundant. Va deixar la pensió quan va acabar el mes, però els seus amics s'hi van quedar.

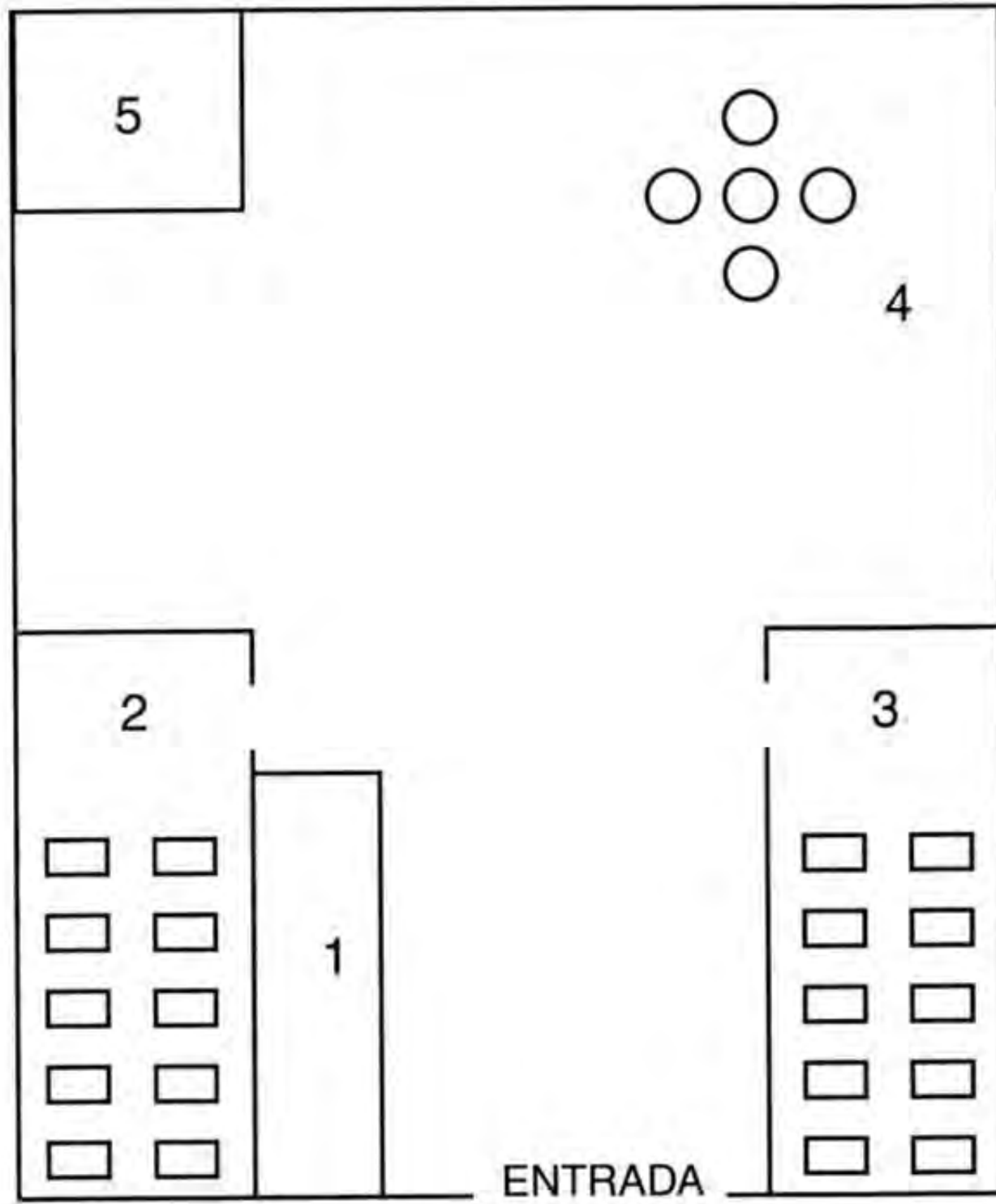
Després d'acabar la carrera va veure clar que la seva especialitat havia de ser Farmacèutic analista. Per aquells temps es va fer a Madrid un curset a nivell nacional de divulgació d'analistes, i el senyor Amadó va anar-hi sense pensar-ho (al curset només eren deu o dotze alumnes). El curset va durar uns tres mesos i mig, però li va permetre entrar al *Escalafón Nacional*. Acabat el curset el seu germà li va dir que a Mollet hi havia una farmàcia que es venia, perquè el seu propietari, el Sr. Ricardo Canals, era molt gran i no se'n podia fer càrrec. El Sr. Amadó la va comprar.

En aquell temps el Sr. Amadó va estar a despesa a la Marineta on va coincidir amb Jaume Parera que també s'hi trobava. En Parera ens diu que el Sr. Amadó tenia l'habitació nº 17 i ell la nº 13. Es pagava en aquella època 25' ptes. per dia. En Parera ens recorda que a la planta baixa de la Marineta hi havia dos menjadors: el de l'esquerra era per als dispenders i el de la dreta per als viatjants. Al fons, a la dreta, hi havia el cafè. Allà, a les nits, anaven a "fer la manilla" el Sr. Amadó, el veterinari, el *degollador* de "Xampany Gomà", l'administrador de Correus, un treballador de la fàbrica de cotó (que llavors estava a Can Comelva), el jutge (només venia a Mollet dues o tres vegades setmanals), el "Xicu" (carnisser), l'amo de Can Magre i el de Can Manresa. Al pis de dalt hi havien les habitacions (*Plànol 1*).

II. ELS INICIS DE LA FARMÀCIA AMADÓ

1. Ricardo Canals, l'antic propietari

El Sr. Canals era diabètic. En curar-se un "ull de poll" del peu se li va infectar i van tallar-li la cama; va morir poc temps després que el Sr. Amadó li comprés la farmàcia. En Canals tenia una germana molt grassa, la Mercedes. Tots dos eren concos. Segons el Sr. Amadó la farmàcia la va heretar del seu pare. En un principi el Sr. Ramon la va tirar endavant fins que, passada la seva etapa de regidor a l'Ajuntament, el van obligar a treure el títol per exercir.



- 1. Barra bar
- 2. Menjador dispesers
- 3. Menjador viatjants
- 4. Cafè
- 5. Cuina

PLÀNOL 1

El Sr. Canals tenia una minyona, la Maria, que l'ajudava a la farmàcia i a casa seva, i que va continuar amb el Sr. Amadó quan el Sr. Canals va morir. La farmàcia ja tenia un cert prestigi a Mollet. De fet, en Canals havia inventat unes fórmules molt reconegudes per l'anomenat petit mal (pels nervis), però que feien molta pudor: *Asafetida* i una *fórmula de bromurs*. Eren tan bones que venien de tota la província a buscar-les; unes fórmules que la gent demanava fins hi tot després de la seva mort.

Quan va morir el seu germà la Mercedes es va casar amb el Sr. Ninou, però poc després va morir.

2. L'antiga farmàcia

El Sr. Amadó només va comprar la farmàcia, però no la vivenda d'en Canals. És a dir, la botiga i l'habitació de rebre, però feia servir el magatzem. La farmàcia al principi estava ensotada, és a dir, s'havien de baixar tres esglaons per entrar. La remodelació actual de la farmàcia la va fer en Ventura, i la porta en Fortuny, als primers anys de la dècada dels trenta (*Foto 1*).

Només hi havia un taulell davant la porta d'entrada, i a sobre un vidre de mitja alçada en forma de taquilla al mig (com que resultava incòmode el van treure). A darrera d'aquesta taquilla hi havia la màquina registradora sobre del taulell (*Foto 2*). Més enrera una prestatgeria i darrera un taulell on es feien els específics. A dreta i esquerra del taulell, omplint les parets de dalt baix, altres prestatgeries amb els específics. A dalt de tot encara quedava un espai buit on hi havia una arcada de mig cercle fet amb vidre de colors. Els prestatges estaven ordenats per patologies i, alhora, per freqüència de consum. Quan els medicaments ja no hi cabien van treure les arcades i van posar en el seu lloc els medicaments més antics, ja que abans els medicaments no duien data de caducitat, era criteri del farmacèutic retirar-los de la venda. Això si, tots els medicaments portaven un estricte ordre, s'anotaven en un llibre de registre que es deia *calamaso*.

Darrera del taulell de despatxar hi havia una porta que donava a una petita sala, l'habitació de rebre, que més tard el Sr. Amadó va transformar en un petit laboratori. Aquesta habitació comunicava amb una galeria, aquesta a un petit jardí (baixant tres esglaons), i darrera (baixant tres esglaons més) l'hort i més enllà camps. A l'esquerra de l'hort hi havia un magatzem (pujant tres esglaons), un colomar i un petit safareig que servia per a regar l'hort. (*Fotos 3, 4, 5 i 6*).



1.- Façana de la farmàcia.



2. El Sr. Amadó a l'esquerra, al mig l'Antonio i a la dreta Joan Parera.



3.- El Sr. Amadó llegint el diari a la galeria (Agost-1958).



4.- Araceli Amadó a l'entrada de l'hort (Maig-1957).



5.- La mare del Sr. Amadó i Margarita Amadó al jardí (Maig-1958).



6.- La Sra. Araceli del Pino a l'hort (Maig-1958).

A l'esquerra de l'habitació de rebre hi havia un petit passadís que donava al menjador i a la cuina (amb una porta que connectava amb la galeria), i a l'esquerra de la cuina unes escales que pujaven a la vivenda (encara hi són). (*Plànol 2*).

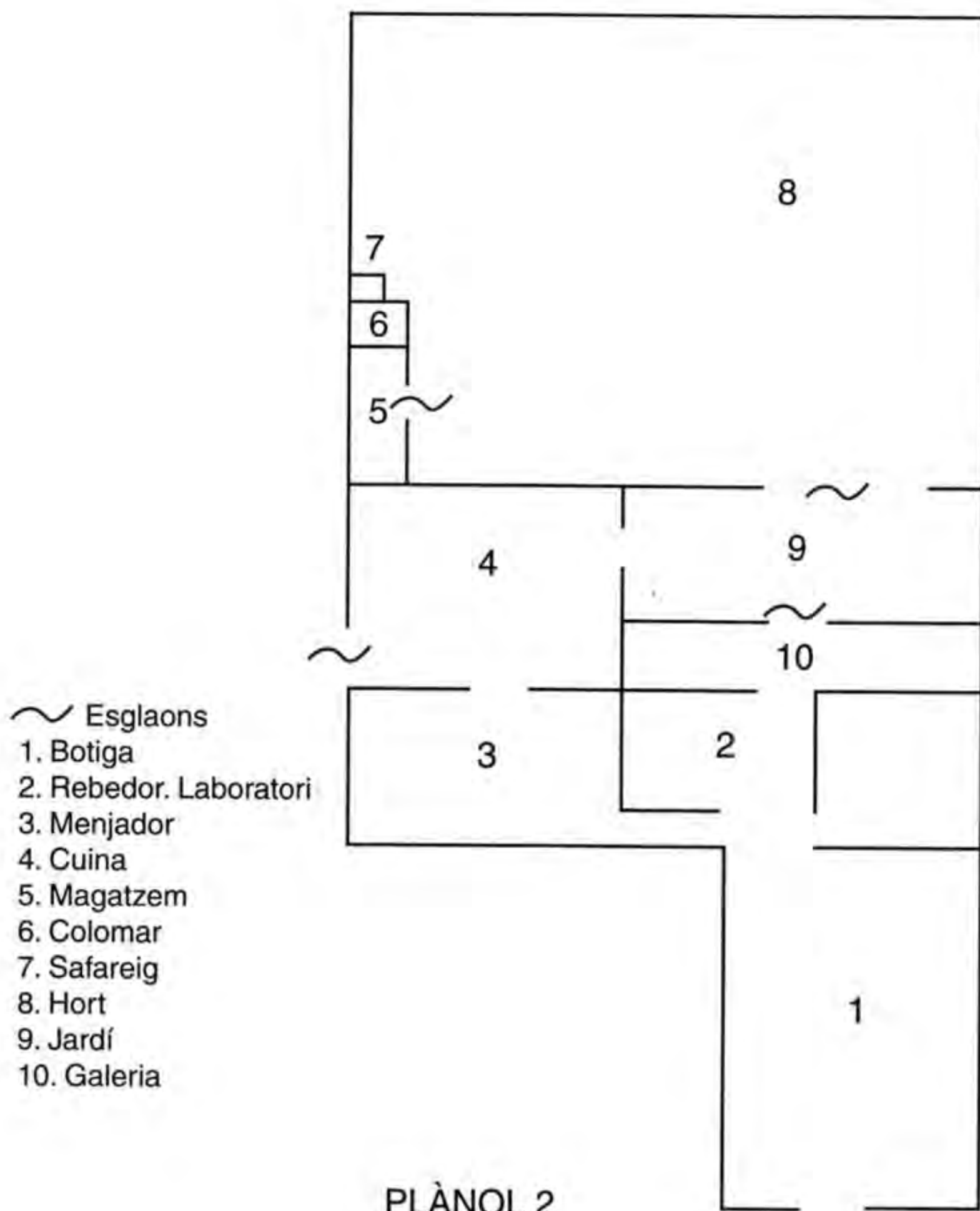
Però quan la germana d'en Canals morí, la propietat passà a ser del Sr. Ninou. I tot i que el Sr. Amadó va tenir problemes amb ell, quan aquest es va casar amb la seva minyona, que era neboda de Mari Carrillo (mare de les Hurtado), li va vendre la resta de l'edifici. El Sr. Ninou, per la seva banda, va deixar l'acadèmia i es va dedicar a la compra i venda de finques.

Llavors el Sr. Amadó es va casar amb l'Araceli, amb qui va tenir dues filles, Araceli i Margarida. Primer van anar a viure al pis de sobre de la farmàcia. Aleshores va muntar el laboratori a la sala de rebre. Anys més tard, per tal d'ampliar la farmàcia, van fer la vivenda actual on era l'hort, convertint el pis en magatzem.

3. Els empleats

El Sr. Canals, a més de la minyona, li va deixar una llibreteta on estaven apuntades una sèrie de fórmules. "Sort que me la va deixar sinó..." ens diu el Sr. Amadó. A la farmàcia es feien moltes consultes, fins i tot dels ramaders per al bestiar. Llavors hi havia només un veterinari anomenat Villanueva, procedent de Palència, que treballava a l'Ajuntament; feia només les inspeccions a l'escorxador i a una fàbrica de productes porcins. Doncs bé, un dia va anar-hi un ferrer demanant un producte per a rebaixar una mica les peülles dels cavalls abans de posar-los les ferradures. Però aquella fórmula no hi era a la llibreteta i el senyor Canals no el podia ajudar (estava malalt al llit), així que li va preguntar a la Maria. La minyona li va dir que agafés deu grams d'aquell pot, deu d'aquell altre... semblava una fórmula estranya, però mirant-la es va adonar que allò podia anar bé, i li va vendre. "Aquesta minyona és molt espavil·lada", va pensar el Sr. Amadó. Un dia, més endavant, li va deixar escrita una fórmula per que la preparés, però vet aquí que no la va poder fer. La minyona no sabia llegir ni escriure. Tenia memoritzades les fórmules i de quins pots havia de treure cada producte. Tenia una memòria fotogràfica.

Al començament d'obrir la farmàcia eren el senyor Amadó, la minyona i un ajudant, que venia només els dimarts (dia de mercat) de la farmàcia de son germà. Més endavant va agafar un aprenent que es deia Jaume Guerra, però va estar-hi poc temps, ja que va anar a treballar a la fàbrica on treballava el seu pare. L'Antonio Beumala



PLÀNOL 2

va ser un altre aprenent que quan va començar tot just arribava al taulell (ara és a punt de jubilar-se). Després va entrar en Jaume Parera (ja jubilat), que ja havia fet el servei militar i treballat en una farmàcia de Mataró, per tant ja tenia una mica d'experiència. A mesura que augmentava la feina es van incorporar com a dependents l'Antònia del Hoyo, Manuel Garcia i José Antonio Pachón (ja havia estat d'aprenent a la farmàcia de la Plana Lladó) i com a personal de laboratori Carmen Andrés, Montserrat Miquel, Maria Ferret, Maria Oriol i Núria Pou. A l'administració hi havia estat un temps el fill gran d'en Jaume Parera, però en la actualitat aquesta tasca la desenvolupa Pepita Fontanet.

4. Les altres farmàcies de Mollet

Però parlem una mica de les altres farmàcies de Mollet d'aquella època: Foz i Almeda (oberta per la Teneria Moderna només per als seus treballadors, no al públic en general). De la primera direm que el seu primer propietari va ser en Francisco Foz, un home a qui agradava fer invents i específics. Va inventar un aparell per trencar les ampolles dels injectables: *la focina*, de la qual va vendre la patent. També va inventar una pomada per al dolor: *lauromentol*. I unes píndoles laxants: *alofedina* (que encara es troben al mercat). De fet la farmàcia Foz estava més modernitzada pel que fa a les especialitats que la del Sr. Amadó. Aquesta farmàcia va estar en una primera instància davant de Can Rebull, al carrer Berenguer III, on ara hi ha una òptica, més tard es va traslladar on es troba ara el Banc Central al mateix carrer i finalment on és ara. Per la seva banda la farmàcia Almeda va ser venuda a un noi que es deia Gómez, el qual la va vendre al pare de l'actual propietari, Sr. Rovirosa.

Tot i que a les rodalies de Mollet hi havien altres farmàcies, com ara a Santa Perpètua la Bosch, a Parets la Isern, en cap d'elles es feien anàlisis. El Sr. Amadó va ser el primer en la comarca en fer-ne, quan encara no es feia ni la prova del sucre en orina. Gràcies a ell es van començar a fer tota mena d'anàlisis: orina, sang, semen, la prova de l'embaràs, del tifus, de la sífilis... la qual cosa va suposar que els molletans no haguessin d'anar a Barcelona per fer-se aquestes proves.

Els horaris de les farmàcies de Mollet eren molt amplis, de 8' a 13'30 i de 15' a 22' hores, encara que els dimarts començaven a les 7'. Cada setmana n'hi havia una de guàrdia durant les nits i els dissabtes i diumenges.

III. ELS ESPECÍFICS

Els farmacèutics havien de preparar les receptes del metge al moment. En això es podia trigar una hora o tres quarts. En Jaume Parera ens explica com els feien:

Els supositoris: es barrejava el medicament receptat pel metge amb mantega de cacau en un morter. La pasta resultant es posava en un motlle amb la forma adient, però el més habitual era fer-los a mà, fent servir carbonat de magnesi per no enganxar-se els dits, després s'embolicaven amb paper parafinat o de plata i es posaven a la nevera.

Els òvuls vaginals es feien amb gelatina (cua de peix) que s'escal-fava al foc; quan es fonia s'afegia el medicament que podia ser ictiol (quan es tractava d'irritacions vaginals) i si la dona tenia dolor se li afegia belladona. Aquesta barreja es posava en uns motllos que es feien de sis en sis; una vegada refredats i solidificats s'extreien i ja estaven preparats; només quedava embolicar-los amb un paper parafinat o de plata.

Les píndoles es feien barrejant en un morter regalèssia amb el medicament, la massa obtinguda s'estenia sobre una planxa estriada de fusta i una vegada quedava com una cigarreta, amb regalèssia en pols a les mans (per tal que no s'enganxessin) es feien les boletes amb els dits.

Les oblies són una mena de capsetes fetes amb pa àcim, una més petita que l'altra i que encaixaven perfectament i a la més petita es posava el medicament. Tot seguit es posaven dins d'una capseta de cartró, separades a banda i banda per una tira de cartolina. El pacient havia de posar-la sobre la llengua i amb un glop d'aigua empassar-se-la. Podien ser de 20, 30, 40 mgs... (del 00, 0, 1 i 2). Avui encara es fa així (veieu fotos 7, 8 i 9).

El Petitori

El Sr. Amadó va agafar la farmàcia després de la guerra. En aquell temps els metges només podien receptar el que s'anomenava *petitori*; és a dir un número determinat d'específics. Però sí que podien receptar totes les fórmules magistrals. Els específics eren els medicaments fabricats pels grans laboratoris, com la Bayer. Les fórmules magistrals eren fabricades pels farmacèutics seguint les indicacions dels metges. Estem parlant dels temps de postguerra, quan



7.- Dos tipus de balances.



8.- Pindoler i motlle per fer els òvuls vaginals.

la situació econòmica venia marcada per les sancions imposades, el que feia que es trobessin pocs medicaments. Per això el *petitori* va començar com una mena de beneficència per als treballadors amb menys recursos, el que seria l'inici del sistema de Seguretat Social actual. Per exemple, en el cas dels diabètics només es podien tractar amb una dieta, ja que la insulina era molt cara perquè s'havia d'importar de Dinamarca que era el major productor. Els laboratoris Abelló de Madrid i els Zeltia de Galícia van fabricar-ne, però era de poca qualitat. Altra possibilitat era fer una infusió d'herbes arribades de Mèxic. Amb l'aixecament de les sancions econòmiques van començar a entrar més medicaments de l'exterior coincidint amb el descobriment de la penicil·lina i altres antibiòtics; tot i que no van ser d'ús comú fins molts anys després. Això va fer que cada vegada s'ampliés més la llista del petitori i que quedés obsolet ben aviat.

Aquesta ampliació va propiciar que el ministre José Antonio Girón de Velasco, amb la creació del *Instituto Nacional de Previsión* endegués la Seguretat Social. Es van construir molts ambulatoris, però resultava molt car mantenir-los amb les petites aportacions de les empreses. Ministres posteriors van incorporar a aquest sistema totes les escales de treballadors, amb les cotitzacions de les empreses segons el salari dels empleats.

IV. EL CREIXEMENT DE LA FARMÀCIA

El Sr. Amadó feia anàlisis privades, treballava per a la Seguretat Social, la Clínica, la Mútua de Catalunya i l'Aliança. La Seguretat Social li pagava un tant per malalt, no per anàlisi. En un principi eren limitades i amb poques determinacions; però a mesura que augmentava la població i el número de determinacions, el treball resultava esgotador i poc retribuït (el Sr. Amadó s'aixecava a les set i anava a dormir a les dues de la matinada). Això va provocar una situació insostenible, fins que els pocs analistes que hi havia es van plantejar fer una vaga promoguda pels col·legues de les Illes Balears. El Sr. Amadó recorda una trucada telefònica des de Mallorca convidant-lo a afegir-s'hi. Veient que només eren: a Granollers: la Dra. Ramoneda, farmàcia Parera, farmàcia Ribes i la Dra. Rahola; farmàcia Codina a Caldes de Montbui, farmàcia Amadó a Mollet i finalment el Dr. Vintó a Barcelona (al barri de Sant Andreu). Tot i estar d'acord, resultava inútil. "Cada un de nosaltres s'havia de manifestar amb una pancarta a la plaça de l'Ajuntament?" es pregunta el nostre entrevistat.

NOTES 9



9.- El Sr. Antonio preparant específics.



10. Record dels seus col·laboradors.

Amb el creixement i desenvolupament de la sanitat pública es va fer necessari crear laboratoris d'anàlisi en els propis ambulatoris de la Seguretat Social per tal de no portar les mostres a centres privats. És així com se li demana al Sr. Amadó que es faci càrrec d'organitzar i començar el que seria el laboratori de la Seguretat Social a Mollet, el qual rep encara ara mostres de tota la comarca, ja que, per exemple Granollers, no compta amb aquest servei.

Això li va complicar molt la feina, però quan descobrí que alguns dubtaven de la seva capacitat per dur el projecte a terme es va enco ratjar. El seu esperit emprenedor el va fer superar tots els obstacles. Va ensenyar i preparar al personal de l'ambulatori. El material per al laboratori era escàs i arribava lentament, i fins i tot, alguna vegada equivocadament: un dia va arribar un paquet estrany. Va cridar l'atenció de la Roser (l'A.T.S. de torn). Com que no sabia el que era va avisar al nostre analista per a obrir-lo. "Vet-ho-aquí, era una romana!!" "A qui o què volien que peséssim?".

D'aquesta etapa de l'ambulatori guarda bons records com ho demostra el fet que ens mostrés satisfet la placa que li van dedicar els seus col·laboradors l'any que es va retirar (1984). (Foto 10) .

V. MALALTIES I METGES A MOLLET

1. Les malalties

El Sr. Amadó recorda una epidèmia de tifus que va causar algunes morts. Aquesta epidèmia va ser causada pel mal estat de les conduccions d'aigua provinents de Sta. Maria de Martorelles (Can Girona). El problema es va solucionar quan el Sr. Ramon Negre i Pou, essent regidor, va fer reparar aquestes canalitzacions. Amb el descobriment de la *cloromicetina* i la *penicil·lina*, el tifus es va erradicar.

El Sr. Amadó ens explica la nomenada "*febre del pollastre*". Tots sabem que els dimarts es fa el mercat a Mollet. En els primers anys 50 era un dels més importants de la comarca i no sabem com ni per què es va especialitzar en aviram: tothom tenia a casa seva gallines i pollastres i els dimarts l'esplanada de davant de la Marineta es convertia en un galliner i a la plaça de l'Ajuntament es feia el negoci a l'engròs. Dos dels personatges més populars i pintorescos en aquesta època de "febre" van ser "El Llagosta" i "El Salvà", que es dedicaven a tractar en pinsos i aviram de tota mena. Es van construir mol-

tes granges a Mollet i rodalies. De fet, va ser durant uns anys un dels centres més importants d'aquest negoci. El Sr. Amadó també va "caure malalt". A les golfes de casa seva va posar pollastres, dels quals s'ocupava la seva dona. Un dia, per tal d'ajudar-la, va ser ell l'encarregat de netejar-los i donar-los menjar i beure. Una vegada feta aquesta tasca, va baixar i li digué: "Ja tens arreglats els animals..." Quan ella va pujar es va trobar les portes del galliner obertes i tots els animals que corrien escampats pel terrats i les teulades veïnes.

Altres problemes de salut de la població de Mollet són de tipus respiratori, degut a la pol·lució atmosfèrica produïda per la indústria.

2. Els metges

Degut a la manca de medicaments, els metges havien de visitar els pacients tres o quatre vegades al dia, quan es tractava de malalties greus, per fer-ne un seguiment. És la figura del "metge de capçalera" que ara es vol recuperar. La relació entre els metges, pacients i farmacèutics era, per tant, més familiar i propera que avui.

Quan el Sr. Amadó es va fer càrrec de la farmàcia hi havia quatre metges a Mollet: Puigcercós, Vilaseca, Feliu i Tifón. Ells van crear la "Societat de Socors Mutus", que en principi només comptava amb tres habitacions.

Amb el descobriment de la *penicil·lina*, l'*estreptomicina* i altres antibiòtics, moltes malalties greus van deixar de ser-ho. En coincidir aquest fet amb l'ampliació de l'assistència sanitària als ambulatoris, els hospitals podien atendre un número més gran de pacients i les mútues privades van orientar-se vers la població amb més recursos.

3. Medicaments populars

En Jaume Parera, auxiliar de farmàcia jubilat, ens recorda alguns medicaments que es venien fa uns anys i que eren molt populars; alguns encara ho són avui.

- *Pelargón*. Aliment infantil.
- *Papilles Artiach*: T (de blat), Z (arròs, astringent) i A (civada, laxant).
- *Crema d'arròs Permanyer* (Vitaminada).
- *Ruamba*: Aliment infantil amb cacau.

- *Llet Vegetina* (d'ametlles).
- *Cerebrino Mandri* (analgèsic).
- *Propirei* (analgèsic).
- *Ceregumil* (reconstituent).
- *Alofedina* (laxant).
- *Laxen busto* (laxant).

En un principi no hi havia cap mena de control sobre els medicaments. Més endavant van sortir diferents sistemes per controlar el seu consum. En Parera ens recorda que les caps es duïen un paper enganxat que s'adjuntava a la recepta; més tard es va fer en cartró i ara porten els codis de barres i el número de registre sanitari. També podem veure altres símbols, com ara:

- E.F.P. : específic farmacèutic publicitari
- ○ : necessita recepta
- ◐ : psicòtrops, necessita recepta especial
- ● : tòxics, la recepta roman a la farmàcia i queda registrada
- ⚡ : caduca

VI. LES PRIMERES ANÀLISIS DEL SR. AMADÓ

El Sr. Amadó ens explica algunes de les proves que ell feia quan tot just començava. Així ens podrem adonar de les dificultats que tenia a l'hora de fer-les.

Prova de l'embaràs (*Galli i Mainini*)

Quan hi ha un òvul fecundat augmenta el nivell de Gonadotropina coriònica (hGC) en la sang primer i després passa a l'orina. Per detectar aquest possible embaràs s'utilitzava una granota mascle, seguint el següent mètode: s'injectava una mostra d'orina de la dona (després de quinze dies des de la primera falta) a la granota i s'aïllava durant unes dotze hores. Després s'analitzava una mostra d'orina de la granota en un microscopi, si es detectava presència d'esperma de la granota, es podia confirmar l'existència d'embaràs.

El Sr. Amadó anava a buscar les granotes al Mercat de La Boqueria de Barcelona. La mestressa de la parada proveïa alguns "gourmets" i els pocs analistes que hi havia. Les granotes arribaven des d'Ampostà en sacs, ella les passava a pots de vidre grans, d'on les triava en un tres i no res (recordem que per fer la prova havien de

ser mascles). Cada vegada que hi anava el Sr. Amadó en comprava una dotzena, que mantenia vives en el safareig de l'hort. Quan li'n feia falta una, la seva dona o les filles li buscaven. Tot i que ell també en criava aprofitant la humitat i el fang producte del sobreexidor del safareig.

Prova del sucre

a) *En orina*

Es barrejava la mateixa quantitat de *licor de Fehling A* i *licor de Fehling B* (reactius) i d'orina del pacient. Es bullia, es deixava refredar i, segons el color resultant i la intensitat, comparant-lo amb una taula estadística, es podia esbrinar la presència de sucre i, en tot cas, la quantitat. Es trigava uns quatre minuts en fer-la.

El Sr. Amadó es recorda del que una dona li va comentar de la seva mare: "mi madre ya era diabética. Cuando se encontraba mal, decía: eso debe ser que estoy cargada de azúcar. Entonces se miraba el azúcar probando la orina, metiendo el dedo en el orinal".

b) *En sang*

S'agafava una mostra de sang del pacient i es barrejava amb *ortotoluidina* (reactiu). Es feia bullir al bany maria, es deixava refredar i es passava per un fotolorímetre. Segons el color obtingut es detectava el nivell de glucosa a la sang. Aquesta prova es feia en uns vint minuts.

Aquestes proves en fan en l'actualitat mitjançant unes tiretes amb el reactiu incorporat i en uns segons s'obté el resultat.

Prova de la sífilis

La sífilis és una malaltia molt antiga, però no va ser fins l'any 1905 que el seu causant, el *Treponema pallidum*, fou aïllat i estudiat. Des d'ahores van sorgir diferents mètodes de detecció.

a) *Reacció de Wasserman*

S'agafava una mostra de sang d'un xai infectat (reactiu) i es barrejava amb la mostra de la sang del pacient en un tub d'assaig, s'agitava i es deixava en repòs vint-i-quatre hores. Si s'observava que la

barreja era tèrbola, la reacció era negativa. Però si s'observaven sediments al fons del tub, la reacció era positiva i hi havia infecció. En aquest cas es confirmava amb la prova de Nelson.

Les mostres de sang de xai eren demanades a l'escorxador quan el veterinari comprovava l'existència de la malaltia, moment que s'aprofitava per a guardar-ne suficient quantitat per successives proves. El Sr. Amadó ens recorda que recollia aquestes mostres a l'antic escorxador de Mollet, situat al costat de la Llar d'infants que actualment es troba davant del Casal dels Avis.

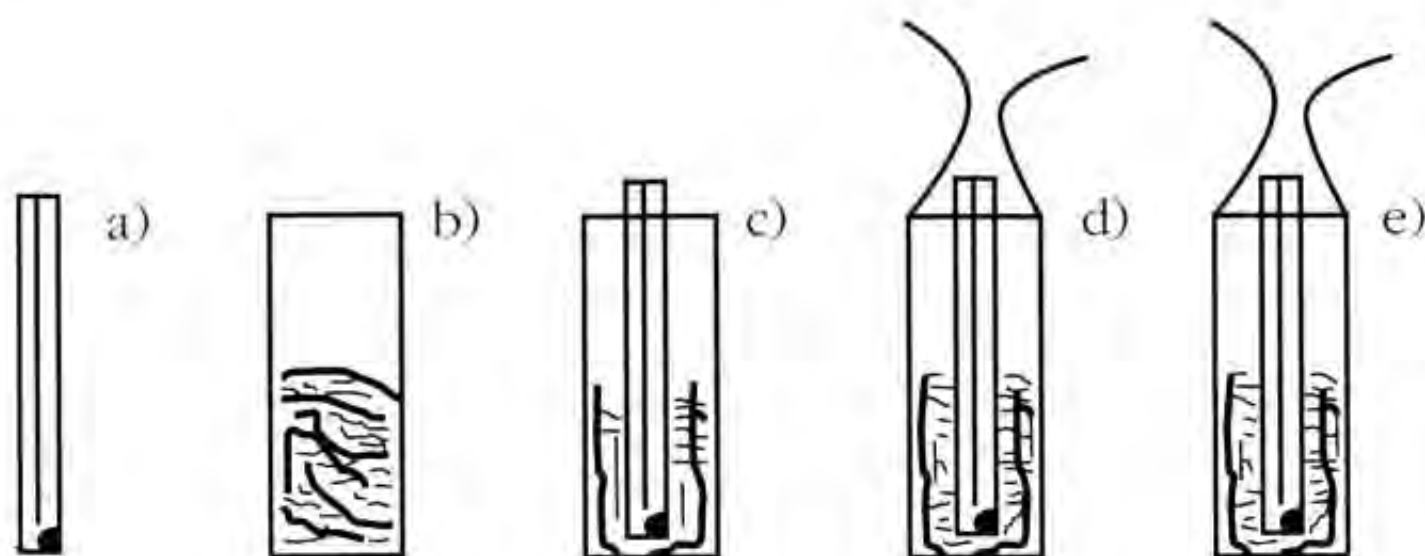
b) Prova de Nelson

Aquesta prova era molt difícil de fer, perquè es treballava amb el cultiu en viu (*Treponema pallidum*) la qual cosa comportava el risc d'infecció de l'analista. El reactiu només el preparava un laboratori de París, el que complicava encara més la prova. Molts metges van començar a demanar-la, però degut a la seva complexitat i perillositat només la feia una monja que treballava a l'Hospital Clínic de Barcelona; tant és així que quan ella va morir es va deixar de fer.

Amb els avenços tècnics es van fer altres proves més ràpides com la de *Meinike i Kahn*, la V.D.R.L. i la R.P.R. Aquesta és la que es fa actualment en un temps de tres minuts sense cap mena de risc.

c) El comptador d'hematies

El Sr. Amadó va ser un dels primers en comprar un "comptador d'hematies". Es tractava d'un aparell molt senzill, vist des dels coneixements actuals, que els donava molts problemes... "mai comptava els mateixos hematies". Però això també passava als aparells de l'Hospital Clínic i al de la Vall d'Hebró. Expliquem breument en què consistia:



- a) Un electrode amb un petit orifici de còmput (passaven les cèl·lules).
- b) serum fisiològic.
- c) connexió de l'electrode amb la cubeta.
- d) Aspiració.
- e) Les cèl·lules de la sang passen per l'orifici, comptant-los al produir-se càrregues elèctriques.

El recompte sortia en un comptador exterior.

Els problemes consistien en que l'aparell es podia aïllar d'ones externes, però no de les pròpies fluctuacions de la llum, les quals comptava com a cèl·lules. Als resultats obtinguts l'analista hi havia d'aplicar unes taules estadístiques proporcionals per a calcular el número total de cèl·lules sanguínies. Cosa que podia comportar l'errada humana. Avui en dia es fa tot automàticament: estabilitzadors, antiparasitaris, lectura làser...i els resultats els calcula directament un ordinador que els transmet a l'informe del pacient.

És evident que al llarg de quaranta anys han passat per aquesta farmàcia una munió de persones, amb les seves històries, anècdotes, malalties reals o imaginàries... però ens resulta impossible explicar-les aquí. Només hem intentat resumir la vida d'un home i la història d'una farmàcia de la nostra ciutat.



L' AYUN...

Conte de **MARIA-MERCÈ BRUGUERA**

La família Roca era una família de costums ordenats i precisos però aquells dies anava esvalotada. El pare –amb veu contundent –ja havia dit que, de tot allò, no en podia sortir res de bo.

–Pensa –ho deia a la seva dona –que nosaltres no estem per aquestes frivolitats, ni tampoc no tenim butxaca per permetre´ns-ho. És un disbarat!

Però la dona, que era tossuda de mena, no va afluixar ni un xic: –Em fa tanta il·lusió! –deia.

Els fills li feren costat i quan el senyor Roca va comprovar que estava sol de totes totes, no tingué altre remei que accedir, no sense abans haver dit i repetit que ho feia “a contracor i molt a desgrat!” I també havia afegit un cop més que:

–D'això no pot sortir-ne res de bo, però la comprarem!

Compraren la caseta arran del mar i decidiren que hi passarien temporadetes . La dona n'estava tant i tant cofoia que no feia més que repetir a tothom que la volia escoltar –i darrerament ja no ho volien gaires –que quin marit tenia! Que generós que era! I això i allò altre ...

I quan estaven sols expressava amb opulents sospirs de satisfacció: –M'he passat tants anys veient el mar de gairell i a corre-cuita.! N'estic tant i tant contenta de poder-lo tenir a prop altra vegada!

I mentre ho deia llançava ràpides llambregades al senyor Roca que se la mirava amb cara d'avorriment. Ell era de terra endins i trobava que el mar era “una enorme bassa que feia pudor”, però només li deia:

–Recorda que cal reduir “gastos”, sinó no ens en sortirem.

I així ho feren! L'Engràcia , la senyora de fer feines, passà de dos dies d'ajudar-la a un, i el peix es comprà per sempre més congelat en aquella casa.

Malgrat tot el pla d'estalvis, quan cada dos mesos arribaven: la factura de la llum, del gas, del telèfon i altres despeses de la caseta, el senyor Roca col·locava uns "morros" importants a la cara que duraven ben bé una setmana. Tot seguit es tornava més sorrut que de costum.

Aquells dies hi tenien la nena, que buscava solitud per preparar uns inoportuns exàmens. Als senyors Roca no els agradava pas gaire que s'hi estés. "Mai se sap què pot passar, una noia tota sola! Mai se sap!" –deien.

La telefonaven cada dia –malgrat el pla d'estalvi –i a tothora. Era doncs una solitud telefònica.

Però aquell matí, estranyament, havia telefonat ella a la seva mare.

–Mama, ha arribat un paper de correus i diu que hem d'anar a recollir un paquet certificat.

–Un carta? De qui? –i tot seguit –I com és que no hi eres quan ha vingut el carter?

–És que estava cansada d'estudiar i he sortit a fer un tomb –la veu sonava un xic fastiguejada.

–Cansada de bon matí? És ben bé que no t'acabo d'entendre –la seva sonava empipada.

–Bé, deixem-ho. I què deies d'una carta?

–No, que és un xic estrany perquè ve de l'Ayun.

–D'on?

–De l'Ayun, A Y U N –la noia li lletrejava.

–I què és això?

–Ai mama. No ho sé ben bé! Un país o una ciutat de molt lluny, em sembla que de l'Àfrica.

–Nena, no m'emboliquis que si no ho saps ni tu... Vols dir que t'ho has llegit bé?

–Que sí mama, que el tinc a la mà, Ayun i amb lletra ben clara. Què faig? El vaig a buscar, o què? –començava a impacientar-se.

–No no, de cap manera, vés a saber què pot ser. Ni tu no saps d'on ve ni nosaltres coneixem ningú de fora, si exceptuem els Fornells. Ja saps que fa deu anys que van marxar a Austràlia a fer fortuna perquè aquí els negocis...

–Sí, mama ja ho sé, els negocis no rutllaven i la filla sortia amb un guàrdia civil i no sé quines històries més –la veu ja era del tot impacient. –Va mama, tallem que el telèfon val diners. Què faig? –Allò dels diners va fer efecte.

–De moment res –digué amb fermesa–. Ja ho parlarem amb el teu pare i ja et diré el què.

Quan el senyor Roca va estar al corrent del fet va dir:

–No ens precipitem, cal pensar-s’ho –i després de pensar-s’ho breument va afegir: Ja t’ho vaig dir que d’això no en podia sortir res de bo! –I s’ho va continuar pensant.

La seva dona el va fulminar sense paraules i només va afegir:

–No t’ho pensis gaire perquè diuen que pensar fa burro!

I ell ni la va sentir perquè estava realment capficat. Quin enrenou!

Al cap d’una bona estona li va preguntar:

–Noia, no tenim pas un atlas?

–Em sembla que sí... Em sembla que la nena en tenia un que deu estar a la seva prestatgeria. Per què ho preguntes?

–Doncs, perquè podríem mirar on és això de... l’ Agun.

–Agun no, A Y U N! –la senyora Roca també estava concentrada–. A mi aquest nom em sona a alguna cosa d’Espanya i els moros, a tu no?

–A mi no em sona de res!

Ho va dir secament, més o menys com sempre. Estava empipat. No li agradaven gens ni mica ni els els imprevistos ni els enigmes i volia llegir el diari com més aviat millor.

–Per què no portes el “ditxós” atlas i ho mirem d’una vegada?

–Ja va! Ja va! Quina manera de dir les coses... També et podies aixec...

Havia desaparegut pel passadís remugant.

–...el ditxós atlas, a veure què hi trobes.

Continuava remugant quan el donà al seu marit, i es va quedar remugant al seu costat mentre el senyor Roca l’obria.

–I ara què? Amb tantes pàgines i tants països, com t’ho faràs per trobar-ho? T’hi penses passar el dia mirant per aquí a veure si ho trobes per casualitat a la pàgina dotze? O a la trenta-sis ? O a la...?

–Vols callar! –la veu havia sonat com una escopetada –Que no saps que existeixen unes coses que se’n diuen índexs? Que no tens feina a la cuina? –volia que el deixés tranquil. “Perquè les coses per senzilles que siguin s’han de fer bé!” –s’ho anava dient mentre girava els fulls i la seva dona se’l mirava amb incredulitat tot afegint:

–Jo crec que seria millor que baixessis al quart segona perquè el fill de la Lluïsa estudia segon de geografia i sembla que treu molt

bones notes. M'ho va dir ella l'altre dia quan vam ensopegar a l'ascensor i...

–Ja ho tinc!

–Què és el que tens? –s'hi acostà.

–Ayun el Bardi. Pàgina 194 D 10 –va tornar a remenar fulls . –Té –li assenyalava amb el dit–. Ni Africa ni “cuentos xinos” , és a Síria , al pròxim orient , ho veus? Entre Damasc i Beirut.

La senyora Roca s'havia quedat com petrificada i amb un filet de veu li va dir al seu marit:

–Però, escolta Pere, allà no hi ha molta guerra?

–No sé si n'hi ha molta o poca ara, però segur que n'hi ha hagut i amb els àrabs, un no pot estar mai segur de res perquè són molt fanàtics. Allà un es caga amb Al.là i ja la tenen armada.

–Ai mare de Déu! I ara què? –la senyora Roca era presa del pànic. –Què deuen voler de nosaltres? Si no coneixem ningú de fora tret dels Fornells, ni tampoc sé de ningú que hi hagi anat de viatge i ens pugui haver enviat una postal. Escolta Pere, i si són terroristes? Jo vaig veure en una pel.lícula de la tele que els terroristes intentaven fer amistat amb gent d'ací, els enganyaven i els feien servir de tapadora, o també diuen que envien paquets bomba als seus enemics i quan els obres exploten, i també que poden enviar paquets amb drogues o diners amagats que tu no ho saps, i tu l'agafes i el tens a casa pensant qui et pot enviar allò, un llibre per exemple, i a la nit entren i s'ho emporten i si convé et maten i si ...

–Para el carro noia! Para el carro! Jo ja et vaig dir que de tot això no en podia sortir res de bo. Una casa sola, deshabitada tota la setmana, “gastos” per ací i per allà i ara, a sobre, això! –va continuar buidant el pap, “que si tu i el mar, que si sempre vols fer el que vols, etc.”

La senyora Roca no va dir ni piu i el va deixar arribar al final sense badar boca. El final va ser més o menys aquest:

–Ara el que cal és calma, molta calma! Demà de bon matí anirem a la caseta, recollirem el paper i sense ensenyar-lo a ningú anirem a correus a informar-nos. No tocarem cap paquet ni farem res que ens pugui comprometre. Depèn de com ho veiem, avisarem la policia!

La senyora Roca només pogué fer que sí amb el cap i, per primera vegada en molts anys, en aquella casa regnà tot el dia i tota la nit un silenci sepulcral.

De bon matí una senyora Roca ullerosa i un senyor Roca capficat pujaren al cotxe i enfilaren carretera enllà cap a la caseta. No es

deien res, però no calia . Compartien la sensació d'endinsar-se en una aventura perillosa i ells no en volien d'aventures perilloses.

Trobaren la nena que encara dormia i la desperteren perquè els donés el paper. Ni li van dir res de les seves angúnies ni la noia estava per gaires filigranes, tenia massa son i quan se n'anaren s'hi tombà.

Arribaren a correus que tot just acabaven d'obrir. Decidits s'adreçaren a l'únic funcionari que hi havia i començaren a cosir-lo a preguntes. L'home no acabava d'entendre gaire bé què era el que volien:

–A veure, vostès què és exactament el que volen saber?

–No, miri, és que nosaltres volem saber si aquí arriben molts paquets de l'estranger i on arriben. I també si hi ha una finestreta especial pels paquets estrangers i una altra pels paquets d'ací.

El funcionari se'ls mirava astorat i es preguntava perquè uns senyors d'edat respectable feien preguntes semblants a les dels escolars quan els han encarregat una enquesta.

–I paquets sospitosos, n'arriben de paquets sospitosos? –ho preguntava el senyor Roca.

–I paquets bomba? –la senyora Roca ja no podia més i anava pel broc gros.

–Paquets sospitosos? Paquets bomba? Home depèn de com s'ho mirin. Una vegada –d'això ja fa anys –pels voltants de Nadal ens va arribar d'Amèrica un paquet per a una família del poble. El van venir a recollir i com que tenien molta curiositat el van obrir aquí mateix, davant meu –és per això que els ho puc explicar–. Era una mena de copa, com la que donen quan un guanya una «carrera», saben? Li van treure una tapa que tenia i vam veure que era plena d'uns “polvos” acolorits i que feien molt bona olor. Primer no sabíem què podia ser perquè no portava ni cap carta ni cap fulletó explicatiu, però tot seguit ho vam entendre.

En aquells temps es començava a parlar que a Amèrica es venien –i amb molt d'èxit –sopes de sobre que no calia pas cuinar, només calia escalfar aigua i barrejar-la amb el contingut del sobre. Aquell matrimoni –m'explicaren –tenia una tia a Amèrica i van deduir que els feia un regal «modern» per substituir la tradicional escudella de Nadal. Suposaren que, perquè a més a més d'experimentar amb un regal tan original els en quedés no només un record culinari, la tia havia fet posar els “polvos” de la sopa en un recipient espectacular que podria ser utilitzat com a objecte decoratiu a qualsevol racó del piset.

Van estar-ne molt contents malgrat que no entenien massa bé perquè la tia es recordava aquell any d'ells si no ho havia fet mai. També s'estranyaven que una vegada que ho feia, no els inclogués quatre ratlletes de felicitació. Finalment van decidir—davant meu—que la sopa americana no se la menjarien el dia de Nadal —malgrat la clara intenció de la tia—, sinó la nit abans, perquè el dia de Nadal s'havien de menjar galets.

—Nosaltres som molt tradicionals, sap? —van dir-me.

Jo no ho sabia pas però tampoc m'importava gaire. Se n'anaren tot dient-me que la seva tia sempre havia estat una dona molt moderna i excèntrica —recalcaren ambdues coses —i que trobaven que el regal la representava d'allò més bé. A la tia, m'explico? —S'explicava atapeïdament.

Al cap d'uns dies els vaig trobar casualment pel carrer i com que jo de sopes d'aquelles no n'havia vistes mai, n'estava encuriolit. Els vaig preguntar si ja les havien menjades i si eren bones. Totes dues respostes van ser afirmatives. Van agrair polidament el meu interès i jo vaig pensar que quan aquí se'n venguessin —de sopes —me'n compraria i així solucionariem el problema .

—El problema? Quin problema? —preguntà la senyora Roca amb interès.

—Si bé s'ho mira senyora, cap! Només que a mi m'agraden molt les sopes però a la meva dona gens, i mai no me' n fa i jo vaig pensar...

—Sí, home, sí. Que se'n compraria i se les faria vostè mateix. I parlant del que ens interessa... d'això en diu vostè un paquet estrany? —ara la senyora Roca estava desinflada del tot.

—Deixi'm acabar, dona —li digué el funcionari. Al cap d' un més aproximadament va arribar una carta d'Amèrica adreçada a aquella família . Jo la vaig veure i com que cada dia passava per davant de casa seva i com que amb allò de la sopa havíem lligat coneixença, vaig pensar portar la carta aquell migdia, quan plegués, a casa seva.

Hi vaig anar i quan em van veure em feren entrar molt amablement. Jo els vaig dir que els portava una carta de la seva tia d'Amèrica —no hi havia remitent, però era fàcil deduir-ho—. Van agrair-me l'atenció i em convidaren a esperar uns moments mentre la llegien perquè com que coneixien la meva afició pel tema, van pensar que potser me'n podrien dir alguna cosa més.

Em vaig esperar educadament i la van començar a llegir plegats. De seguida vaig notar que alguna cosa no rutllava. El senyor s'havia

posat primer pàl·lid i tot seguit vermell com un pebrot i la seva dona obria uns ulls com uns plats i exclamava: –Mare de Déu! Mare de Déu!

Tot d'una aquell home arrencà a córrer –encara que no es creguin que podia córrer gaire –i vaig comprovar que tenia ganes de vomitar –i perdonin l'expressió. La seva dona el seguí clarament marejada, com ell, la carta va caure a terra i jo vaig quedar sol.

Vostès em diran que això no es fa, però empès per aquella estranya escena no sé ni com em vaig trobar amb el paper als dits i, malgrat l'atabalament que portava a sobre, el vaig començar a llegir. No sé pas com no vaig caure rodó!

La carta no deia pas res del que jo m'havia pensat. Era d'una funerària de Nova York i els comunicava, en un perfecte castellà –suposo que per allò dels “hispanos” –que degut a l'acumulació de feina –després vaig saber que patien una onada de fred i que s'havia mort molta gent –els havia quedat aquella carta traspaperada. Explicaven que mai no havien enviat una urna funerària sense una carta de condol i acabaven lamentant profundament que les cendres de la tia no haguessin arribat conjuntament amb la seva condolença a la família de “tan il·lustre dama”. S'acomiadaven tot desitjant que haguessin trobat, a hores d'ara, un lloc adequat per a les cendres “de la querida difunta”.

Després de llegir-la vaig sortir sense fer cap mena soroll, n'hi havia prou amb els que se sentien provinents de dins la casa. I no es pensin pas que jo mai ho hagi dit a ningú –tret de la dona, és clar –però per aquí el poble ja fa anys que corre que “els Fabregat es van menjar la tia la nit de Nadal.”

La senyora Roca es va haver d'aguantar amb el seu marit perquè el cap li rodava i amb un filet de veu digué:

–Pere, ensenya el paper al senyor i que sigui el que Déu vulgui!

El marit, que estava groc i afinat, va creure la seva dona i sense dir ni piu allargà el paper al funcionari.

Aquest se'l mirà distretament i arrossegant els peus –semblava que el record li pesés a les cames –va desaparèixer per una porteta estreta.

Aquells instants foren eterns pels Roca. El funcionari tornà i no els allargà un paquet, sinó un sobre no gaire gros que no van pas agafar i que quedà dipositat a sobre del mostrador.

–No el toquis Pere! Primer llegim què diu el sobre. Posa't les ulleres –la veu era més que impacient.

El marit butxaquejà amb ànsia i tot seguit es mirà desoladament la seva dona, exclamant:

–No les porto, me les he deixades! I tu, que les portes? –li preguntà.

Després de remenar la bossa de mà que portava i totes les butxaques, la senyora Roca exclamà compungida:

–Jo també me les he deixades! Amb les presses... Escolti –ara s'adreçava al funcionari–. Que li faria res llegir-nos què hi diu al sobre.

–No cal pas senyora –ara semblava revifat–, és una carta “del Ayun...tamiento,” les conec molt bé aquesta mena de cartes. Són multes de trànsit i si li han enviat certificada vol dir que l'import és d'aquells que es fan dir, sí senyor!

**Centre
d'Estudis
Molletans**



Ajuntament de Mollet del Vallès